FRA FREDERIKSBORG AMT

AARBOG II FOR 1939

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
(Oswald Terkelsen)
1939

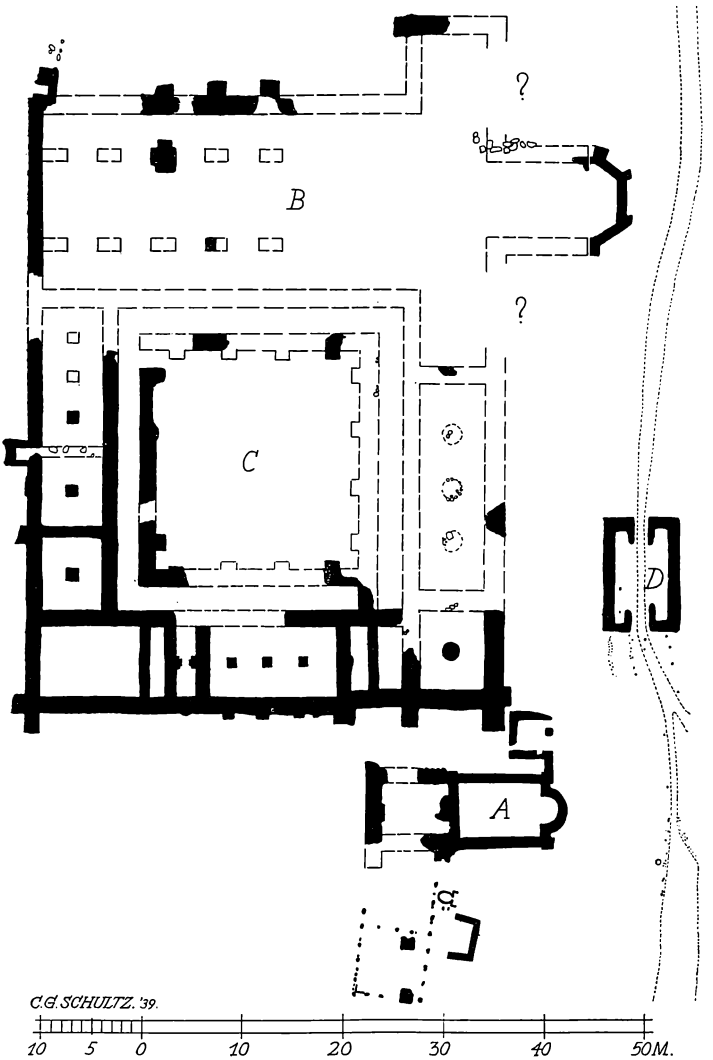

18. Plan af Æbelholt Kloster (ved Arkitekt C. G. Schultz).

A: Den ældste Kirke med Apsis i Øst og den senere Udvidelse i Vest. Syd for denne Udvidelse ses Rester af Kannikernes ældste midlertidige Bolig.

B: Den store tre-skibede Korskirke, der udgør nordligste Del af Klosterkomplekset, og som sammen med dette er paabegyndt kort efter Kannikernes Overflytning til Æbelholt.

C: Klosterguarden, der paa alle Sider begrænsedes af en Klostergang eller Korsgang med aabne Arkader mod Klostergaarden. — Den lange Sal med tre Søjler i østre Klosterfløj er Kapitelsalen. En lignende Sal i søndre Fløj er Refektoriet (Spisesalen), og Vest herfor laa Køkken og Bagers.

D: Klostrets Vandmølle og Møllebæk. — I Bækken, der løb langs Østsiden af Klostret, er der fundet mange Mønter og Lerpotter.

seet med dets altfor beskedne Midler at bære de store Omkostninger; men fra Hillerød og Hillerødegnen vistes der Sagen den allerstørste Interesse og Offervillighed. Det var saaledes Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse, der skænkede Midler til Køb af Klostertomten, ligesom den støttede Udgravningen. Naar imidlertid Gravnings- og Restaureringsarbejderne har kunnet foretages i saa vidt et Omfang, som det er sket, skyldes det i første Række Godsejer Axel Jarl til Strødam og hans rundhaandede Støtte. Endnu er Arbejdet ikke afsluttet; men allerede nu er det muligt i store Træk at opridse Hovedlinierne af det udstrakte Anlægs Kirke- og Klosterbygninger, deres Omfang og Karakter, saaledes som de er klarlagt ved Arkitekt Schultz's Gravninger og Undersøgelser. Med hans Tilladelse og paa Grundlag af hans Meddelelser skal der i det følgende gøres Rede for de vigtigste Hovedtræk.

Æbelholts store Klosterkirke laa paa Nordsiden af Klosterbygningerne (se Planen, Fig. 18), saaledes som det i Almindelighed var Skik, hvor ikke særlige Forhold undtagelsesvis havde fremtvunget en anden Ordning. Kirken var en tre-skibet Korskirke uden Taarn. Den havde kraftigt fremspringende Korsfløje og et Højkor, der var tre-sidet afsluttet i Øst. Men Koret har utvivlsomt oprindelig været lige-afsluttet, ligesom der synes at have været Kapeller paa Korsarmenes Østside. Kirken har haft en ydre Længde af c. 60 Meter. Den samlede Bredde af Midtskib og Sideskibe har været c. 21 Meter, og hver af Korsarmene har haft et Fremspring for Midtskib og Kor paa c. 13 Meter.

De Syd for Kirken liggende Klosterbygninger bestod af tre sammenbyggede Fløje: Øst-, Syd- og Vestfløj. Langs deres Inderside mod Klostergaarden har der løbet en Klostergang eller Korsgang, som ses at have haft Krydshvælvinger, og som ind mod Klostergaarden har staaet med aabne Arkader, et Motiv vi kender fra utallige Klostre, og som vi i Nordsjælland finder i det i 15de Aarhundrede opførte, fortrinligt bevarede Mariakloster i Helsingør. Æbelholts Klostergaard har indenfor Korsgangen været c. 22 Meter bred fra

Nord til Syd og c. 20 fra Øst til Vest. — I Østfløjen laa som sædvanlig Kapitelsalen, Klosterbygningernes fornemste Rum, en Sal paa $20 \times 6^1/_2$ Meter, der har haft 8 Krydshvælvinger, baaret af 3 fritstaaende Granitsøjler. Syd for denne Sal laa Talestuen, hvis Hvælvinger har hvilet paa en enkelt Granitsøjle midt i Rummet (se Fig. 19).

Det vigtigste Rum i Sydfløjen var Refektoriet (Spisesalen), der

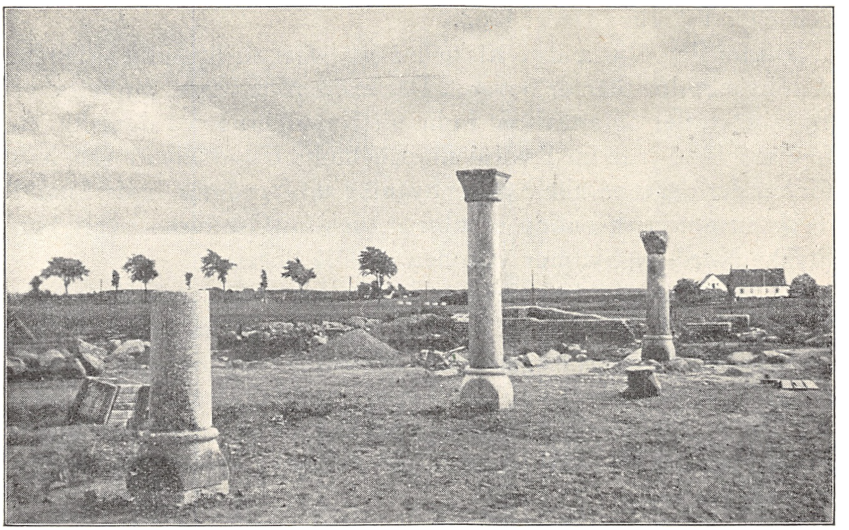

19. Æbelholt Klosters Østfløj med de tre genrejste Søjler i Kapitelsalen og Talestuen.

har været overhvælvet paa lignende Maade som Kapitelsalen, mens Køkken og Bagers fandtes Vest for.

Ogsaa Vestfløjen var delt i flere Rum med Krydshvælvinger og fritstaaende Søjler.

Overraskende virker det, at der Syd for Klosterbygningerne har ligget et lille Kapel med Korrunding eller Apsis i Øst. Det viser sig oprindelig kun at have haft en Længde af c. 11 Meter, mens dets Bredde var c. 7; men det er senere blevet forlænget c. 8 Meter mod Vest. Af Arkitekt Schultz's Undersøgelser fremgaar det imidlertid, at dette lille Kapel er Æbelholts ældste, rent midlertidige Kirke, som

Abbed Vilhelm har ladet opføre straks efter Overflytningen fra Eskilsø. Den har ligesom den store Kirke været opført af Tegl, og dens Apsis har en profileret Dobbeltsokkel, der er af ren romansk Karakter. I dens Indre findes endnu Rester af det murede Alter, og foran dette kan det med stor Sikkerhed antages, at Abbed Vilhelm straks efter sin Død er blevet begravet, mens han i 1238 overførtes herfra til den store Kirke, der øjensynlig først er blevet fuldført adskillige Aar efter Vilhelms Død i 1203.

Syd for den lille, ældste Kirke har der ligget en Bygning af lettere Art, hvis Stolpe-Sten er bevaret. Det er en af de første, midlertidige Bygninger, der opførtes som Bolig for Kannikerne ved deres Overførelse i 1170-erne fra Eskilsø til Æbelholt. Umiddelbart Øst herfor har der ligget en lille Køkkenbygning af Grundmur, hvoraf noget Teglstensmurværk endnu er tilbage, nemlig Østmuren og et kort Stykke Nord- og Sydmur, desuden en lille Bagerovn.

Mens den lille ældste Kirke og de Syd herfor liggende Bygninger stammer fra sidste Halvdel af 1170-erne, maa det store Kloster- og Kirkeanlæg være paabegyndt umiddelbart efter; men det er ikke muligt at afgøre, hvorlænge det har varet, inden det er blevet fuldført. At Opførelsen af den store treskibede Kirke har strakt sig et Stykke ind i 13de Aarhundrede, er der, som nævnt, ikke nogen Tvivl om.

De arkitektoniske Enkeltheder, der er fremdraget, viser, at Æbelholt tilhørte vor romanske Teglstenskunst i dens bedste Tid, 2den Halvdel af 12te Aarhundrede og Begyndelsen af 13de. Og ligesaa tydeligt er det, at den lille Kirke paa Sydsiden af Klostret — saaledes som omtalt — er det ældste af hele det samlede Anlæg. Selv om dette Klosteranlæg ikke tilhører Esromkredsen, er det dog beslægtet med det store Cistercienserkloster i Esrom. Begge tilhører den fine og ædle Bygningskultur fra Eskils og Absalons Tid, og begge har været med til at præge den nordsjællandske, uden hvilken Danmark vilde have været fattigere.

Skal vi gøre op, hvad Udgravningen har bragt for Dagen til Belysning af det forsvundne Kloster i Æbelholt, er de fremdragne Byg-

ningsrester ingenlunde det eneste af Betydning. Ogsaa de forskellige Fund giver deres Bidrag. Saaledes de utallige Mønter (hvoriblandt enkelte hidtil ukendte), der afgiver et uomtvisteligt Vidnesbyrd om det Tidsrum, Klostret har været i Funktion. Mønterne stammer fra Tiden c. 1175 til 1557. Mange af dem er fundet i den lille Møllebæk, der har drevet Klostrets Mølle, hvis Rester er fremdraget tæt Nordøst for den lille, ældste Kirke. Foruden disse Mønter er en Mængde Brændtlers-Krukker og -Potter fundet i Møllebækken. De har øjensynligt været „ofrede" her, og de viser, at Bækken i Løbet af Middelalderen er blevet betragtet som en Helligkilde knyttet til Sct. Vilhelm.

En stor Del af Mønterne og Lersagerne er fundet af Dr. Møller-Christensen, som tillige har fremdraget og tolket ikke faa Lægeinstrumenter[1], og paa Grund af disse mener han at turde hævde, at der har været drevet en ikke helt ringe Lægevirksomhed i Klostret. Heri har han sikkert Ret, og herigennem belyses en vigtig Side af Æbelholts Betydning i Middelalderen.

Først og sidst maa vi dog fremhæve den store Værdi, det har for alle, der nærer Interesse for vor gamle klosterlige Bygningskunst, hvoraf saa meget er forsvundet, at det har været muligt at fremdrage saa betydningsfulde Rester af det gamle Kloster, at genrejse tre af Østfløjens Granitsøjler, og at Arkitekt Schultz[2] har kunnet forelægge en næsten fuldstændig Plan af det berømte Klosteranlægs vigtigste Bygninger.

[1] Om Fund og Fundresultater har Dr. V. Møller-Christensen offentliggjort følgende: „Fund af Lægeinstrumenter fra Æbelholt Kloster (Fra Frederiksborg Amt, Aarg. 1936, S. 122—137). — „En dobbelt Fingerring af Guld fra Æbelholt Kloster" (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1938, S. 53—54). — „The history of the forceps", Disputatio 1938, S. 170—180. — „Sct. Vilhelms Kapel. Et Mirakelkursted og Helligvand ved Æbelholt Kloster i det 13de til 16de Aarhundrede" (Bibliotek for Læger, Okt. 1939).

[2] Arkitekt C. G. Schultz har forelagt Resultatet af sine Gravninger og Undersøgelser i et Foredrag den 22de Febr. 1938 i det kgl. nordiske Oldskriftselskab.

KRONOLOGISK OVERSIGT.

I første Halvdel af 12te Aarhundrede, næppe senere end i 1120-erne, opføres der paa den yderste ganske lave Ø i Søborg Sø en Borg, af hvilken et stort og kraftigt 8-kantet Stentaarn er fremdraget i 1931.

I 1140-erne grundlægger Ærkebiskop Eskil et Benediktinerkloster i Esrom.

C. 1150 anlægger Eskil den polygonale Teglstensborg paa den yderste Ø i Søborg Sø, efter at han ved Opfyldning har forhøjet Øen $2^1/_2$ à 3 Meter og dannet en Ringgrav og Ringvold om Øens 3 Sider. — Omtrent samtidig opføres det ældsts Stentaarn paa Gurre.

1153 omdanner Eskil Benediktinerklostret i Esrom til et Cistercienserkloster med franske Munke fra Clairvaux.

1158 grundlægges Esroms ældste Datterkloster, Vitskøl.

1161 vinder Valdemar den Store Søborg fra Eskil.

C. 1163 indkalder Biskop Absalon franske Kartheusermunke til Asserbo for at grundlægge et Kloster dèr; men de forlader Stedet faa Aar efter, og Asserbo bliver en Grangie (Ladegaard) under Sorø.

1165 indkalder Absalon Vilhelm fra Frankrig til Eskilsø som Abbed for Augustinerklostret dèr.

1167—1179 bringes farlige Statsfanger (Henrik Skatelaars Søn Buris, Erik Lams Søn Magnus og Eskils Dattersøn Knud) til Søborgs Fængsel.

C. 1175 flytter Abbed Vilhelm Klostret fra Eskilsø til Æbelholt.

C. 1180 paabegyndes en Ombygning og Udvidelse af Søborg.

I 1180-erne opføres Koret af Søborg Bys Kirke, og kort efter bygges Kirkens Skib, der kan antages fuldført c. 1200. — I disse Aar ombygges Gurres Stentaarn.

1193 brænder Esrom Kloster 1ste Gang.

1192 til 1206 er Biskop Valdemar Fange paa Søborg; 1201—1203 er Grev Adolf III af Holsten Fange sammesteds.

Omkring 1200 anlægges Dronningholm paa en Ø i Arresø.

1203 dør Abbed Vilhelm.

1204 brænder Esrom Kloster 2den Gang.

1224 bliver Abbed Vilhelm kanoniseret. — I 1238 overflyttes hans Helgenben fra den lille Kirke til den store.

Omkring 1250 ombygges Søborgs lange vestre Ringmur, og et Taarn opføres ved Søborg Bykirkes Vestende.

1285—1286 Hertug Valdemar af Slesvig er Fange paa Søborg.

9. April 1294—13. Dec. 1295 er Ærkebiskop Jens Grand Fange i Søborgs Taarn.

1342 bliver Albrecht Moltke Lensmand paa Dronningholm; han er den første kendte Lensmand her.

1361 stifter Valdemar Atterdag et til Sct. Jacob indviet Kapel paa Gurre.

1374 dør Dronning Helvig i Esrom Kloster, hvor hun, der af Abbeden omtales

som „vor Tjenerinde", synes at have levet sine sidste Aar. Hun bliver begravet i Klosterkirken.

1375 kommer hanseatiske Udsendinge i Oktober til Gurre for at forhandle med Valdemar Atterdag; men Kongen er syg og dør 24. Oktober paa Borgen.

1377 faar Dronning Margrethe Pavens Tilladelse til at flytte sin Moder Dronning Helvigs Lig fra Esrom til Sorø (det kom vistnok aldrig til Udførelse).

1400 skænker Dronning Margrethe Gods i Odsherred, for at der kan læses Sjælemesser for Valdemar Atterdag og Oluf og for Dronning Helvig ved det Alter i Klosterkirkens „høje Kor", foran hvilket hun er begravet.

I 1420-erne opføres Krogen af Erik af Pommern (og Øresundstolden indføres).

I sidste Halvdel af 15de Aarhundrede opføres det lille Borganlæg i Asserbo, mens Slægtens Oxe sad inde med Stedet. I 1491 købte Rigshovmester Poul Laxmand det. Senere kom det til Kronen.

C. 1502 til 1520 er den kendte Rigsraad Aage Andersen Thott Lensmand paa Dronningholm. Han skænker i 1512 Jordegods til Æbelholt Kloster og stifter i Klostrets Kirke et Alter, ved hvilket der skal læses Sjælemesser for ham og hans Hustru. De bliver begravet i Klosterkirken.

I 1525 bliver Gurre lagt til Krogen (et enkelt Aar, 1534, var Krogen dog mageskiftet til Joachim Rønnow).

1534—1536: Grevens Fejde, under hvilken Søborg og Gurre kan antages at være ødelagt.

I 1540-erne bliver Dronningholm Len lagt til København.

C. 1550 ophører Søborg By at være Købstad.

1557 giver Christian III Tilladelse til, at der brydes Sten og andre Bygningsmaterialer paa Dronningholm til Brug andetsteds.

1559 ophæves Esrom Kloster.

1560 ophæves Æbelholt (Klostret var dog allerede 1544 forlenet til en verdslig).

I 1570-erne foretages den Nedbrydning og Ombygning, hvorved det gamle Krogen omdannes til Kronborg, Frederik II's Renaissanceslot.

1577 faar Lensmanden Johan Taube paa Kronborg Lov til at bryde Sten paa Søborg og Gurre.

I 1588 omtaler en Udlænding (knyttet til et engelsk Gesandtskab, der gik i Land i Gilleleje og overnattede i Søborg) Borgen som en Ruin. Han skriver i sin Dagbog: „Vi saa en saare yndig Sø, hvori en Ø. Fordum laa midt paa Øen en Borg, hvis Levninger endnu ses".

LIDT OM ÆBELHOLT KLOSTER

Af Vilh. Møller-Christensen

Omkring Aaret 1175 flyttede Abbed Vilhelm, der da i 10 Aar havde været Abbed paa Augustinerklosteret paa Eskilsø i Roskilde Fjord til Arresø-Egnen og byggede her det senere saa berømte Æbelholt Kloster.

Om Klosteret paa Eskilsø ved vi ikke meget. Det stammer vistnok fra Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, var indviet til Sct. Thomas, og Brødrene underkastet Augustinernes Ordensregler.

I Begyndelsen af 1160'erne var Klosteret kommet i Vanry paa Grund af Kannikernes slette Levned. Der berettes bl. a. følgende om Kannikerne:

> „De brugte mere af Natten til Drikkelag end til gudelige Betragtninger. I Morgenforsamlingen var de hede af overdreven Drik og havde mere Lyst til at sove end til at synge Lovsang. De holdt Gilder i Spisesalen sammen med Mænd og Kvinder, drak for meget og opførte Ringdanse."

Da Absalon nu var blevet Biskop i Roskilde Stift, og Eskilsøklosteret hørte under hans Bispedømme, besluttede han at bringe Klostertugten paa Fode og denne Skændsel til Ophør. I al Hemmelighed sendte han da Bud til Paris til Sct. Genovefaklosteret og anmodede om at faa sendt sin Ungdomsven, Franskmanden Vilhelm, og med ham tre andre Augustinerkanniker herop og lovede at give dem et Kloster i sit Stift.

Den 15. August 1165 landede disse fire franske Kanniker paa Sjællands Kyst og naaede efter 6 Dages Rejse til Roskilde, hvor de indskibede sig til Eskilsø. Hertil ankom de ganske uventet og blev modtaget med megen Kulde af de seks slette Eskilsøkanniker, der nok anede Uraad, men ikke vidste, at det var selve Biskop Absalon,

der stod bagved, hvorfor de sejlede til Roskilde og klagede til Absalon over de franske Brødres Ankomst og bad ham hjælpe dem.

Vi møder her et interessant Karaktertræk hos Biskop Absalon, idet han lod, som om han slet intet kendte til Sagen og lovede at komme paa Stedet og undersøge Forholdene. Dagen efter kom han saa til Eskilsø Kloster, hvor der hurtigt blev fuldbyrdet en „Paladsrevolution", hvorved de to sletteste Kanniker fik Løbepas, mens de fire tilbageblevne blev tvunget til „frivilligt" at antage Vilhelm til deres Abbed samt underkaste sig Viktorinernes Ordensregel, der var betydelig strængere end de Augustinerregler, de havde været underkastet hidtil.

Naar Absalon var gaaet saa forsigtig til Værks, var det, fordi han ikke vilde risikere, at de slette Kanniker skulde forøde Klosterets Forraad og Gods, naar de vidste, at de skulde sættes fra Styret. Men hele denne hemmelige Fremfærd havde alligevel ikke nyttet ret meget, thi da Absalon sammen med den nybagte Abbed inspicerede Klosterets Forraadskamre, fandt de kun een Skinke og seks Oste. Det var alt, hvad Vilhelm havde til Føde for 4 danske og 3 franske Kanniker samt de eventuelle fattige, der vilde søge Hjælp i Klosteret.

Man kan levende tænke sig de to Prælaters Skuffelse og Ærgrelse! Absalon maatte da ogsaa rykke ud med en Gave paa 5 Pund Sølvpenge, en god Startkapital. Dette Beløb blev ikke det sidste, Absalon gav sin Ven Abbed Vilhelm; han blev i de følgende 35 Aar Klosterets gode saavel økonomiske som moralske Støtte.

I Løbet af nogle Aar fik Vilhelm efter megen Modstand genoprettet Klostertugten, men da Beliggenheden paa Eskilsø var uheldig, flyttedes Klosteret omkring Aaret 1175 til sin nuværende Plads i Tjæreby Sogn og kaldtes snart Paraklet, snart Sct. Thomas Kloster eller Æbelholt Kloster.

Det her fortalte ved vi, dels fra Abbed Vilhelms Breve og dels fra Beretningen om Abbed Vilhelms Levned; hvad vi derimod ikke hidtil har vidst noget sikkert om, er Klosterets tidligste Bygningshistorie. Paa dette Punkt er det, at de Udgravninger, der nu har staaet paa de sidste tre Aar, yder os en saa værdifuld Hjælp.

Fra de litterære Beretninger ved vi, at Kannikerne, da de flyttede til Æbelholt, først byggede et midlertidigt Kloster med en „Trækirke", hvori de boede, mens de arbejdede paa det store endelige Stenkloster, og i den lille Kirke holdt deres rituelle Gudstjenester. Men hvor dette midlertidige Kloster laa, har man ikke tidligere vidst. Man har gisnet om, at det laa en Kilometer eller saa fra det endelige Kloster. Men nu har Arkitekt C. G. Schultz igennem Udgravningerne bevist, at det lille midlertidige Kloster ligger her, tæt op ad det store, samt, at den til dette lille Kloster knyttede „Trækirke" ikke var af Træ, men af Sten og af saare smaa og beskedne Dimensioner.

I Abbed Vilhelms Tid husedes her til sidst 25 Kanniker, og der udvistes en stor Gæstfrihed imod fattige vejfarende, saa man endog af og til bespiste op mod 100 vejfarende.

Den lille Kirke rummer saaledes mange Minder om de Personer, der levede og virkede her for godt 750 Aar siden. Om Abbed Vilhelm fortælles det:

> „Han vilde aldrig være borte fra Bedetiderne ved Dag og Nat, uden der forelaa stor Nødvendighed. Med Liv og Sjæl tog han Del i de lovsyngendes Andagt i Koret og i den hellige Tjeneste ved Alteret."

Den 6. April 1203 døde Abbed Vilhelm og blev begravet midt i Koret i denne lille Kirke, som i det følgende kaldes Abbed Vilhelms Kapel, og nu begyndte der at ske Mirakler og andre store Begivenheder paa disse Steder, hvilket bevirkede, at Æbelholt Klosters Ry voksede, og at Abbed Vilhelm 21 Aar senere optoges blandt Kirkens Helgener.

Mange af de mirakuløse Begivenheder, der fandt Sted de første 15 Aar efter Abbed Vilhelms Død, er optegnede i Bogen om Abbed Vilhelms Levned, og den nu udgravede og restaurerede Ruin af Abbed Vilhelms lille Kapel faar paa sin egen Maade de Begivenheder, der fandt Sted her for 725 Aar siden, til at rykke ind paa Livet af os og blive levende, saa vi kan forstaa vore fjerne Forfædre, der levede her, og føle med dem i deres Sorger og Glæder.

I de sidste Aar, Abbed Vilhelm levede, fik han et Par Tænder trukket ud. Disse skænkede han til Klosterbroderen Sakse. Da nu Vilhelm var død og begravet, og Brødrene var samlede for at dele hans fattige jordiske Ejendele imellem sig, skete det, at de som andre Arvinger kom i Strid om den rette Fordeling af Arvegodset. En af Brødrene ved Navn: Briccius, der som Sakristane havde Opsyn med og Ansvar for Klosterets hellige Ting, følte sig særlig forurettet, da han kun havde arvet Abbedens lodne Skindhue.

Sakse, der som omtalt havde de to Tænder, viste nu sit ædle og broderlige Sind og sagde til Briccius:

„Jeg skal give dig en Gave, der ikke er lille, men tværtimod stor, en dyrebar Perle, nemlig en Tand af vor Fader, han som i levende Live har elsket dig ikke blot ualmindelig, men ogsaa paa en ganske enestaaende Maade".

Idet han sagde dette, gav han ham den ene af Tænderne.

Og med denne Tand øvedes nu de fleste Undere, der skete de følgende Aar.

De fleste Undere skete ved Abbed Vilhelms Grav, altsaa inde i det lille Kapel. Der berettes saaledes et Tilfælde om en Kvinde, der havde en Underlivssvulst „saa stor, at hun næppe kunde omspænde sig med et Bælte paa tre Alen". Hun dvælede en Time i Graad og Bøn ved den Guds Mands Grav og blev saa helbredet for sin Svaghed. Til Minde om denne Hændelse og til Styrkelse af andres Tro ophængte man det Bælte, hun tidligere havde brugt.

I Aaret 1210 var Klosterets nye Stenkirke blevet taget i Brug af Kannikerne til den daglige Gudstjeneste, mens Kapellet med Abbed Vilhelms Grav blev overladt de syge og Pilgrimmene. Nu har Tilstrømningen sikkert taget betydeligt til, idet det berettes:

> „at der Aftenen før Herrens Himmelfarts Dag strømmede en saadan Mængde Mennesker til, at efter at Kirken selv var bleven fyldt kunde hele Gaarden næppe rumme de øvrige. Der skete da 14 Undergerninger. De øvrige Helligdage skete 4 eller 5 Undergerninger.

Ved at betragte Kapellet forstaar vi, at Tilstedeværelsen af blot 200 Mennesker var tilstrækkelig til at „fylde hele Kirken og Gaar-

den til Trængsel", og Tallene paa de helbredte 14, men ellers 4 eller 5, tyder ligeledes paa, at de besøgende højst regnet har talt et Par Hundrede.

Til Slutning skal anføres endnu en mirakuløs Helbredelse, fordi der i denne omtales enkelte arkitektoniske Detailler ved Kapellet.

En fra Fødselen forkrøblet Kvinde fra København ved Navn Olava var en Sct. Hans Aften bragt til Kapellet, men kunde paa Grund af Trængselen ikke komme ind i Kapellet til den hellige Mands Grav. Hele Sct. Hans Nat sad hun nu op ad Kapellet ved dets Sydside og bad under Taarer om Helbredelse. I et Syn saa hun nu Abbed Vilhelm, der opfordrede hende til at træde ind i Kirken. Paa hendes Indvending, at hun, da hun var Krøbling, ikke kunde gaa, og ingen havde til at bære sig igennem Trængselen ind gennem Syddøren til Graven, svaredes der:

„Kryb hen til den Kirkedør, som vender mod Nord, dèr skal du møde et Menneske . . . som skal lede dig ind." Herefter berettes, at hun krøb rundt om Kapellet til dets Norddør, og der blev baaret ind til den hellige Mands Grav, hvor hun fik sin Førlighed.

Vi ved saaledes, at Kapellet havde baade en Norddør og en Syddør.

I Aaret 1224 optoges Vilhelm iblandt Kirkens Helgener, og den 16. Juni 1238 overførtes hans Ben til Helgengemmet i Højalteret i Klosterets store pompøse Stenkirke.

For at mindes denne Begivenhed, der i Aar havde 700-Aars Dag, afkøbte Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse i Hillerød den 16. Juni i Aar Ejeren den Del af hans Marker, hvorpaa den store Klosterkirke har ligget, saaledes at Nationalmuseet nu ejer hele Tomten, hvor Æbelholt Kloster har ligget, og igennem økonomisk Støtte, særlig fra Godsejer Jarl, Strødam, er det blevet muligt at restaurere en endog ret betydelig Del af det gamle Kapel samt Klosterets Vestfløj, saa der allerede nu er skabt et smukt Mindesmærke om Æbelholt Kloster og dets Skaber: Nordsjællands Helgen, Abbed Vilhelm.

NOGLE ENKELTHEDER FRA SØBORG KIRKE

[I Søborg Kirke blev Selskabet modtaget af Sognepræsten, Provst Steenvinkel, som viste rundt i Kirken og holdt et kort Foredrag om, hvad Kirkens Bohave fortalte om de skiftende Slægter, som har haft deres Gang her i den over 700 gamle Helligdom. Provsten udtalte:]

Vi foretager nu en lille Spadseretur rundt i Kirken. De kom ind gennem Taarnrummet, hvor Kong Christian X ved Kirkefesten i 1925 lod den smukke Sandstenstavle opsætte med Verset, som stammer fra den kgl. lavrbærkronede Digter, Sognepræst Hans Pedersen Hoffs Haand:

„Der Alexander store Mand havd Monarkiet i sin Hand,
Da bygd Kong Vermund Søborg Slot og gjorde Riget meget godt.
Han Danmarks ædle Krone bar, før Christi Tid 300 Hundred Aar.
Gid Søborg By kun voxe fort. Nu Slottet duer ikke stort.
Gid Kirke, Kong og Folk faa Fred, og Præst med dem naae Salighed."

Hertil bad Kong Christian mig føje nogle Verslinier med Hentydning til Kalkmalerierne i Kirken. De kom til at lyde saaledes:

„Da Kirken fejred Jubelfest, var Danmarks Konge Søborg Gæst.
700 Aar vor Kirke stod, her lød Guds Ord om Jesu Blod.
Gid Evangeliets Lur maa gjalde, og Søborg ned for Korset falde."

Det hentyder til Kalkmaleriet paa den midterste Pille, hvor en Ridder eller Slotsherre og en Borger i Gildesbroderdragt knæler foran Korset.

Det ældste Kalkmaleri her i Kirken er anbragt paa den østre Bue, hvor der staar malet et Vaabenskjold og Bogstaverne: „Johan

Olte. Da.", d. v. s. Dapifer, der var Erik Menveds Drost. Paa midterste Pille ses Johannes Døberen, som med Fingeren peger paa Gudslammet i Fanen: „Se, det Guds Lam, som bærer al Verdens Synd!" Paa Pillens nordre Side ser vi Stefanus i Stenregnen. Paa den tredje Søjle ser vi Gud Fader, som løfter den døde Søn op paa sit Skød, medens Himmeldronningen Maria fremstilles staaende paa Maanen med Stjernerne i sit Haar og med Solgiselens Vaginategn til Baggrund og Helligaandens Due svævende over sit Hoved, altsammen meget naivt fremstillet, men alligevel præget af Middelalderens og Munkemalerens Fromhed.

Paa Nordvæggen har vi en kronet Helgeninde. Sognepræst Garde mente i sin Bog, at det var Dronning Margrethe, som her var fremstillet i Lighed med Billedet paa Væggen i Fjenneslevlille Kirke med Asser Rig og Fru Inge. Men dette er sikkert forkert. Dronning Margrethe menes ganske vist at være født her paa Søborg Slot, ingen anden By gør Fordring paa at være den store nordiske Dronnings Fødeby, men Kalkmaleriet her har en Glorie om Hovedet, saa det vil nok være rigtigere at bestemme Billedet som en kronet Helgeninde. Saa er der alle de ejendommelige Indvielsestegn, som antages at stamme fra Kirkens Indvielse, hvor den katolske Biskop med sin Præsteprocession gik Kirken rundt og med sin Stav dyppet i Olie satte Indvielsespletter rundt paa Murene, og bag efter har Munkemaleren saa malet Evighedssymbolet: Ringen og Korset og grønne Egeblade. Man mener at vide, at Datidens Indvielsesbiskopper betingede sig et Par Tønder Byg i Afgift for hvert Indvielsestegn til Domkapitelet, saa man kan vist rolig gaa ud fra, at ogsaa denne Kirke har faaet alle de Indvielsestegn, som tilkom den.

I Kirken bemærkes følgende Epitafier: Provst Cornelius Albertsen Meyer, hvis Grav er lige foran Højalteret; den blev fundet ved en Kirkerestauration for nogle Aar siden; tilhøjre for Alteret den smukke Sten over de to Sognepræster Jens Jensen Aalborg og Hr. Hans Pedersen Hoff med „sampt deris dydsire kristelige Hustro Anna Jacobsdatter Beyer". Endvidere det smukke Maleri af dette Ægtepar og Gravstenen over Henrik Jørgensøn Wederkinchs Børn,

som man ved omkom ved at blive skoldet ihjel i Præstegaardens Køkken, Maleriet af en ukendt Slotsherresøn og Anna Christendaatters Gravsten, som mærkelig nok fandtes inde under det nuværende Alter.

Frederik II gav Kirken Alterrammen, som stammer fra Kronborg Slotskirke eller muligvis St. Mariæ Kirke i Helsingør. Christian IV gav Prædikestolen med Rigsvaabenet og de morsomme gamle Timeglas, som skal formane Prædikanten til ikke at „bemøje Tilhørerne ud over fire Slet", d. v. s. 1 Time.

De gamle Vaabenhuse blev nedbrudt i 1856, men tænkes ved Nationalmusæets og Kirkeministeriets Velvilje paany opført i 1940. Naar man gaar ud af denne Kirke, mindes man ved Udgangen om, hvilket Budskab denne (og alle andre Kirker) har at bringe Menigheden ved hver Gudstjeneste gennem det Salmevers af Grundtvig, som pryder Hovedindgangen:

„Fred er Kirkens Velkomstord og Farvel paa denne Jord.
I vor Daab det til os lød, skal genlyde i vor Død.
Fred med eder, Herrens Fred, nu og i al Evighed."

KLOSTRE OG DOMÆNER (KONGENS BØNDER)

REFERAT AF V. HERMANSENS FOREDRAG

NORDSJÆLLAND[1] var omkring Aar 1100 opfyldt af store Skove og kun tyndt befolket. Den første Omtale findes hos den hamborgske Historieskriver Adam af Bremen, der formentlig har været paa Stedet. Han kalder den nordlige Del af Sjælland, som ligger ud imod Kattegat, for øde og ubeboet.

Fra gammel Tid var de vidstrakte Skovomraader Kronens Eje. Kongelevlisten i Kong Valdemars Jordebog nævner saaledes følgende nordsjællandske Navne:

Ørved og Byerne, der er opstaaet deraf, *Alume* og Alume Ore, *Maarum* med sin Skov, *Alsønderup*, *Gribskov* med sit Tilliggende, *Edvinstorp* med sit Tilliggende, *Karlebo*, *Sjælsøre*, *Slangerup* med sit Tilliggende og *Hals ved Isøre* med sit Tilliggende.

Saaledes varsler Kongemagtens store Skovbesiddelser allerede paa dette tidlige Tidspunkt om den Iver, Kongen senere skulde anvende for at faa udvidet sine nordsjællandske Besiddelser til et sammenhængende Jagtomraade.

Modsætningen mellem de opdyrkede Egne og de store Skovstrækger fremgaar klart af *Kirkernes* Fordeling i Egnen og tildels ogsaa af deres Bygningsmateriale. Hvor Skoven havde Magten, er Kirkerne kun faa og smaa, som Regel bygget af Kampesten. Anderledes hvor Skovene var trængt tilbage; her møder vi anselige Kirker, bygget af Tegl (Søborg, Tikøb, Uvelse, Alsønderup og Græse) eller af skaansk Sandsten (Valby og Vejby).

[1] Undersøgelsen omfatter kun Holbo, Strø og Lynge-Frederiksborg Herreder og er kun ført op til Enevældens Indførelse.

Ogsaa Beliggenheden og Arten af de gamle *Voldsteder* og *Borgruiner* kan vejlede os til Forstaaelse af Jordegodsets Besiddelsesforhold. En kort Oversigt skal derfor meddeles her.

Bastrup Stenhus, den ejendommelige og endnu uløste Ruingaade sydligst i Nordsjælland, kan formentlig knyttes sammen med Ebbe de Bastetorp, der levede paa Kong Niels Tid. — I Tulstrup Vang, Grønholt Sogn, ligger et Voldsted omgivet af en Grav, som 1851 uden Resultat blev undersøgt af Frederik VII. Det synes at være Resterne af *Grunolt Kongsgaard*, hvor Knud VI udsteder Breve 1194 og 1196.

Paa en Odde i den nu udtørrede Sø ligger Ruinerne af *Søborg*, anlagt af Ærkebiskop Eskil, men allerede 1161 overgaaet til Kong Valdemar I, hvorefter den i lange Tider var Rigets stærkeste Kongeborg, Stedet, hvor Kongens Fanger gemtes. I Nærheden af Borgen laa Søborg By, der helt ned til o. 1550 var Købstad.

Ved Arresø ligger de nyligt udgravede Rester af *Dronningholm*, sandsynligvis anlagt af Kong Valdemar den Anden. Borgen blev nedrevet 1557.

Gurre — oprindelig en Vandborg — er som Jagtslot knyttet til Valdemar Atterdag. Ogsaa denne Borg blev nedrevet af Kong Frederik II, hvis store Godserhvervelser i Nordsjælland og nye prægtige Slotte gav de middelalderlige Borge Dødsstødet.

Af Adelsgaarden *Græsegaard*, der bl. a. ejedes af Herluf Trolle, er der fremdraget Grundmure af et Taarn.

Ramløse Bispegaard og *Annisse Hovgaard* er nu kun tilbage som overpløjede Tomter. Den sidste erhvervedes 1399 af Dronning Margrethe, der havde til Hensigt at indrette et Nonnekloster her. Planen kom dog ikke til Udførelse.

Bure Voldsted i Uggeløse Sogn omtales ikke i nogen historisk Kilde.

Asserbo Ruin er Rester af et oprindeligt Kloster, som efter sin Nedlæggelse gik over til Peder Oxe d. æ., for senere at ende i Laxmandslægtens Eje.

Hvor nu Frederiksborg ligger, havde før Frederik II's Tid *Hillerødsholm* sin Plads. Den omtales fra omkring 1275.

Hørsholm ejedes 1305 af Drost Jon Litle, der døde her 1307. Gaarden erhvervedes 1391 af Dronning Margrethe.

Rundt om i Nordsjællands Landsbyer havde mindre Adelsmænd Gaarde jævnsides med Bønderne. Af saadanne nedlagte *Væbnergaarde* kendes ialt 21, nemlig: Borsholm, Sælsmark, Stenholt, Fredbo, Nejlinge, Helsinge, Udsholt, Aagerup, Huseby, Strø, Lyngbymagle, Lille Lyngby, Havelse, Havelsegaard, Torupgaard, Faurholm, Gørløse, Sigerslev, Hagerup, Sundbylille og Tollerup.

Mest af alt prægedes dog Nordsjælland i Middelalderen af *Klostrene* og deres omfattende Jordbesiddelser. De to største, Esrom og Æbelholt, delte saa at sige Egnen imellem sig, og deres Munke var Foregangsmænd, naar Skoven skulde ryddes, og nye Driftsmaader indførtes. Ved Klostrene trivedes Ferskvandsfiskeri, og Klosterhaverne med nyindførte Planter, hvoriblandt mange Lægeurter, blev Forbilleder for Bøndernes Urte- og Abildgaarde. Paa de gamle Klostertomter vidner endnu i vor Tid talrige Plantelevn, som Bulmeurt, Katost, Tordenskræppe, Pastinak, Tandbæger o. m. fl. om Munkenes Virke.

Esrom grundlagdes o. 1143 som et beskedent Benediktinerkloster af Ærkebiskop Eskil, men sin store Betydning, bl. a. som Moderkloster for en Række Klostre i Nordeuropa, fik det først, da der 1154 til det var indkaldt Munke af Cistercienserordenen fra Clairvaux. Snart strakte dets Jordegods sig omkring hele Esrom Sø og nordpaa omkring Holløse, Vejby og Tisvilde. Ialt ejede Klostret i sin Glansperiode ca. 100 Gaarde.

Et Par Citater fra Jordebogen 1497 kan give en Forestilling om Arten af Indtægterne. Saaledes skulde *Sode Mølle* foruden en betydelig Afgift i Mel opfede to Galte, og naar de var afleveret, sendte Klostret straks igen to magre Galte i Stedet til lignende Behandling, endvidere skulde to af Klostrets Hunde fodres, og Abbeden have et godt Gæstebud hvert Aar. *Havreholm* bestod af seks lige store Gaarde, der hver svarede et Fodernød, et Kar Smør i Sommerskat, en fed Okse i Vinterskat, foruden at de skulde age Ved til Bagers hver Uge om Aaret, som behov gjordes, og age Hø og Korn ind en

Dag hver Uge om Høsten. Dertil skulde hver Mand give fem Tønder Havre for Landgilde, otte Skæpper for Gæsteri, et Pund (d.v.s. 20 Skp.) Rug til Landgilde, og et Lam, en Gaas og fire Høns.

Esrom Kloster bestod indtil 1559. Frederik II opholdt sig her for Jagten; i hans Tid oprettedes et Stutteri paa Esrom Ladegaard.

Det andet store Kloster var *Æbelholt*, oprindelig stiftet af Augustinere paa Eskilsø, men 1175 under Abbed Vilhelm flyttet til Æbelholt. Absalon skænkede eller mageskiftede her til Klostret hele sit sammenhængende Godsomraade Syd for Arresø. Dets Strøgods strakte sig mod Nord helt ud til Kysten. 1544 blev Klostrets Gods verdsligt forlenet, men Abbeden blev siddende til 1560, da en Del af Jorderne lagdes ind under det af Frederik II erhvervede Hillerødsholm. Bygningerne blev nedbrudt i Aarene efter 1561, og Stenene anvendt til Frederiksborg Slot.

Af andre Klostre var der *Asserbo*, hvor de indkaldte Munke af Kartheuser-Ordenen dog snart blev kede af at bo, *Knardrup* (Cistercienserne) og *Slangerup* (Ciscerciensernonner).

Foruden Klostrene havde ogsaa Roskildebispen fra gammel Tid store Godsbesiddelser i Nordsjælland, hvad en Gennemgang af Roskildebispens Jordebog[1] klart belyser.

Gennem hele Middelalderen var *Kongedømmets Indflydelse* i Nordsjælland langsomt voksende. Reformationen med den deraf følgende Inddragning af Klostergods gav denne Bevægelse et meget stærkt Fremstød. Den store Domæneforandring indtraadte i 1560, da Frederik II som et Led i sin Mageskiftepolitik byttede Skovkloster (Herlufsholm) i Sydsjælland mod Hillerødsholm og Græse. I Februar samme Aar havde han erhvervet Asserbo og Stenholt og i Løbet af Juni-Juli mageskiftede han til sig 4 Hovedgaarde og ca. 200 Bøndergaarde. Et meget talende Vidnesbyrd om Forholdenes Udvikling kan udledes af et Skattemandtal over Kronborg Len 1546. Der fandtes da i Holbo Herred endnu 64 Selvejerbønder; et halvt Aarhundrede senere var der ingen. Kronen havde købt dem alle.

I 1651 fandtes overhovedet ingen Hovedgaarde i Holbo, Lynge

[1] Trykt i Scriptores Rerum Danicarum VII.

og Strø Herreder. I 1682 ser en Oversigt over Jordejendomsforholdene i Frederiksborg Amt ud som følgende:

841 Gaarde med ialt	6910,15	Tdr.	Hk.
108 Huse med ialt	29,85	„	„
235 Huse uden Jord	—	„	„
anden skyldsat Jord	25,27	„	„
Ialt	6965,27	Tdr.	Hk.

eller 29.784,6 Tdr. Land dyrket Areal.

Ejendomsfordelingen var 1682:

Ryttergods	0	Gaarde	0	Huse	0	Tdr.	Hk.
Andet Krongods	775	„	301	„	6376,68	„	„
Præstegaarde	13	„	0	„	231,06	„	„
Anneksgaarde	6	„	0	„			
Kirkegods	11	„	25	„			
Universitetet	0	„	10	„			
Gl. dansk Adel	4	„	0	„	33,95	„	„
Adel efter 1660	0	„	0	„			
Grever og Friherrer	1	„	0	„	7,46	„	„
Kgl. Personer	0	„	0	„			
Borgerlige	31	„	7	„	316,12	„	„
Jordegne Bønder	0	„	0	„	0	„	„
	841	Gaarde	343	Huse	6965,27	Tdr.	Hk.

Ejendommenes Størrelse var 1688:

Gaarde over	20	Tdr.	Hk.	16	629,59	Tdr.	Hk.
„ med	12-20	„	„	101	1429,60	„	„
„ „	8-12	„	„	253	2418,92	„	„
„ „	4- 8	„	„	338	2089,67	„	„
„ „	2- 4	„	„	108	306,92	„	„
„ „	1- 2	„	„	25	35,45	„	„
				841	6910,15	Tdr.	Hk.

Huse med $^1/_4$- 1 Tdr. Hk.	47	24,11 Tdr. Hk.
„ „ 0- $^1/_4$ „ „	61	5,74 „ „
„ uden Jord	235	0 „ „
	343	29,85 Tdr. Hk.
Anden Jord		25,27 „ „
Ialt Ejendomme	1184	6965,27 Tdr. Hk.

Som ingen anden Del af Riget var Nordsjælland nu Kongens ubestridte Omraade, og det først og fremmest for Jagtens Skyld. Da en Topograf omkring 1660 skildrer Nordsjælland, gør han det betegnende nok med følgende Ord:

„Den meste Skovegn holdes for at være — i Synderlighed mellem Frederiksborg og Kronborg og fremdeles derfra til en Mil nær København. Af hvilke Skove Kgl. Maj. den største Del til sin egen Jagt og som en Vildtbane sig har forbeholdt, synderlig mellem Kronborg og Frederiksborg og fremdeles mod København, hvilken Egn fast for en idel Dyrehave er at agte, for den Mangfoldighed paa adskillig Vildt, som sig der i Hobetal lader se, og saa tamme, at de ikke det ringeste for Menneskers Nærværelse dem undsætte eller viger tilside. Og endog forbemeldte Egne har saadan en Skov til Overflod, saa er alligevel samme Skov ikke af saa stor Tykning eller store Krat og øde Moradser, at jo mestendel deriblandt overalt er nyttige Agre, Jord, Eng og Græsning, saa at hele Gaarde og Byer er deri beliggende."

MERKANTILISMEN OG DENS SPOR I NORDSJÆLLAND

FOREDRAG AF EILER NYSTRØM

NORDØSTSJÆLLAND er — takket være Hovedstadens Nærhed — den mest folkerige Del af vore Dages Danmark. Saaledes har det ikke altid været. Ganske vist har Kyststrækningen allerede i saa fjern en Kulturperiode som i Køkkenmøddingetiden været beboet af primitive Stenalderfolk, og i Bronzealderen højsatte man sine døde langs Sundets Bredder. Talrige Gravhøje minder derom den Dag i Dag. Men i Folkevandrings- og Vikingetiden trak man bort fra Kysterne, lagde sine Bygder og Bosteder inde i Landet, helst med en mod Fjender og Uvejr beskyttet Beliggenhed ved Bunden af de dybe Fjorde, som f. Eks. Lejre. Kyststrækningen ved Øresund fik Lov til at vokse til, saaledes at Nordsjælland ved Begyndelsen af den historiske Tid var ubeboet og opfyldt af vældige uigennemtrængelige Skove. Det faar vi at vide af den hamborgske Historieskriver Adam af Bremen, der levede i det ellevte Aarhundrede og var meget vel underrettet om Forholdene heroppe, og endnu i vor Tid ser vi tydelige og rigelige Rester af denne vidtstrakte Skovzone, der begynder tæt Nord for København, i Skovparkerne ved Charlottenlund og Bernstorff (som oprindelig er gamle Naturskove) og nogenlunde uafbrudt fortsætter helt ud til Kattegat.

Det var det kristne Præsteskab, der tog sig for at kultivere disse Skovegne, der endnu rummer nogle af vort Lands største Skønheder og i hine fjerne Tider maa have været endnu skønnere ved deres vilde Oprindelighed. Midt i denne storladne Natur med de mange Indsøer byggedes der det ene fredfyldte Munkebo efter det

andet, Esrum, Æbelholt, Asserbo, og den virksomme og vidtskuende Absalon skabte Opland for sin nyanlagte Borg ved Havn og Jordegods til sit Bispesæde ved at rydde Skov, bringe Jorden under Kultur og samle Befolkningen omkring de nyopførte Kirker. Præsteskabet bragte den europæiske Kultur ind over Landegrænserne, og Nordøstsjællands øde Egne befolkedes. De mange Landsbyer paa -rød i Københavns og Frederiksborg Amter er lige saa mange Minder om Skovenes Rydning til Agermark, de mange strup-Byer viser, hvorledes Torperne i det 11.—12. Aarhundrede voksede ud af de ældre Byer, der laa i Skovkanten ind mod Landet.

Egnen havde ogsaa derved et Præg af Urnatur, at den var opfyldt af større eller mindre Søer, hvis Vand gennem talrige Bække og Vandløb banede sig Vej til Øresund. Arresø regnes for Danmarks største Indsø. Den ligger i Frederiksborg Amt ligesom Esrum, Gurre og Sjæls Sø og nærmest ned mod Hovedstaden har vi Furesøen.

Disse Søer og Vandløb skabte oprindelig Betingelser for den nordsjællandske Industri — eller Merkantilisme — som vi her skal beskæftige os lidt med. Det var Naturkræfterne, Industrien tog i Besiddelse — Vind og Vand, ligesom man i vore Dage benytter sig af Damp og Elektricitet. Vore Forfædre i Hedenold havde malet sit indhøstede Korn i en Haandkværn eller knust det i en Morter, ligesom Apotekeren støder Krydderier, men fandt dog tidligt paa at male det i Vind- og Vandmøller — *hvor* tidligt ved vi ikke. Det var den ældste Form for mekanisk Drift — for industriel Virksomhed — og den hørte naturligt til under landlige Forhold.

Skønt *Vejr*møllen — som naturligt er i vore vindomsuste Egne — kan paavises tidligt i Middelalderen, er der næppe Tvivl om, at Vandmøllen her i Nordsjælland ikke blot var langt den mest anvendte Form for Maleværk, men kun undtagelsesvis gav Plads for Vindmøllen. Og af Nordsjællands Vandmøller var de, der laa ved Furesøens Afløb til Øresund — den 12 km. lange Fure- eller Mølleaa — de mest navnkundige.

Det var ogsaa dèr Nordsjællands ældste Industri fik sit Hovedsæde. De fleste af disse Møller, der tilhørte den vindskibelige Ros-

kildebisp, var vel nok i Middelalderen Kornmøller, men jeg er ikke helt sikker paa, om ikke nogle af dem allerede da anvendtes i egentlig industrielt Øjemed. I hvert Fald er der flere af dem, som i det trettende Aarhundrede foruden de sædvanlige Naturalier giver Industrivarer i Skat til Bispestolen, f. Eks. *Sko* til Bispens Fogder. Det kunde tyde paa, at man havde etableret Barkmøller — eller Skomager- og Feldberedermøller som de gerne kaldes — ved Fureaaens Mølleværker allerede i Bispetiden.

Efter Reformationen, da Kongen havde overtaget Roskildebispens nordsjællandske Gods, har vi sikre Efterretninger om Industrimøllerne — de begynder nu at florere ved Nordsjællands Aaer og Bækkeløb, navnlig nærmest inde ved Hovedstaden og især ved Mølleaaen. Mølleaaen, hvor der i det 16.—17. Aarhundrede langs Bredderne kunde optælles en halv Snes Mølleværker, mest Industrianlæg, var enestaaende inden for Datidens Danmark, som jo var adskilligt større end det er nu om Stunder.

Noget af det ældste er *Krudtmøllerne* — de dukker op i Kristian III's og Frederik II's Tid. Frederik II baade førte Krig og var navnlig en vældig Jæger, han havde god Brug for Krudt til Landsknægtenes Musketter og til de „lange Rør", som Jægeren brugte i Vildtbanen. En af de ældste, og i hvert Fald den største, var „Krudtmøllen i Københavns Len", som til Tider kan være helt vanskelig at identificere, men som i Virkeligheden er Ørholm ved Mølleaaen. Krudtmøllen paa Ørholm stammer fra Kristian III's sidste Aar og var i Brug langt op i Frederik IV's Tid. Kongerne lagde megen Vægt paa denne Fabrikation — de havde Salpetersydere rejsende rundt om i Landet — de opsøgte Raastoffet og tilberedte det i deres Salpeterhytter for endelig at aflevere det til Krudtmøllerne, som saa tilberedte Krudtet, tørrede og raffinerede det.

Navnlig Kristian IV, der sendte Eksperter til Nederlandene for at faa Rede paa de nyeste og mest moderne Fabrikationsmetoder, var her som paa alle andre Omraader en Foregangsmand, og adskillig flere Krudtmøller, bl. a. paa Brede og Raavad, oprettedes i Tidens Løb. Kongerne saa siden deres Regning ved, i Stedet for selv at bygge

Krudtmøller, at udstede Privilegier til Fabrikanter med Eneret og med Forpligtelse til forlods at afgive et vist Kvantum til Kongen — indtil Classen overtog det hele og oprettede Frederiksværk (som jeg senere kommer til). Navnlig under Datidens primitive Forhold var det en farlig Sag at fabrikere Krudt, og sjældent var det ikke, at Krudtmøllerne „fløj op" (som man sagde), d. v. s. sprang i Luften, og for at der kunde ske færrest mulige Ulykker, var man allerede den Gang klar over, at Husenes Tage skulde være af lettest muligt Materiale, saaledes at Eksplosionen kunde bane sig den Vej ud.

Inden Aar 1600 hører vi ogsaa om *Feldberedermøller* og *Papirmøller* i Sjælland. Ved Hvidøre-Bækken, der kom oppe fra den nu udtørrede Hundesø ved Jægersborg, havde en københavnsk Garver allerede fra ca. 1560 en Skindmølle, hvor han garvede og stampede sine Bukkeskind, og næsten i et helt Aarhundrede derefter havde forskellige Feldberedere deres Virksomhed ved denne Bæk. Her forsøgte man ogsaa i de sidste Aartier af Aarhundredet at faa en Papirmølle i Gang, men Foretagendet vilde ikke lykkes. Det var Sjællands ældste Papirmølle og rimeligvis den næstældste i Danmark — idet vi kun har Efterretninger (endda saare lidet oplysende Efterretninger) om en eneste anden tidligere Papirmølle, som Sten Bille havde oprettet i Skaane, og hvor man søgte Oplysninger, da man 1576 skulde i Gang med Anlæget af Hvidøre-Møllen. Senere havde Tyge Brahe sin egen Papirmølle paa Hveen. Papiret blev den Gang — som for Resten ogsaa senere — i stort Omfang importeret især fra Holland, og det var naturligt, at man nu, da Forbruget begyndte at øges, vilde se at faa en Fabrikation paa Benene inden for Landets Grænser.

Men det gik som sagt ikke i første Omgang. Den blev nedlagt 1583, rimeligvis efter at man en Overgang havde forsøgt at faa Papirfabrikation i Gang paa Strandmøllen. Ogsaa Strandmøllen var omkring Aar 1600 Skomagermølle, og først omkring Midten af det syttende Aarhundrede blev den for Alvor Papirfabrik, men saa opretholdtes Driften ogsaa lige til vore Dage; i to Aarhundreder til-

hørte Strandmøllen Slægten Drewsen, og var ikke blot den mest ansete Papirmølle i Kongens Riger og Lande, men havde Ry langt ud over. Nu er kun Minderne tilbage.

Den nordsjællandske Merkantilisme fik et mægtigt Stød fremad i Kristian IV's Tid. Den moderne politiske Historie er noget tilbøjelig til at ville tage Glansen af Kristian IV og navnlig beskylde ham for at have drevet en slet Udenrigspolitik. Det er meget muligt, at han ikke skulde have indladt sig paa Trediveaarskrigens Eventyr — saadan noget kan man altid se bagefter — det er ogsaa rimeligt, at det var Kristian IV's Krigspolitik, der endelig skaffede os af med de skaanske Provinser. Men man maa vel erindre, at han havde sin Stilling som evangelisk Fyrste og sit Riges Prestige at hævde, og at han ogsaa havde et Rigsraad ved sin Side, der havde et Ord at skulle have sagt — og ikke saa lille et Ord endda — og at endelig Toldpolitikken i Sundet, der fra gammel Tid gik ud paa at flaa Europas søfarende Nationer til Bedste for den danske Statskasse, ikke netop maatte gøre disse fremmede Nationer begejstret for til evige Tider at se begge Sundets Bredder i dansk Besiddelse. Og naar man bebrejder Kristian IV, at han, naar Riget fattedes Penge, slog daarlig Mønt, saa var det ikke andet end hvad Datidens Fyrster plejede at gøre, og som Staterne gør i vore Dage, naar de ser deres Fordel ved at gaa fra Guldet eller Sølvet og sætte Messing-Møntfod i Stedet.

Vi, der interesserer os for Kultur og Kulturhistorie, vi maa imidlertid være hin fjerde Kristian taknemmelige. Danmark er blevet meget mindre siden hans Dage, og Udenrigspolitikken gaar dog ad Baner, som er ganske uafhængige af hans, men Danmark vilde have været mindre endnu, om vi ikke havde haft hans Bygningsværker at glæde os over. Trods Brand og Tidens Tand er der ovre paa Frederiksborg bevaret mange Minder om hans Virke, inde i København ser vi endnu Rosenborg i Badstuens Stil og Skikkelse, og hvad vilde Hovedstaden være uden Rundetaarn, Børsen og Tøjhuset eller det mægtige gamle Bryghus. Og meget af den Virksomhed, der i Aarhundreder blomstrede i Hovedstaden og i Nordsjælland var i Pagt med hans Kulturvirksomhed og besjælet deraf.

I Kristian IV's Tid vokser som sagt den industrielle Virksomhed i Nordsjælland. Kongen tildeler jævnlig Hovedstadens driftige Handels- og Industrimænd Privilegier til Fabrikdrift, bl. a. fik et Interessentskab i 1641 Bevilling paa Tilvirkning af Vaaben — Piker og Partisaner — og af Agerbrugsredskaber — Høleer og Skæreknive — altsaa Artikler, der kunde være Riget til Gavn baade i Krig og Fred. Til et sligt Værk hørte en Slibe- og Poleremølle, der kunde give Værket den rette fabrikmæssige Drift. Man udsøgte sig da til Slibemøllens Anlæg et Sted ved Mølleaaen inden for den senere nedbrudte Landsby Stokkerups Omraade, og paa den Maade blev *Raavad* til. Omtrent samtidig fik en anden Vaabenfabrikant, der havde sin Slibemølle i Lyngby, Lov til at anlægge et andet nyt Værk, der hvor *Nymølle* senere kom til at ligge, men der blev næppe noget ud af det — han slog sig ned i Skovrød i Lynge-Kronborg Herred i Stedet for, hvor han brugte Møllen til Vaabenfabrik.

Initiativet inden for Industrien fra Kristian IV's Tid holder sig efter hans Død ind i de følgende Tidsrum og Virksomheden ved Nordsjællands Aaer og Vandløb følger med. *Valkemøllerne*, som var et betydende Led i Datidens Klædefabrikation, var allerede gammelkendte, men faar en udstrakt Betydning samtidig med at det offentlige begynder Tilvirkning af Klæde og Lærred.

De ved nok, at der indtil for faa Aar siden var et Børnehus paa Kristianshavn dèr, hvor Københavns velvise Styre har opført sine berømte — eller berygtede — Lagkagehuse. Dette Børnehus blev nyindrettet efter Svenskekrigen og udflyttet til Kristianshavn fra den indre By — var oprindelig en Fattig- og Tvangsarbejdsanstalt, hvor vanartede Børn og Lediggængere blev anbragt og beskæftigedes med Tilvirkning af Lærred eller Klæde. Dertil behøvedes Valkemøller og *Casper Herbachs Mølle i Lyngby*, der var ødelagt under Krigen, blev nyopført som Valkemølle for Børnehuset. I 1670 købte Fattigvæsenet tillige *Stampen* (der den Gang kaldtes Stubbemøllen) og havde en Tid ogsaa *Møllen i Ebberød* til Valkning af det fabrikerede Klæde. Siden overtoges Stampen af den kgl. Uldmanufaktur, en militær Institution, der efter sit Fabrikslokale i København

almindeligvis kaldtes „Guldhuset", og Valkemøllen forblev i Statens Eje indtil 1835, da man havde faaet Fabrikkerne i Usserød i god Gang og selv overtaget Driften.

Jeg nævnte lige Caspar Herbach — en mærkelig Mand, en Sachser, der var kommen herind i Kristian IV's sidste Aar og fik Ansættelse som Hofsnedker. Han var imidlertid ogsaa ferm til mange andre Ting, han var Mekanikus, Møntmester og Guldsmed, og havde i 1640erne en „Kunstmølle" ved Rosenborg, hvor han formodentlig tilvirkede mekaniske Instrumenter. Han overtog kort efter Kristian IV's Død Møllen i Lyngby efter Vaabenfabrikanten Jakob Petz og anlagde siden foruden Valkemøllen en lille Slibemølle, hvor han kunde „dreje og skære Stene" og gøre saadant andet „lustige Arbeit" — som han selv skriver. „Kunst-Caspar", som han i Reglen kaldes i Datiden, knyttedes for Resten af sit Liv til Nordsjælland og havde en høj Stjerne hos Frederik III for sit Ry som Guldmager. Sønnen overtog Møllen efter sin Far, blev ligesom han kgl. Møntmester og var en virksom Mand, der bl. a. fik Bevilling paa Anlæg af en Mølle til Udvalsning af Mønterne — noget for den Tid nyt herhjemme. Men han var altfor smart og kom galt afsted til sidst, da han sparede paa Ædelmetallet i den Mønt, han slog for Kongen, og derved bedrog Kronen, og maatte for at undgaa Straf fly af Landet.

Omtrent samtidig med at Caspar Herbach havde slaaet sig ned i Lyngby havde Rentemester *Henrik Müller* — et Finansgeni i den store Stil uden Hæmninger, naar det gjaldt økonomiske Foretagender, og Frederik III's betroede Mand — anlagt et *Kobberværk* ude ved Furesøen ved den gamle Hjortholm Mølle. Det var et Anlæg af Format, med store Skove, hvor Henrik Müller kunde brænde Kul til Brug i sine Smeltehytter, og iøvrigt en Kombination af Industri, Møllebrug, Skovdrift og Landbrug. I Kobbermøllens Huse, hvor Strømmen drev Hamre og Sakse, smededes Kobber og droges Messingtraad, i Grynmøllen, som stod der fra gammel Tid og opretholdtes ved Siden af Kobberværket, maledes Kornet paa to Kværne, i Manufakturværkets Hytter forarbejdedes Kedler og Pander, Lysestager og Varmebækkener, i Ladegaardens Bygninger virkedes der i Lo og Lade, Svinene gik paa Olden i Skovene og Kvæget græs-

sede i Vange og Oredrev. Et Filialværk havde Henrik Müller ladet anlægge neden for Ørholm, og her blev den store Kobberhammer installeret — et Værk, der senere blev kendt under Navnet „Nymølle". Han drev Værket i henimod en Snes Aar, Kongen støttede det ved at udstede Forbud mod Udførsel af gammelt Kobber, og ved at give Henrik Müller store Bestillinger, f. Eks. paa Levering af Kobbertaget til Biblioteksbygningen inde paa Slotsholmen i København. Men saa fik Kongen et Par Aar før sin Død selv Brug for det gamle Hjortholm og Henrik Müller maatte afstaa sin Besiddelse. Og Kongen begyndte Anlæget af en ny Dyrehave med Navn af Frederiksdal, som iøvrigt aldrig blev fuldført.

En anden af de store Industrimænd, hvis Virksomhed saa godt som udelukkende falder i Nordsjælland, *Henrik Ehm*, hører ogsaa til i sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede. Hans Fader, der var Kobbersmed i København, begyndte med en Kobbermølle i Vedbæk, der for Resten blev ødelagt i Svenskekrigen, men alligevel blev Udgangspunktet for Sønnens Virksomhed i disse Egne. Han havde midt i 1650erne købt den gamle Hammermølle ved *Hellebæk*, der synes at være anlagt omkring Aar 1600, og paa det Tidspunkt var Kobbermølle. Ehm afhændede den snart og Staten omlagde den til Geværfabrik; ogsaa efter at gamle C. E. Schimmelmann midt i det 18. Aarhundrede havde overtaget den, opretholdtes den som Geværfabrik lige til 1870.

Henrik Ehm blev dog hurtig færdig med Hellebæk — den har formodentlig ligget for langt fra Hovedstaden — men fik til Gengæld Øje paa *Brede*, som paa det Tidspunkt var ved at forfalde, og da Henrik Müller samtidig maatte forlade Hjortholm, blev der Brug for et stort Kobbermølle-Anlæg. Han købte resolut baade Brede, Fuglevad og Møllestrup (det senere Sorgenfri) af Kronen 1668, indrettede Kobberværk paa Brede og tog den store Kobberhammer paa Nymølle i Forpagtning af Dronning Charlotte Amalie, som havde overtaget dette Værk sammen med Frederiksdal. Først 30 Aar efter afhændede han dette storstilede Industriværk, en værdig Arvtager efter Hjortholm Kobberværk. Henrik Ehm

endte ikke blot som en rig Mand, men ogsaa som en anset Assessor i det nyoprettede Kommercekollegium. Og det, at han havde Hang til Guldmageri, forklejnede ikke sin Mand den Gang. Han ejede to for sin Tid statelige Ejendomme ved Nyhavn, som eksisterer den Dag i Dag og gaar under Navn af „Guldmagerens Hus".

At Henrik Ehm sad som Assessor i Kommercekollegiet var kun naturligt. Han hørte til Datidens toneangivende Industrimænd. Kommercekollegiet var oprettet omkr. 1670 som en Regulator og Befordrer af Landets merkantile og industrielle Opkomst og til Fremme af Rigernes Søfart, hvoraf navnlig den norske var af europæisk Betydning. Kollegiet var et Bedriftsraad, der blev afkrævet Erklæring i alle Sager, som hørte under dets Ressort og betragtedes som Statens højeste Sagkundskab paa disse Omraader. Da Charlotte Amalie 1670 overtog Frederiksdal, vilde hun gerne have at vide, om hun skulde fortsætte Henrik Müllers Kobberværk paa Hjortholm og hvorledes hun iøvrigt skulde udbygge sin Besiddelse økonomisk. Dertil svarede Kommercekollegiet, at et Kobber- og Messingværk kun var rentabelt med Statsstøtte, derved at Kongen overlod Værket det Kobber, der som Naturalieafgift i Form af Tiendekobber kom ned fra Norge, for en bestemt billig Pris, og at han lod Hofstaten aftage de færdige Varer. Paa Frederiksdal mente man det derfor mest formaalstjenligt at drive Kornmølle, Papirmølle og Valkeværk.

Dronningen efterkom Kollegiets Anvisninger, forsøgte at lave Tøjfabrik og Skarlagensfarveri (som hun ikke fik noget ud af), og fik indrettet en Papirfabrik, som aldrig blev noget lønnende Aktiv. Derimod klarede Henrik Ehm sig stolt ved sit Kobberværk paa Brede og blev som sagt en rig Mand. Kollegiet havde altsaa ikke i dette Tilfælde været altfor vidtskuende. Men da sad Henrik Ehm, Manden med det praktiske Blik, rigtignok heller ikke endnu blandt dets Assessorer.

Paa dette Tidspunkt, ved Slutningen af det 17. Aarhundrede, stod Værkerne ved Mølleaaen ubestridt som Nordsjællands betydningsfuldeste Industribedrifter — det var Landets Fabrikcentrum. Classen

havde endnu ikke anlagt Frederiksværk og Hammermøllen ved Hellebæk betød kun lidet. Mølleaaens Værker var en Helhed, et Samfund for sig — de forskelligartede Virksomheder var Dele af en fælles Organisme. Furesøen var Hjertet, hvorfra den Kraft udgik, der fik Industrilivet til at pulsere langs Aaens Bredder. Alle var afhængige af Strømmen — naar den øverste Mølle standsede, stod de alle stille. Reparationer paa en Mølle kunde hæmme Virksomheden langt nede ad Fureaaen, og laa Mølleejerne i Strid med hinanden — det kunde ske og skete ikke saa sjældent — kunde han tilføje Naboen ubodelig Skade. De øverste Møller kunde lukke helt af for Strømmen, eller de kunde pludselig aabne alle Sluser ved Nattetid, saa de andre Møller kom i voldsom Bevægelse eller maaske helt blev bortskyllet af den rivende Strøm — eller de nedre kunde stemme op for Løbet, saa at de øvre Møller fik Bagflod og gik den gale Vej, hvorved naturligvis den sindrige Mølleindretning blev ødelagt. I 1690 enedes derfor Mølleejerne ved Fureaaen om at træde sammen i et Lav. Hvert Medlem maatte opsætte en „Goldsluse" ved sin Mølle og forpligte sig til at standse Møllen helt i visse Timer af Natten, og Vandstanden i Mølledammen blev senere reguleret — saa højt maatte man stemme og ikke længere. Dette Strøminteressentskab har bestaaet lige til vore Dage, man holdt jævnlig Møder og førte sine Protokoller — og i Grunden bestaar det vist endnu. Men dets væsentligste Funktion er i hvert Fald Slusens Pasning ved Frederiksdal, hvorved Furesøens Overflade holdes saa nogenlunde i samme Højde. Tidligere havde det militær Betydning, det har det ikke mere.

Møllerne selv bestod i Reglen af et helt System af Bygninger paa begge Bredder. Møllehuset med Vandhjulet laa naturligvis tvers over Aaen — Bygningerne var næsten alle af Træ eller Bindingsværk, men af god gammeldags Soliditet. Mølleakslerne, som der gik mest Slid af, var alentykke Egestammer, som ved en særlig kgl. Resolution blev udvist i Kronens Skove. Jævnt og enkelt var Maskineriet naturligvis — vi har Tegninger af nogle af Statens Krudtmøller fra 1670erne — de er unægtelig noget mindre sammensatte

end vore Dages komplicerede Maskinerier. I gammel Tid brugte man i danske Vandmøller Underfaldsvand, d. v. s. at „Vandet paa den underste Del af Hjulene paafalder og dem omdriver" — som Arent Berntsen forklarer det. Men i 1680erne indførte Hans Heuser — en af Datidens store Papirmøllere — *Overfalds*hjulet paa Strandmøllen; det ansaas for en stor Forbedring og blev hurtig almindeligt.

I det 18. Aarhundrede fik Merkantilismen og det industrielle Liv en rig Blomstring, der til Tider var helt hektisk, og i sig selv var usund, fordi den var kunstig fremelsket. Men den *var* der og satte sit særlige Præg paa Næringslivet — ikke mindst i de Bedrifter, der trivedes i Nordsjællands landlige Egne. Det gamle Kommercekollegium tabte ret hurtigt sin Indflydelse paa Udviklingen inden for Handel og Industri, det ophævedes ikke netop, men endte som en kommunal Institution af ret underordnet Betydning. I 1736 oprettede Staten imidlertid et nyt Økonomi- og Kommercekollegium, der havde til Opgave at bringe Industri- og Fabriklivet i vort gamle Bondeland paa Benene — en Opgave, der er vanskelig nok i vore Dage og ikke var lettere i Datiden. Men der var stærke Kræfter i Gang for at løse Opgaven og indflydelsesrige Folk, der pressede paa. Navnlig i Frederik V's Dage, da den ældre Bernstorff og A. G. Moltke stod for Styret, tog Bevægelsen Fart. Tiderne var gode, Penge var der i Kassen, og der blev naturligvis sat et og andet i Gang, som havde Bestandigheden i sig. Men samtidig dukkede en Hær af Projektmagere og Lykkeriddere op, der for største Delen vel var ærlige nok, men bare savnede de merkantile og industrielle Færdigheder eller Energien, der skulde til for at faa Bedriften paa Fode. De gik først og fremmest ud paa at faa Laan og Tilskud af de forskellige Manufakturfond for at faa sat et eller andet i Scene, i Haab om, at det saa gik og bragte dem den Velstand de var ude efter.

Et af de mest karakteristiske Eksempler var Starten af Silkefabrikken i Lyngby. De ved, at Digteren Klopstock ved Bernstorffs Indflydelse blev indbudt til Frederik V's Hof og boede her i Landet i en Række Aar. Det var en tiltalende Gestus fra den danske Konges

Side — Klopstock var til at begynde med ikke særlig agtet i sit Fædreland, og det saa helt godt ud, at vi heroppe vidste at skatte den store Digter bedre. For saa vidt var alt godt. Men Klopstock indbød Slægt og Venner til sit Asyl, og de kom kun for at tære paa Landets Velstand. Blandt andre en Schweizer, der siden blev Digterens Svoger, og som blev modtaget med aabne Arme, da han arriverede med en Plan til en Fabrikvirksomhed, der imponerede ved sin Egenart, og som man troede skulde bringe Landet Ære. Den gik ud paa at trykke og male (*skildre* som man den Gang sagde) glatte Silketøjer med holdbare Farver — altsaa noget i Smag med moderne Batik. Fabrikationsmetoden var strengt hemmelig — Kunsten maatte ikke trænge ud i fremmede Nationer, som man udtrykte sig. Bernstorff tog sig varmt af ham, man financierede ham rundhaandet, han købte Huse i Lyngby, engagerede Kunstnere og Fabrikfolk og indrettede sig selv en hyggelig Direktørbolig.

Men det gik ikke. Manden viste sig at være en fantastisk Projektmager, en lunefuld og upaalidelig Person, der snart fik hele Byen paa Nakken, og efter nogle Aars Forløb forsvandt fra Skuepladsen. Regeringen vilde imidlertid ikke lade denne under saa udmærkede Mænds Auspicier indledede Virksomhed falde, og satte i Stedet en Broder til Klopstock i Spidsen for Silkefabrikken. Han var virkelig en dygtig Mand, der gjorde sig de hæderligste Anstrengelser for at holde Bedriften paa Benene; Staten og Kollegiet støttede ham paa alle Maader, og han leverede udsøgt smukke Varer. En lille Menneskealder holdt han Fabrikken oppe, men endelig maatte han dybt forgældet trække sig tilbage. Staten betalte det meste af Gælden og gav ham Pension i Betragtning af hans lange og gode Tjeneste ved Fabrikvæsenet. Men til sidst maatte man lade Bedriften falde — Silkefabrikken, der havde kostet den danske Stat en Formue, blev nedlagt og Bygningerne endte som kommunalt Fattighus. Tilfældet saa unægtelig ud som en Tanke!

Det er et Eksempel blandt mange paa, hvorledes de velmente Bestræbelser fra Statens Side om at ophjælpe Landets Industri løb ud i Sandet. Man indforskrev Staaltraadstrækkere og Hammersmede fra

Tyskland, indkaldte engelske Strømpevævere, Lærredsvævere og Blegemestre, og oprettede ligefrem „Seminarier" til Uddannelse af „Manufakturister", og de fleste af disse Industrimænd, der skulde bringe nyt Blod i Landets Erhvervsvæsen, blev anbragt ved nordsjællandske Virksomheder, først og fremmest i Kongens Lyngby, som i det attende Aarhundrede paa Grund af sine mange Fabrikvirksomheder betragtedes som en af Landets mindre Købstæder. Byen kunde i sidste Halvdel af Aarhundredet opvise en hel Række Fabrikker — foruden den gamle Mølle ved Fureaaen, hvor der baade var Valkemølle og Spigerværk, som Staten og Manufakturfonden ogsaa satte Penge i — tillige Silkefabrik, Lærredsmanufaktur med Hegle- og Spindeskoler, Tøjfabrik, Bomulds- og Kattuntrykkerier.

For de Fabrikanters Vedkommende, der i det hele kom i Gang, gik det op og ned — mest ned. Den hele Bevægelse var som sagt kunstig sat op, og de enkelte Bedrifters Levedygtighed afhang af Tilfældigheder, Konjunkturerne vekslede stærkt og Konkurrencen med Udlandet var ofte dræbende. Selv udmærkede Folk gik oftest nedenom og kun et Faatal holdt sig oven Vande.

Jeg skal fremdrage et Par typiske Eksempler, begge fremragende Forretningsmænd, hvoraf den ene steg til Ærens Tinder og hvis Navn lever endnu, mens den anden efter en glorværdig Virksomhed døde i Fattigdom, skønt han havde fortjent en bedre Skæbne.

Jeg tager den sidste først. Det var *Poul Badstuber*, som i anden Fjerdedel af det attende Aarhundrede ganske ubestridt var Landets første Kobber-Manufakturist — hvilket vil sige saa meget som at han var Datidens største Metalfabrikant. Henrik Ehm havde afstaaet Brede Kobberværk til Hofkobbersmeden Jakob Zitzke, der giftede sig med Enken efter en af sine Fagfæller Lorens Badstuber, og hendes Søn Poul Badstuber fik Brede efter Stedfaderens Død. Men han nøjedes ikke dermed — han købte baade Ørholm og Nymølle og samlede saaledes de største af Mølleaaens Værker paa sin Haand og ejede tillige hele Lundtofte By. De forstaar, af hvor stor Betydning Fabrikationen af Kobber- og Messingvarer var i Datiden, naar De erindrer, at man overalt i By og paa Land brugte Kobberkar og

Kobberkedler i ethvert Køkken og havde Messing-Varmebækkener hængende i ethvert Sengekammer. Kobberførerne drog rundt i Landet, solgte fra deres Vogne og opkøbte det gamle Kobber, der ikke maatte udføres. Og alle disse Brugsgenstande stammede for en meget væsentlig Del fra de nordsjællandske Værker. Det raa Kobber kom ned fra Røros i Norge, Galmejen (Zinkmalmen der benyttedes til Fremstilling af Messing) maatte indføres fra Tyskland og Polen. Badstuber havde Eneret for Øerne, men kunde forsyne hele Riget og endda eksportere.

I 1730erne stod Badstuber paa sit Højdepunkt. Han boede paa Brede som en Herremand midt i sine Besiddelser og havde Lagre og Kontorer i sin Gaard paa Nørregade i København. Da hans Hustru døde, kunde han frit disponere over sine Ejendomme, og havde testamentarisk bestemt at oprette et Stamhus af dem for at „disse kostbare Værker efter hans Død kunde florere". Denne Tanke blev dog aldrig til Virkelighed, thi under de kunstigt opskruede Konjunkturer fristede Badstuber den samme forsmædelige Lod som talrige andre af sin Tids Manufakturister — han gik fallit og hans skønne Stamhus sank i Grus. Hans Værker var imidlertid af en saadan industriel Betydning for det hele Land, at de maatte opretholdes, saaledes at han dog fik den Trøst, at de virkelig florerede videre. Selv maatte han forsvinde, og han gjorde det saa grundigt, at det først i vore Dage er lykkedes at efterspore hans Endeligt. Han døde i den yderste Armod hos en Datter i Birkerød i Begyndelsen af 1760erne.

Den anden er *Johan Frederik Classen* — og som De ved formede Skæbnen sig for ham ganske anderledes gunstigt. Han fik baade Stamhus og Fideikommis og et skønt Eftermæle tillige.

Han var mærkelig nok begyndt som Teolog, men kom som ung Mand ind i Kommercekollegiet og kastede sig samtidig personlig ud i en Masse forskelligartede Forretningsforetagender. Dette tidlige Træk skulde mærke hele hans Virksomhed — denne Sammenblanding af embedsmæssig Virke og privat Foretagsomhed, som særmærkede flere af det 18. Aarhundredes store Finansmænd, og som selv Da-

tiden havde Øjet aabent for ikke altid var af det gode. Disse Ungdomsforetagender var imidlertid kun en Indvielse, Forløbere for hans store Livsværk, der indledes med, at Frederik V 1756 skænkede ham og Storhandelsmanden Just Fabritius en Industrimølle ved Arresø.

Da Sandflugten havde tilstoppet Søens naturlige Forbindelse med Havet, havde Frederik IV ladet grave Kanalen ved det nuværende Frederiksværk, og endnu inden Kongens Død havde man anlagt en Agat-Slibemølle ved Kanalens rindende Strøm Det var et ret storstilet Anlæg, og i en Række Aar virkede her et Par indkaldte tyske Agatslibere. Men efter Kristian VI's Død opgav man denne Virksomhed og vilde lave en Saffiansmølle i Stedet — hvad der nu ikke blev til noget, og saa fik en Franskmand den gamle Agatmølle ved Arresø til Kanonfabrik. I dyre Domme havde man maattet betale ham for at komme herop og mange Penge maatte der kostes paa hans Anlæg ved Arresø. Franskmanden eksperimenterede og brugte Penge — han *smedede* sine Kanoner, støbte dem ikke, og hver Gang han fik en Prøvekanon færdig, revnede den, Numer 2 endda ved det første Skud — og man skumlede ret højlydt i Byen over den for Staten saare dyrebare Fransos. Man begyndte saa fra Autoriteternes Side at trække i Land,søgteat blive fri for den uheldige franske Fabrikør og redde mest mulig af de efterhaanden betydelige Summer, der var sat i Foretagendet.

Da var det Kongen resolut skænkede de to Mænd Agatmøllen og Franskmandens Kanonanlæg. Fabritius havde Pengene, der skulde til, Classen den paagaaende Foretagsomhed. Og det var saa heldigt, at det faldt ind med Krig. Den prøjsiske Syvaarskrig udbrød og Danmark maatte ruste. Det satte Fart i Classens Virksomhed: det blev til et helt Rustningsetablissement, et Kanonstøberi og et Krudtværk, som efter Kongen fik Navn af Frederiksværk. Værket fik store Leverancer til Hæren, og efter at Fabritius var traadt ud, overtog Kongen selv Værket for en meget betydelig Sum. Det havde Classen ikke noget imod, han skulde nemlig selv være det kongelige Værks Leder og Styrer. Altsaa: Classen overleverede højtidelig

Værket til Kongen, og Kongen overleverede det atter til Classen, der fik Lov til at *skalte og valte*, som han selv vilde — netop de Ord der blev brugt ved den Lejlighed. Saadant et Arrangement kunde kun en Classen faa i Stand.

Men han gik videre endnu. Han havde forstaaet at komme paa en ualmindelig god Fod med de ledende Mænd i Krigsdirektoriet — som Datidens Krigsministerium kaldtes — og fik faa Aar efter udvirket, at Staten, som i dyre Domme havde afkøbt ham Frederiksværk, atter *gratis* skulde tilskøde ham det tillige med Kronborg Geværfabrik, foruden at man i 30 Aar skulde forpligte sig til at aftage aarlig Krudt og Vaaben til et Beløb af 120000 Rdr. — som maa omregnes i vore Dages Parikroner til mindst halvanden Million. Men der havde nu Classen alligevel spændt Buen for højt — Rentekammeret (Datidens Finansministerium) — Finansministeriet er altid med i Spillet, ved De — reagerede kraftigt, man fik nedsat en Kommission, der fandt, at det „hele var indrettet til Fordel for Classen". Skønt den enevældige Konge allerede havde stadfæstet Overenskomsten, maatte han slaa kontra: Classen maatte give Afkald paa Kronborg Geværfabrik, maatte betale Frederiksværk med 100000 Rdr. i Stedet for at faa det gratis, og maatte give Afkald paa Tilsagn om faste Statsleverancer. Rentekammeret havde siden et godt Øje til ham. En Række Aar efter købte han Sorgenfri for i Egenskab af Aktionær og Førstedirektør for den kgl. Bomuldsmanufaktur at faa et Mageskifte i Stand med det Staten tilhørende Jægersborg; Kabinettet var halvvejs gaaet ind derpaa, men Herrerne i Rentekammeret fik Forslaget forpurret, fordi de syntes, det var „fremsat med saa megen Egennytte, at dets Forfatters Dristighed billigen opvækker vores Forundring". Saa mange og saa kraftige var de høje Herrers officielle Ord.

Imidlertid — de store Forretningsmænd og administrative Begavelser maa man vel holde en Del til Gode af den Slags, en alt for fintfølende Moral kan saadanne Folk ikke altid tillade sig at gaa rundt med. Og naar Enden er god er jo alting godt. Classens Frederiksværk blev af vidtrækkende merkantilistisk Betydning, og hans

Formue er i Form af Fideikommiset kommet store Dele af vort Samfund til Gode.

Hvorledes gik det nu i det 19. Aarhundrede med hele denne Industri i de skønne nordsjællandske Egne Nord for Hovedstaden – thi andre Steder florerede den praktisk talt ikke? Ja, Værkerne forsvandt

Klædefabrikken ved Usserød.

stille — de fleste af dem da. Industrimøllerne blev igen Kornmøller, man forsøgte med Stampeværker o. lign. endnu i Tiden omkring 1840 (f. Eks. paa Frederiksdal), men det blev kun kortvarige Forsøg. Dampen tog Luven af den gamle Vandkraft, og Dampmaskinerne lod sig bedre opstille i selve Hovedstaden eller i Forstæderne. Transportomkostningerne kom efterhaanden ogsaa til at spille en Rolle. Paa en Del af de gamle Værker ved Mølleaaen — hvor man nu een Gang *havde* Virksomheden og ikke vilde flytte den — indførte man Dampkraft og forædlede den gamle Vandkraft ved Turbinedrift. F. Eks. paa Strandmøllen, der takket være J. C. Drewsen og hans Sønner altid laa i Spidsen for Udviklingen. Men efterhaan-

den døde ogsaa Virksomheden ved den gamle Mølleaa ud og i vore Dage ligger de fleste Værker stille eller de er helt forsvundne. Af Strandmøllen er kun det karakteristiske Møllehus tilbage, og der sidder en Smed og laver Syreflasker ved den snurrende Turbine for dog at bruge den til noget. Traditionen tro er Lyngby stadig en Industriby — med store moderne Fabrikker, der ikke pynter nær saa godt i Landskabet som de gamle Industrimøller. Klædefabrikkerne i Usserød[1] og paa Brede har holdt sig indtil vore Dage. Usserød tilhører jo Staten, der gerne vil være Herre over Fabrikationen af sit Militærklæde, Brede er blevet et helt Samfund, som ikke let lader sig opløse. Arbejderne lever og dør der gennem Generationer — Politikeren Wilmann var af en Slægt, som i et helt Aarhundrede havde været knyttet til Brede.

Raavad opretholdes ligeledes — men det har sine ganske særlige Grunde. Da Raavaddams Fabrikker for en Del Aar siden var gaaet i Likvidation, var der et Selskab, som traadte til og købte det gamle Fabrikomraade for at bygge Andelsboliger midt i den grønne Skov. Men Spekulationen mislykkedes. Skovvæsenet og Domæneautoriteterne er naturligvis ikke henrykte for at have Fabrikbygninger liggende midt i Dyrehaven, men endnu værre vilde det være med Hundreder af private Beboere. Fabrikkerne kan man ikke blive af med, da de har ligget der fra før Dyrehaven blev til, men da Frederik V havde skænket den gamle Raavad Krudtmølle til sin betroede Kammertjener til Anlæg af et Fileværk, der skulde tjene det almene Bedste, kunde man nu forlange Fabrikken opretholdt eller ogsaa indrage hele Arealet. Det havde Spekulanterne ikke regnet med, men Staten havde sine Papirer i Orden, fik Medhold ved Højesteret, og Selskabet maatte bide i det sure Æble og fortsætte Fabrikken.

Men ellers er der ikke meget tilbage af de gennem Aarhundreder navnkundige Industrianlæg ved Mølleaaen. De fleste af de gamle Møller ligger „øde" — som man sagde i gamle Dage, d. v. s. de er

[1] Usserød omtales ikke nærmere i Foredraget, fordi der under en Udflugt blev Lejlighed til paa selve Stedet at fortælle Værkets Historie og demonstrere Virksomheden.

ude af Drift. Nogle ligger hen som maleriske Ruiner, og Idyllen gror frodigt rundt om de gamle romantiske Mølledamme. De fleste trænger bestandig til Oprensning og lugter maaske ikke helt godt i varmt Vejr, saa altfor sensible Turister rynker paa Næsen. Men det skal De ikke, mine Damer og Herrer — De skal vide, at det er den sidste Duft af Fortidens nordsjællandske Merkantilisme!

KRONBORG OG HELSINGØR

Hjemstavnskursusets Deltagere mødtes paa Kronborg, hvor de blev budt velkommen af Formiddagens Foredragsholder, Museumsdirektør Knud Klem.

Foredragsholderen redegjorde nærmere for de ved Kronborgs Restaurering paatrufne, betydelige Rester af Krogen, som nærmere er berørt af Arkitekt C. M. Smith paa pag. 53 ff. og iøvrigt er omtalt af Fr. Weilbach i „Fra Frederiksborg Amt" 1934 og af Knud Klem i „Tilskueren" 1932.

Efter denne korte Gennemgang af Kronborgs Bygningshistorie og øvrige Historie samt en Omtale af de ydre Fæstningsanlæg, besaa Mødets Deltagere Slottet og Handels- og Søfartsmuseet, hvis Ordning og Opstilling demonstreredes af Museumsdirektør Klem, hvorefter man indtog Frokost paa Restaurant „Brohus" i den gamle Bøssemagerbolig under Slottet.

Efter Frokosten foretoges en Byvandring i Helsingør By, hvor samme Foredragsholder redegjorde for Hovedtrækkene i Mariakirkens og Karmeliterklostrets samt St. Olai Kirkes Bygningshistorie, ligesom man standsede og besaa en Række borgerlige Bygninger i Helsingør af Stilarter, der strækker sig fra Gotiken til Empiren. Herunder blev der Lejlighed til i nogle korte Bemærkninger at opridse Helsingørs særlige Historie fra Middelalderens Sildefiskeri, Glansperioden i Øresundstoldtiden, da Helsingør var de fremmede Diplomaters, Sundklarerernes og Færgemændenes By, til den moderne Tid, da Jernskibsværftet og Byens øvrige Industri skaber ny Virksomhed og Liv i den gamle Sundby.

KRONBORG

AF KNUD KLEM

KROGEN tjente som Fæstning og Kongebolig i halvandet Hundrede Aar. Christian III havde stærke Planer om en Ombygning og Udvidelse af Borgen og lod sin Bygmester Hans Diskau forberede denne, men der skete dog intet udover en Forbedring af Fortifikationsanlægget ved Opførelse af en ny Bastion, en „Pastej". Derimod

fuldførtes Tanken af Christian III's Søn Frederik II. Denne storslaaede Renæssancefyrste, hvis Kongstanke var Danmark som Nordeuropas førende Stat, der ved sin Vælde beherskede Nordhav og Østersø, ønskede en Kongebolig, der paa værdig Maade markerede denne Myndighed, en effektiv Garant for Opkrævelsen af Sundtolden, der netop i denne Periode ved Indførelsen af Lastetold i Stedet for Skibstold fik en forøget Betydning for den danske Stat.

Ved Hjælp af indkaldte, nederlandske Arkitekter, først Hans van Paeschen, senere Anthonis van Opbergen, opførtes da det nye Slot, som til yderligere Understregning af dets Betydning fik Navnet Kronborg. Det rejstes for Midler, indkomne fra Sundtolden, der formelt gik i Kongens egen Kasse, saaledes at Frederik II var i Stand til at paastaa, at Slottet ikke havde kostet hans Undersaatter en Skilling.

Med al sin Storslaaethed var Kong Frederik II en sparsommelig Mand. Af denne Grund, og vel tillige fordi de gamle Bygninger maatte anvendes, medens Byggearbejdet stod paa, blev Krogens Bygninger ikke nedbrudt, men Kronborgs Opførelse skete i Trin. Som Følge heraf har det været muligt under Slottets Restaurering i de senere Aar at fremdrage de førnævnte, meget betydelige Partier af Krogens Mure, der indgik som Dele af Ydermure eller som ekstraordinært svære Skillemure i det nye Slot, især i Sydvest, Sydøst og Nordøst.

Kronborgs Byggeplan var oprindelig tænkt som Frederiksborgs: et trefløjet Anlæg med en lav Forbindelsesfløj mod Øst, men allerede inden man havde naaet at nedbryde de øvre Dele af Krogens Østmur, blev Østfløjen opført i fuld Højde, og kun enkelte Træk røber den oprindelige Plan. Slottet opførtes i nederlandsk Renæssancestil. Det har sikkert først staaet i røde Mure med Vaterlister i Sandsten, men beklædtes snart helt med Sandsten, hentede fra de nærliggende, skaanske Sandstensbrud og fra Gotland. Af det Indre skal især fremhæves de til Kongefamiliens Brug indrettede Lokaler i Nordfløjen, Riddersalen samt den smukke Slotskirke med det gamle Renaissancepulpitur, Alteret, der i 1587 afløste det oprindelige, som

skyldtes Hans Knieper, de gamle Stolestader, der staar urørt som da de i Slottets første Aar udførtes af Jesper Snedker. Af senere tilkomne Enkeltheder i Kirken er de barokke Lysekroner, Orglet, der udførtes i Christian IV's Tid af den bekendte Orgelbygger Johan Laurentz og Døbefonten af Porfyr, der skænkedes til Kirken af Kong

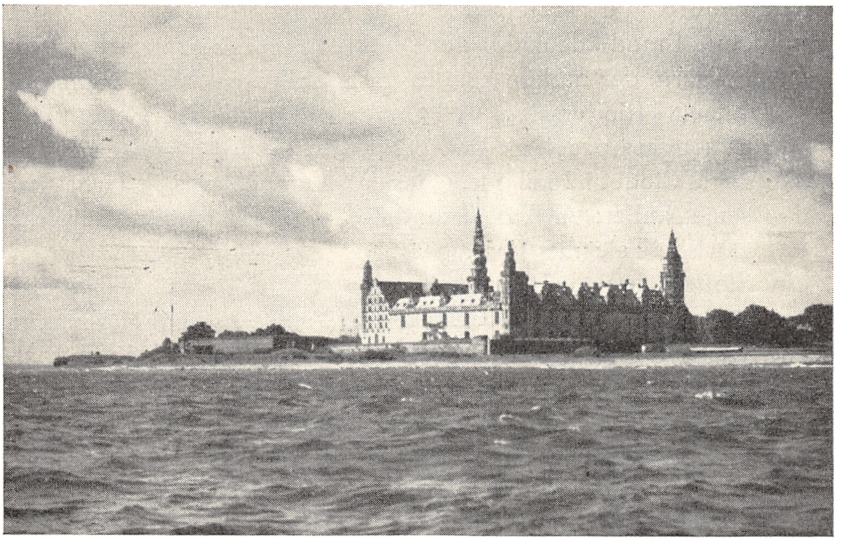

Christian VIII, der iøvrigt ved den ældre Bindesbøll lod Kirken restaurere efter en Fornedrelsesperiode under hvilken den bl. a. blev anvendt som Fægtesal. Ved denne Restaurering fik Kirkens Træværk de Farver, som endnu pryder det.

Til Riddersalen udførte den bekendte Hans Knieper, en indkaldt Nederlænder, de berømte vævede Tapeter, der bar Portrætfremstillinger af de 111 danske Konger, som man mente havde hersket i Danmark fra den graa Oldtid til Frederik II. Af disse har Tidernes Ugunst kun tilladt Bevarelsen af 7, der findes ophængt i Slottets lille Sal i Vestfløjen, et tilsvarende Antal, der kan ses paa Nationalmuseet i København samt endelig Frederik II's berømte Tronhimmel,

der findes paa Statens historiska Museum i Stockholm, idet den i sin Tid af Carl Gustav førtes til Sverige som Krigsbytte.

Bygherren Frederik II døde, mens Slottet endnu knapt var færdigt. Hans Efterfølger Christian IV opholdt sig ofte paa Kronborg, flere af hans Børn med Kirsten Munk er født her. 1629 udbrød en Brand i det sydvestlige Taarn; den ødelagde væsentlige Dele af Slottets Indre, kun det nordvestlige og det sydøstlige Hjørne gik fri. Ved denne Brand ødelagdes det smukke gamle Spir paa det sydvestlige Taarn, der nu kun kendes fra Isaac Isaaczs Maleri, som findes ophængt i Riddersalen. Ved Genopførelsen fik Taarnet et Pyramidetag, som ses paa Erik Dahlbergs Stik. Under Svenskernes Beskydning af Slottet i 1658 ødelagdes ogsaa dette Tag og Taarnet har siden staaet kuliet; en Tid anvendtes det til den optiske Telegraf, den elektriske Telegrafs Forgænger.

Af Slottets øvrige Data skal nævnes Svenskernes Besættelse 1658—60, Dronning Caroline Mathildes Fængselsophold i Vinteren 1772, Vest-, Syd- og Østfløjens Indrettelse til Kaserne i 1785, hvilket medførte Indrettelsen af en indskudt Etage til Brug for Belægningsstuer ect., Christian VIII's Ophold paa Slottet med sin Gæst Kong Frederik Wilhelm IV af Preussen i 1845, det nordiske Kongemøde i 1846, Frederik VII's og Vennen Karl XV's Møde her d. 10. Juni 1860 samt endelig Slottets Evakuering for Militæret i 1924 og den derefter paafulgte fremragende Restaurering ved kgl. Bygningsinspektør Magdahl Nielsen.

FREDERIKSBORG

Af Otto Andrup

Det er et ofte konstateret Træk i dansk Psyche, at alt, hvad der imponerer, straks skal tilsættes med et Stænk af Minus-betonende Egenskaber, før det ret kan nydes.

Frederiksborg Slot, som i hvert Fald i det Ydre staar som et skønt og opløftende Minde om en Storhedstid i Danmarks Historie og som et fantasifuldt og egenartet arkitektonisk Udtryk for vor hjemlige Baroks eller Renaissances Følelse af Frodighed og Glans, Frederiksborg, siger jeg, gør altid Indtryk paa Beskuerne; men i Stedet for at blive overvældet eller glad stemt som de fremmede, paakalder Landsmænd altid straks negative Momenter for ligesom at bringe det i Ligevægt, at man ubevidst har gjort et Udslag i een Retning, har blottet sig ved en naturlig Begejstring.

Jeg stod en Sommerdag i Efterkrigstiden mellem Sværmen af besøgende, som forlod Museet, og hørte en Kone sige: „Ja, vist er det pænt; men det er skammelig at bruge det til saadan noget; tænk hvor mange husvilde der kunde bo der". Saa var der for hende Balance i Tingene. Folk fra Sjælland fortæller stadig om, at det er bygget af Sten fra deres Kirker eller fra den gamle Borgplads dér, og flytter derigennem ligesom Frederiksborg til deres Hjemegn. Utroligt, saa langt den Tradition strækker sig; det maa i hvert Fald da kun gælde Kampestensfundamenterne. Men helt nede fra Midtsjælland har Sagnet Liv.

Endelig siger de skriftkloge, som ikke har andet at indvende: „Det er opført ved Bøndernes trælsomme Arbejde paa en Tid, hvor Bonden selv maatte tage til takke med usselige Rønner". Dermed

er den gængse Trang til at se Undertrykkelse og Forurettelse knyttet til Stedet tilfredsstillet, og saa er alt godt igen.

Nu havde Kronens Bønder i Nordsjælland det jo ikke saa værst igennem Tiderne; faa havde det i hvert Fald bedre. En Del af deres Afgift til Kongen for Jorden bestod i Arbejdstjeneste, og den var som Regel nogenlunde fast ansat. Saa om det gjaldt brændte Sten fra Kysten til Frederiksborg — 80 Mursten pr. Læs tror jeg det var — eller Brænde til Københavns Slot eller Fetaille til Hovedstaden, kunde vel omtrent være ligegyldigt. Nu saa de dog noget stort rejse sig som Resultat af deres Arbejde og mange Hænder beskæftigede, tilligemed hvad det medførte af Goder. Mærkeligt at denne Bebrejdelse mod Kongernes Byggeforetagender stadigt og stereotypt gentages, selv af de Nutidens Mænd, der finder det naturligt, at der rejses Alderdomshjem og Kommunebygninger og Skoler, der i Størrelse konkurrerer med Fortidens Herregaarde.

Men de moderne Bygninger er dog til Gavn for Almenheden, vil man sige, hvorimod det alene var Kongernes æventyrlige Luksustrang, der skabte Slottene. Nu skal ingen tro, at det for Kongefamilien var en saadan udsøgt Fornøjelse at bebo disse mægtige Sale og vanskeligt opvarmede Rum. Rundt om Slottene blev der bygget smaa Lysthuse, hvor Familien kunde slaa sig ned, naar deres kongelige Nærværelse paa Slottet ikke krævedes. „Sparepenge", hvor Christian IV indrettede sig det pragtfuldt og hyggeligt, „Badstuen", hvor Frederik II elskede at holde til, „Frydenborg", nord for Lille Dyrehave, eller Lysthuset paa Kronborg Volde, hvor Dronning Sophie efter Traditionen tilbragte sine Dage, naar hun gæstede Sundborgen, er tilstrækkelige Vidner. Det var rædsomt at bo stadig i de store Rum. Eller tænk paa Rosenborg, der var som Kongernes „Sommerhus", hvor hele Familien bunkede sig sammen. I Frederik IV's Tid havde Datteren Charlotte Amalie sin Lejlighed paa første Sal. Et smalt Etfagsværelse til hendes Kammerjomfru, et lignende, „Prinsessens Værelse", med eet Fag, som Soveværelse, saa kom det store Gavlværelse (nu Frederik IV's Sal) til Lakajer, Hoffolk o. l., og paa den anden Side af Gangen, den lille Taarnstue, som

var hendes eget Værelse. I det daglige boede Kongefamilien visselig saare beskedent og indknebent. Eller tænk paa Frederik III, der maa beordre Hofmarskallen til om Morgenen at holde de audienssøgende borte fra Værelset ved Siden af Kongeparrets Soveværelse; han vilde have Nattero. Ministrene, Gesandterne og Generalerne

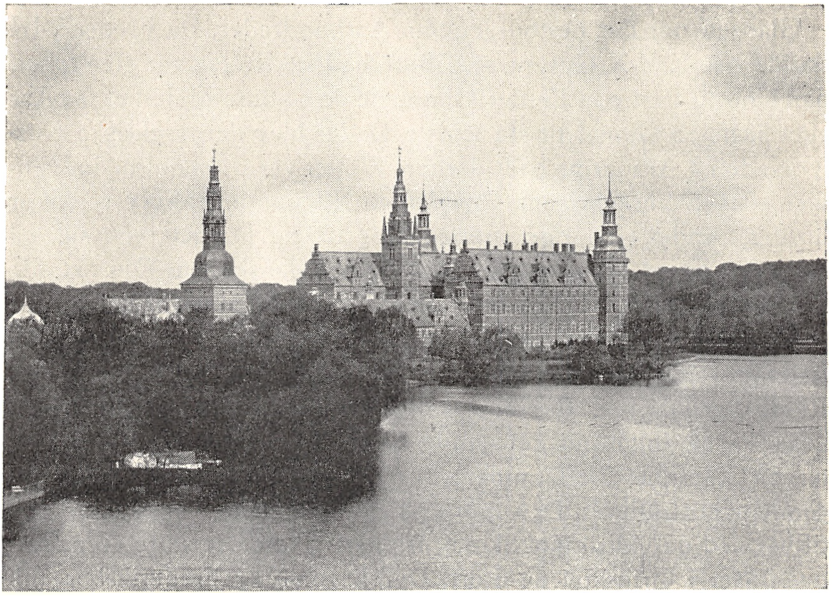

kunde saa samles i Værelset udenfor Forværelset, Embedsmændene i det følgende og Undersaatterne, der vilde klage til Kongen, andetsteds. Det var svært for Monarken at have et Privatliv.

Nej, Slottene havde en anden Mission end at tjene til Bekvemmelighed for Landsfyrsten. Det var Tegnet paa Kongens Magt og Rigets Storhed. I de Tider, hvor Statistik og offentligt Statsregnskab ikke eksisterede, maatte fremmede dømme efter, hvad de saa. Hærene og Slottene talte deres Sprog, og netop Bygningsvæsenet blev derfor mange danske Kongers Lidenskab; de følte Slotsbyggeriet som en produktiv Anvendelse af Pengene, Kronens Glans og Brød til mange Mennesker.

Frederiksborg blev til som Slutstenen paa den store og rige Tid omkring 1600, og indtil Trediveaarskrigen var Slottet Hovedinstrumentet for Kongen til at overstraale Nabofyrsterne, Svenskekongen og de nordtyske Hertuger. Her nød Christian IV sin Storhed og Pragt, elskede at smykke det som et Æreminde over sig selv (Gobelinerne) og sin Periode og at vise det frem for fine fremmede.

Glansen om det bestod gennem Aarhundreder. Da Frederik III skulde vise Karl X Gustav, at al Bitterhed fra Krigen var glemt, bad han ham til Fest paa Frederiksborg, og da samme Majestæt faa Aar efter søgte en Gemal til sin ældste Datter blev den sachsiske Kurfyrstinde og Arveprins bedt derhen. Slottet var nyistandsat indvendigt efter Svenskekrigens Plyndring. Nu kunde enhver se, hvor hurtigt Landet efter den strenge Krig havde kunnet rejse sig, og hvor stor og rig og mægtig en Konge, den danske var. Om det øde Bondegods rundt i Landet og Rigets Finansnød talte ingen.

Slotskirken blev Salvingsstedet for Enevældens Konger, og Galleriet indrettedes som Stedet, hvor Christian V skulde holde Møde, Ridderkapitul, med Bærerne af de nyindrettede Ordner. Om Kongens Trone (hvor nu det gamle Orgel staar) anbragtes Taburetter for Kapitlets Medlemmer; hver havde sit Vaabenskjold hængende over sin Plads. Den sportelskende, jagtglade Konge holdt ofte til her ved de vidtstrakte Skove; fra hans Tid er de store Gennemhugninger i Gribskov og Store Dyrehave. Nær Frederiksborg fik ogsaa de kongelige Stutterier deres Plads med de store Vænger for Stoddene, der gik frit.

Frederik IV, flittig, overtræt, neurastenisk og dog evindelig i Arbejde, havde paa sine Rejser lært en mere moderne Boligindrettelse at kende; Frederiksberg blev en Slags Erstatning for Rosenborg og Fredensborg for Frederiksborg. Men derfor slog han ikke Haanden af den gamle Borg; den blev ofte Stedet, hvor han søgte Ro og Ensomhed, Rammen om hans vedvarende og dybe Kærlighed til Anna Sophie. Han elskede det fredelige Liv her „med sin kære Kone Dronningen". Menneskeligt rørende og dybt sympatisk er Breve, der er opbevarede mellem de to, naar Kongen nogle Dage

alene maatte bo paa Fredensborg, mens Dronningen sad paa Frederiksborg. Han skriver til sit „Engels Hierte", at han smukt tager Overtøj paa, naar han gaar udenfor Slottet, „saa min hierte Kiere kan være sikker og rolig for mig". Frederiksborg fik paa denne Tid international Berømmelse, thi her sluttedes Freden 1720.

Hvor er Tonen i Kongens Brev ikke forskellig fra Efterfølgeren Christian VI's, som ogsaa stundom tog Bolig paa Frederiksborg med sin Familie. Et Brev fra Kongen til Dronningen, som beboede det samme Slot, Frederiksborg antagelig, lyder i Oversættelse fra tysk: „Min kære Dronning var i Tirsdags saa naadig at spørge mig".. hvor længe vi skulde forblive her, og han havde da svaret, at Afrejsen ikke burde ske, før de havde været til Alters, „hvad Dronningen ogsaa naadigst havde approberet". Nu havde Kommunionen fundet Sted, og nu spørger han, naar Afrejsen maatte være bekvem, „hvilken vil dependere af Eders høje Befaling". Man maa fryse ved denne uangribelige Tone. Men Frederiksborg havde dog vundet Dronningens Yndest. Her byggedes i Slotshaven det store kinesiske Lysthus som hendes Enkebolig om Sommeren. Baade Christian V og Christian VI restaurerede og byggede om paa Frederiksborg. Støtterne paa S-Broen bærer Christian V's Mærke.

Ogsaa Frederik V ofrede mange Penge paa Nymontering af Rum paa Frederiksborg. Her holdt han sit Bryllup med sin anden Gemalinde Juliane Marie af Brunsvig.

Hoffet med Christian VII, Dronning Caroline Mathilde og Struensee holdt ogsaa til paa Frederiksborg. Paa en af de store Vindeltrapper fandtes det Brev, som satte Hoffet i Skræk, fordi det meldte om Troppernes Misfornøjelse. Residensen blev forlagt til København og Bevogtningen ændret.

Under det nye Regime blev Slottet betragtet som vanskeligt og umoderne. Dets Ry og Plads som historisk Mindesmærke blev dog hævdet. Et lykkeligt Greb gjorde Overhofmarskal Hauch, da han 1812 foreslog Kongen her paa dette historiske Sted at samle alle Portrætter af fortjente Danske og dertil overføre ikke blot den Hielmstjerne-Rosencroneske Malerisamling, der da var testamenteret Kon-

gen, men ogsaa alt, hvad der ellers paa kongelige Slotte fandtes af Portrætter. Af Abraham Kall, Vedel Simonsen og N. L. Høyen blev denne store og betydningsfulde Samling organiseret, og Stedets historiske Betydning føjedes til den romantiske Stemning om det øde Slot.

Ja, øde var det; kun en sjælden Gang kunde løsslupne Jagtselskaber for Hoffets yngre Medlemmer give Lyd indenfor de gamle Mure. Kongernes Salvning bragte forbigaaende Liv i Salene, og gennem mange Aar blev Trone og de kongelige Attributter staaende som Skue for besøgende i Kirken. Men Hoffet kom der ikke mere.

Frederik VII elskede Mindet om Christian IV og yndede at vandre i hans Spor. Han gjorde Frederiksborg til sin Yndlingsresidens. Billeder og Gobeliner blev stuvet til Side og i Gallerisalene holdt Hoffet til. Atter genlød Murene af Liv og Larm. Men for Folket faldt der en Skygge over det historiske Sted, da det rygtedes, at Majestæten for Alteret i Slotskirken havde indgaaet et morganatisk Ægteskab med sin Veninde, Berlings Elskerinde, Balletfigurantinden Louise Rasmussen, som han havde gjort til Lensgrevinde Danner med Uskyldens hvide Lilje som Vaabenmærke.

Endnu fortæller Menigmand om Kongens venlige, muntre og overstadige Færd, om Porten ved Vandet, hvorigennem Ofrene fra Drikkelagene losedes ind i Slottet, naar den officielle Adgang gennem Porten var for farlig for deres Rygte; om Kongens mildt ondskabsfulde Vid overfor sine Omgivelser — Adjudanten, der paa en Fisketur prøvede at faa Tilsagn fra Kongen om personlige Fordele, men kun mødte Tavshed og til sidst et: „Hør lille N. N.: idag er der nok ikke Bid" — eller hans saftfulde Drillerier mod Grevinden, som den Gang han satte hende ud af Baaden med lidet høviske Ord og lod hende vade i Land, vaad til midt paa Livet, eller jog hende ud af Kareten for at blive hende kvit for ever, men imponeredes, forsonedes og faldt helt til Føje, da hun krydsede hans Plan ved at leje et let Køretøj, saa hun var paa Frederiksborg før Kongen og ærbødigt kunde tage mod ham.

Midt i denne Glansperiode indtraf Katastrofen. Den 17. Decem-

ber 1859 havde Frederik VII givet Ordre til, at der skulde fyres i Salen, hvor hans elskede Oldsager stod opstillede. Den laa paa 3. Sal foran Mønttaarnet. Kaminen her var under Reparation og Bundstenene fjernede. Da Kongen fik at vide, at der ikke kunde varmes op, fik han et af sine utilregnelige Ordre-Anfald, og Lakajen var dum nok til at lystre og tændte Ilden paa det bare Gulv; faa Timer efter laa Slottets Indre med dets rige og kostbare Minder i Aske.

Frederik VII poserede en Smule som Redningsmand ved Branden, men tog modigt Ansvaret for Katastrofen, som han forsøgte at erstatte paa forskellig Vis (Rosenborg f. Eks.). Vel kom Slottet snart igen under Tag og hele Landet, selv de tyske Dele, bidrog hertil; men alle onde Aander indenfor Intelligenspartierne var sluppet løs: „Det fornedrede Sted skulde ikke genopstaa". Uenighed om Maalet for en Genskabning og Ulysten til at yde noget ekstraordinært overfor baade det gamle og nye Dynasti bevirkede, at Genfremstillingen af Slottets Indre næsten gik i Staa. Ved Lotteri og Kunstnerindsamlinger fik man aarligt lidt Penge og gik i Gang med Rosen, Bedestolen og Riddersalen, men det hele skred kun yderst langsomt fremad.

Da tilbød Brygger J. C. Jacobsen, for af Frederiksborg at genskabe det gamle romantiske Sted for Dyrkelsen af den danske Historie og af dens Heroer, at bekoste Bygningernes indre Istandsættelse og Udstyrelse. Frederiksborg skulde fremtræde som et Kongeslot og staa til Hoffets Disposition som Festlokale, men ikke til Beboelse. Det skulde være et Museum for Folket og i Billeder fortælle vort Lands Historie. 1877 gik Kong Christian IX ind herpaa, og saaledes opstod Museet. 1885 aabnedes det for Publikum, og er med Bekostninger af mange Millioner af Kroner, som Museet faar af sin Part i Carlsberg Bryggerierne, udvidet og drevet frem til en betydelig Position, selv set med Verdens Øjne. Omkostningerne og Arbejdet har vel været stort, men Museets Popularitet har vist, at det var det rigtige Træk, den gamle Brygger gjorde, naar han besluttede de store Ofre for at skabe værdigt Liv og national Stemning om Christian IV's gamle Borg.

JÆGERSPRIS

Af Vilh. Lorenzen

Det gamle Krongods Abrahamstrup ude i Hornsherreds store Skovland har haft en mærkelig Skæbne, og denne har ogsaa sat sig Spor i dets Bygningshistorie.

Gaardens ældste Historie taber sig i Mørke, men paa et eller andet Tidspunkt i Middelalderen, antagelig dog i dens senere Aarhundreder, rejste sig paa Kongsgaarden et kort, svært og ret højt Hus, fast muret af Grund -- den ældste Kærne i det nuværende Jægerspris — Midtpartiet af nordre Fløj. Hvornaar det er bygget, kan kun nærmere Undersøgelser med Murhammeren klarlægge; men at det har hørt til en ganske bestemt Type, velkendt ogsaa fra andre danske Herregaarde i Middelalderens senere Del, er i alt Fald givet. Gerne vilde man vide, hvorledes dets Befæstning har været, og navnlig hvor og hvorledes det har ligget paa det obligate Voldsted. Men ogsaa dette vilde sikkert uden Vanskelighed kunne komme for Dagen ved Gravninger. Det ældste Jægerspris har været en *Borg*.

Men senere, i Christian IV's Tid, skete visse Forandringer. Et Trappetaarn opførtes ved Sydsiden, og, som det synes, øverste Stokværk byggedes paa. Denne Konge lagde endelig en lav Portfløj foran, kun i eet Stokværk. Antagelig er det ogsaa ham, der har omgivet det hele Kompleks med regulære Grave omkring et firkantet Voldsted. At disse Byggeforetagender gav det gamle Abrahamstrup et andet Ydre og i Datidens Renaissancemanér -- at det fik en festligere Tone over sig, tør man sikkert gaa ud fra. Helt nyt var det, at de to Huse var sammenkomponerede efter en fælles Symmetriakse. Det gav en fornem Holdning, som netop Renaissancen krævede det. Abrahamstrup var nu blevet et *Herresæde*.

Og som saadant blev det staaende til lidt ind i det 18de Aarhundrede, fra 1677 under et nyt Navn efter Tidens Smag — Jægerspris. 1721—22 lod Prins Carl Portbygningen forhøje med et Stokværk, samtidig med at den gamle Hovedbygnings Indre ganske omdannedes. Senere igen, 1730—31, paabegyndte daværende Kronprins, den senere Christian VI, en østre Fløj i Tidens Barokmanér. Men det blev ikke derved, thi da Sønnen, den senere Frederik V, som Kronprins boede paa Jægerspris, forlængede han Nordfløjen mod Vest og lagde to Karnaptaarne med morsomme Spir foran Portfløjen mod den ydre Gaard. Symmetriaksen var stadig respekteret, men helt regelmæssigt var Anlægget ikke mere efter det 18de Aarhundredes Forandringer — en vestre Fløj manglede! Og dog — stort set var og virkede Jægerspris nu som et Værk af Barokken med dens Sans for det pompøse og storladne. Jægerspris var nu blevet et *Landpalæ* — med den mægtige regulære Forgaard, tidligere Ladegaard, omgivet af lave Bindingsværks-Bygninger, endda et Landpalæ i den store Stil.

Og denne Karakter har Hovedanlægget bibeholdt — yderligere markeret ved et Haveanlæg i den strenge, alvorlige Stil, anlagt efter en vest-østgaaende Akse.

Adskilligt er dog forandret siden de store Byggeforetagender i det 18de Aarhundrede, men Ændringerne gælder mest Forgaarden, der med Ejendommens Overgang til Stiftelse delvis har faaet en anden Karakter.

HILLERØD

Ved Modtagelsen paa Raadhuset i Hillerød bød Borgmester Melskens paa Byraadets Vegne velkommen og fortsatte derefter:

Der er forud for dette Stævne afholdt 15 saadanne Hjemstavnsstævner rundt omkring i Landet, og det er klart, at disse Sammenkomster maa faa stor Betydning, først og fremmest for Deltagerne, men dernæst ogsaa for dem, der bagefter kommer til at nyde godt af Deltagernes Oplevelser. Hvis det f. Eks. er Skolemænd, der deltager, vil et Hjemstavnsstævne kunne faa stor befrugtende Indvirkning paa deres fremtidige Undervisning.

Naar det glæder mig at byde Dem velkommen her paa Hillerød Raadhus, er en af Aarsagerne altsaa, at jeg forstaar, hvilken stor Betydning Hjemstavnsstævnerne har for dansk Folkeoplysning paa det historiske Omraade. En anden Grund til, at jeg glæder mig til at se Dem her, er den, at vi ogsaa her i Byen og dens nærmeste Omegn besidder en Række historiske Minder, som De, mine Damer og Herrer, er særlig egnede til at møde med Forstaaelse.

Lige uden for Byens Porte ligger Frederiksborg Slot — Nordens stolteste Kongeborg, som Johan Ottosen har kaldt den. Byen selv hører ikke til de ældste, men indeholder dog Minder, der bringer Bud om Fortidens Begivenheder og Personligheder.

En Række Mindestene og Mindeplader bærer Vidne herom.

Christian den Fjerdes Sten i Indelukket er vel nok den mærkeligste Mindesten, der nogen Sinde er rejst, idet Kongen lod den anbringe paa sin nuværende Plads 1628 til „ewig Gedächtnis" om det endelige Brud mellem ham og hans Hustru, Kirsten Munk.

Paa Fredspladsen, ligeledes i Indelukket, findes en Mindesten for Kvindernes Valgret, rejst 5. Juni 1915.

I Slotshaven finder man det anselige Monument for en af Bondefrigørelsens Hovedmænd, Grev Christian Ditlev Frederik Reventlow.

I Udkanten af Jægerbakken er der rejst en Mindesten for Indenrigsminister Sigurd Berg, der boede her i Byen.

Oven over Præstegaardens Hovedindgang sidder en Stentavle, der melder om, at „her boede Præsten Peder Hersleb fra 1718 til 1724".

Nede paa Torvet staar der en Statue af Frederik den Syvende. Paa Soklens Forside findes et Vers, hvis sidste Linier lyder saaledes:

„Her staar han og minder om gode Aar,
Gud give Sommer, som han gav Vaar".

I Slagtermester Mogensens Ejendom, Slotsgade 23, er der i Muren indsat en Marmorplade, der meddeler, at her boede Sprogforskeren Johan Nicolai Madvig i sin Skoletid 1817—20.

Længere nede i Gaden paa Vejen til Kirken er der rejst en Mindesten for Digteren C. Hostrup, der var Præst her i Byen fra 1862 til 1881.

Som et smukt Bindeled mellem Land og By har vi paa Jægerbakken faaet genrejst et gammelt Landhaandværkerhjem.

Raadhuset er opført i 1887—88 af Arkitekt Holck og ejes af Amt og By i Forening.

Det historiske Billede, som De ser her paa By- og Amtsraadssalens Langvæg, er malet i 1933 af Maleren Grev Danneskjold-Samsøe. Motivet er Mageskiftet mellem Kong Frederik den Anden og Herluf Trolle, ved hvilken Lejlighed Frederik den Anden fik Hillerødsholm mod, at Herluf Trolle fik Skovkloster ved Næstved. Under den store Gruppe Ege ser man til højre fire Personer, Kongen i rød Dragt, Herluf Trolle i sort, Birgitte Gøie samt en ung Dame. Helt til højre ses Slottet, omtrent som det saa ud inden Frederik den Andens Ombygning. Til venstre i Billedet ses en Jagtgruppe, — for at antyde Kongens Interesse i et nordsjællandsk Jagtdistrikt.

Af Figurerne er kun to delvis Portrætter af Vidner ved Mageskiftet: Herren med Bøssen paa Nakken er Oluf Mouritzen Krognos, derefter mod højre med Ansigtet vendt mod Beskueren, Jørgen Lykke til Overgaard. Vi har i de sidste Dage ladet fremstille en Reproduktion af dette Billede med Kunstnerens Forklaring.

Jeg beder Dem hver modtage et Eksemplar som en lille Erindring om Deres Besøg i Hillerød ved det 16. Hjemstavnsstævne.

Af det, jeg her har anført, vil De forstaa, at jeg har dobbelt Grund til at glæde mig over Deres Besøg her paa Hillerød Raadhus, og jeg haaber, De maa faa Lejlighed til at tage nogle af vor Bys historiske Minder i Øjesyn. Velkommen til Hillerød!

DET GAMLE HILLERØD

AF O. C. ANDERSEN

Der kan selvsagt — i den korte Tid, der er beskaaret Raadhusbesøget her i Hillerød — ikke fortælles meget om det gamle Hillerød, kun nogle Hovedpunkter kan fremdrages.

Her, hvor vi staar — i Raadhussalen — er vi omtrent i Centrum af Frederik den Andens og Kristian den Fjerdes Hillerød. Et gan-

ske lille Stykke borte mod Vest ligger Kristian den Fjerdes gamle Skole, som den Gang repræsenterede Byens Grænse til den Side, lidt længere borte mod Øst den anden Grænse, Jægergaarden (nu Borgerstiftelsen), og i Midten — her nede paa Torvet — laa Kristian den Fjerdes Kirke.

Her gik for ca. 700 Aar siden Hillerøds første Indbygger, Hilder, sammen med sine Frænder og ryddede Skoven, og Byen, som fødtes af hans Arbejde, har faaet sit Navn efter ham og efter Ordet *Rød:* at rydde. — Naar da Hillerød fører Hyldetræet i sit Byvaaben, gaaende ud fra at Byen har faaet sit Navn efter Hylden, er dette jo en kedelig Fejltagelse, — forudsat Historikerne har Ret.

Hilders Landsby blev aldrig stor, den havde uendelig smaa Udviklingsmuligheder. Da Frederik den Anden 1560 overtager Slottet efter Herluf Trolle, bestaar Byen af 6 Gaarde og 4 Huse og vel sagtens en 50—60 Mennesker. Men med ét forandres nu Byens Chancer. Kongen og ikke mindst Sønnen, Kristian den Fjerde, vil have en ordentlig Købstad og ikke en usselig lille Landsby liggende foran Slottets Porte.

Nu begynder Frederik den Anden at bygge, — hele den forreste Slotsholm vidner derom —, og nogle af hans Byggearbejder faar Betydning for den lille By. Her skal nævnes Kroen, Møllen, Kirken og Skolen.

Kroen. Til et kongeligt Slot maatte der naturligvis komme mange Gæster, og tit flere, end Slottet kunde rumme. Der maatte skaffes Plads til disse, og Kongen byggede da en Kro paa en lille Holm i Søen meget nær Slottet. Levninger af denne Kro, de ældste Bygningsdele, Hillerød ejer, findes endnu den Dag i Dag. Stedet, hvor de ligger, bærer i daglig Tale Navnet Posen. Kroen skulde have Plads til 50 Heste, og der skulde være en 5–6 Kamre. Men den stakkels Kromand manglede den daglige Søgning; de enkelte Gæster, der besøgte Hoffet, kunde han ikke leve af. Gang paa Gang søger han om Hjælp, og Gang paa Gang maa Kongen give ham denne, og alligevel er der en stadig Skiften Ejere.

Møllen. Omtrent paa samme Tid, som Kroen blev bygget, anlagde

Kongen en Vandmølle, lige ved Indgangen til Slottet, og der blev gjort et stort Arbejde for at skaffe Vand til denne. Det lader ogsaa

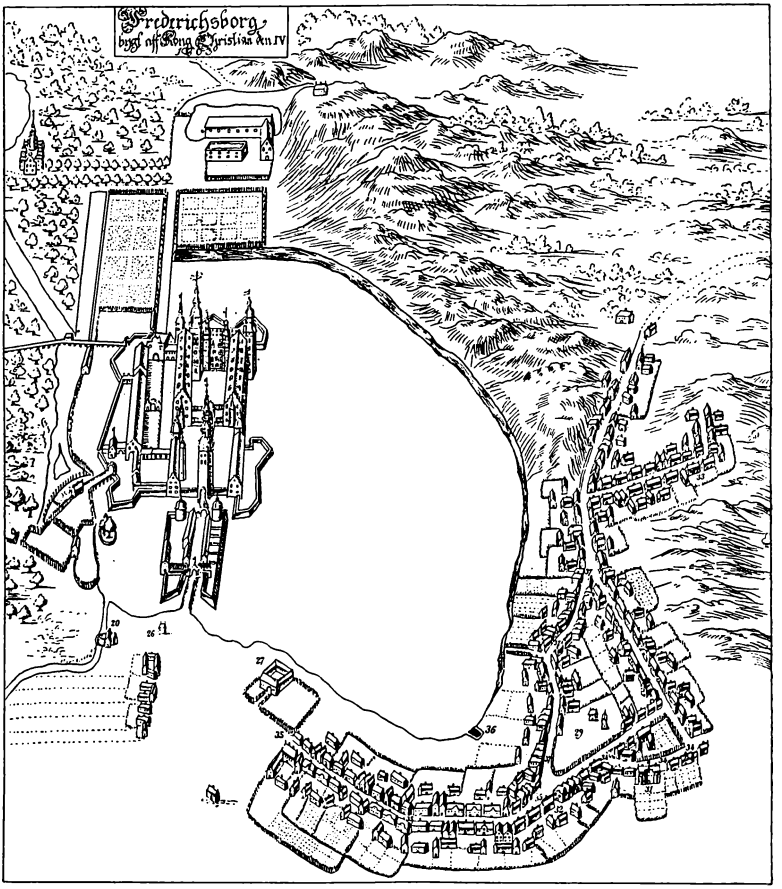

Resens Plan af Hillerød, ca. 1670.

20 Slotsmøllen. 26 Vagthuset 27 Kongens Værtshus. 29 Byens Kirkegaard og Klokketaarn. 31 Frederiksborgs kongelige Skole. 32 Spisningshuset. 33 Hospital. 34 Kannikegade. 35 Kongens Gade. 36 Slusen, som gaar under Gaden til Søen. 37 Præstegaden.

til, at dens Skæbne har været nok saa mild som Kroens. Den har været i Gang indtil for faa Aar siden, og en Bygning, som ligger paa dens Grund, har arvet Navnet Slotsmøllen.

Kirken. Saa lille en By, som Hillerød var, havde ikke Raad til at have Kirke. Man søgte til Grønholt Kirke, som ligger 6 km fra Byen. Kongen tager nu straks fat paa at bygge Kirke, og den kommer til at ligge paa den mellemste Holm, omtrent der, hvor Amtmandsboligen nu er. Men der blev desværre knyttet en kedelig Bestemmelse til Brugen af Kirken: kun de af Byens Beboere, der havde noget med Slottet at gøre, maatte søge Kirken. Denne stod imidlertid kun godt et halvt Hundrede Aar, saa blev den revet ned af Kristian den Fjerde, der i Stedet for indretter sit prægtige Slotskapel — Slotskirken — i det nye Frederiksborg Slot; heller ikke her maa de „gemene" Folk fra Hillerød komme, de henvises til Nabokirkerne, der ligger 6—7 km borte.

Imidlertid vokser Hillerød. 1560 har Byen som før sagt vel en 50—60 Mennesker, 40 Aar senere er der 300, og nu bestemmer saa Kristian den Fjerde, at den skal have en Kirke, og denne bliver bygget 1620—21 her nede paa Torvet. — Murene er af Bindingsværk, Taget dækket med Tegl, og der er et Taarn med 2 Klokker. — Men den er saare maadelig bygget; under Arbejdet med Opførelsen maa Tømmerværket rettes, det har givet sig i den ene Side, og Kongen, som syner Bygningen, erklærer: „Fagene paa Kirken er ringere end paa andre gemene Huse".

Den staar da ogsaa kun i fire Aar; en Efteraarsnat i 1624 blæser den om. — Nu maa Beboerne i Hillerød igen søge til Nabokirkerne, indtil endelig Slotskirkens Dør 1631 bliver lukket op for dem.

Fra Slottets Side er Glæden over Invasionen fra Byen kun saa som saa. Da der 1654 kommer Pest i Byen, lukkes Kirken øjeblikkeligt for Borgerne, og der indrettes Kirkesal i Latinskolen, der stadig skal fortsætte sin Undervisning(!). Og man arbejder nu paa at skaffe Byen Kirke igen. 1655 paabydes det, at hver Kirke paa Sjælland skal yde 3 Rdl. til Kirken i Hillerød. Og Pengene kommer ind — det trækker lidt ud med Regnskabsaflæggelsen — endelig er alt klart, og saa — ja, saa køber man Præstegaard for Pengene. De gode Folk i Hillerød vil meget hellere gaa i den pæne Slotskirke end have deres egen Kirke, og desuden trænger de saare haardt til

en Præstebolig; den, de har, er ganske „ruineret" og „umuligen bekvemmeligen" at bo i. — Traditionen vil forøvrigt vide, at Hillerød Præstegaard i sin Tid har ligget noget Syd for Hillerød ude ved Skoven, der efter den siges at have faaet Navnet Præstevangen. — Nu kommer i alt Fald Præstegaarden til at ligge i Byen. Det sker i Aaret 1671, og den ligger paa samme Sted den Dag i Dag, og den ligger overordentlig smukt. Faa Præstegaarde i Danmark har saa skøn en Beliggenhed. Den ligger højt og lige som paa en Ø —, Haven omgivet af tre Gader og begrænset af et gammelt Kampestensdige. Og saa har den den morsomste gamle Kælder; tykke Mure, store Hvælvinger og selvfølgelig Antydning af Løngang. Intet Under, at der fuldt og fast troes paa, at man her har Fundamenterne af et gammelt Kloster.

Over Indgangsdøren til Præstegaarden sidder en Tavle, der fortæller, at her boede Præsten Peder Hersleb — den senere Biskop — fra 1718—24. Og den nævner:

Han var Fattiges Velgører
Syges Hjælper
Skolebørns Talsmand.

Kun faa Aar var Peder Hersleb Præst i Hillerød; men som Tavlen antyder, naaede han meget i de faa Aar. Han indrettede et for den Tid udmærket Fattighus, han stiftede Hillerød Hospital, der endnu gennem sine Legater gør saare meget godt, og han oprettede Skole i Byen. — Hvor megen Del han har haft i Oprettelsen af Frederik den Fjerdes Rytterskoler faar staa hen. Og Digterpræsten J. C. Hostrup boede her i Præstegaarden fra 1862—1881. Hans Mindesten — hugget af Niels Skovgaard — staar ved Indgangen til Slottet.

Skolen. 1560 indretter Frederik den Anden en Skole — „Gud den almægtige til Ære og den sande hellige kristne Kirke til Forfremmelse, Bistand og Gavn" — i den Del af Slottet, som i daglig Tale kaldes Herluf Trolles Taarn. En Skolemester og en Hører underviser her 28 Disciple. Men Skolen bestaar kun i 26 Aar. Kongen kommer i „Forfaring om, hvorledes samme Skolebørn meget forsømmes", og dette har navnlig sin Grund i, „at de daglig med

gemene Hoftjenere have Omgængelse, hvoraf Ungdommen meget bliver forført og forkrænket". De uartige Drenge sendes til Sorø. Men 1633 kommer der Afløsning. Kristian den Fjerde opfører da „efter kristeligt Betænkende" Byens Latinskole — nu Frederiksborg Statsskole — en efter den Tids Forhold stor, solid grundmuret Bygning. Den staar imidlertid kun til 1834, saa bliver den ødelagt ved en af de store Ildebrande, der til Stadighed har hjemsøgt Hillerød. Den genopførtes Aaret efter i nyklassisk Stil.

Blandt Skolens Elever maa nævnes Kingo og Madvig.

Og saa de andre *gamle Huse* i Hillerød. Vi gaar ned gennem Slotsgade — før Stenbroen til Slottet, senere Kongensgade — hvor er Kristian den Femtes Modelhuse, som Kongen paabød bygget efter Ildebranden 1692? Ikke et er tilbage, og der har dog sikkert været adskillige. Den enevældige Konges Paabud sad man ikke gerne overhørig, og tilmed skulde man laane Penge af ham til Opførelsen. Ilden er en streng Herre, den har taget de fleste af dem. Enkelte af de „Kriegerske Huse" (Politimesterens Hus), der jo er en videre Udbygning af Modelhusene, findes hist og her.

Hillerød er aldrig blevet nogen stor By, den er ikke vokset frem støttet af en Havn eller af 13 Landeveje, den er vokset frem ved Hjælp af Slottet, som den stadig staar i nær Kontakt til. Derfor er Hillerød ogsaa blandt andet blevet en Skoleby. Navne som Frederiksborg Statsskole, M. Mørks Skole, Hillerød Haandværkerdagskole, Grundtvigs Højskole og Luthersk Missionsforenings Højskole vil være kendt Landet over.

FREDERIKSVÆRK
OG
GENERALMAJOR JOHAN FREDERIK CLASSEN

AF JØRGEN PAULSEN

De gentagne Sandflugtsperioder, som i Løbet af det 16. og 17. Aarh. lukkede Arresøens naturlige Afløb og derfor foraarsagede store Oversvømmelser af Enge og Marker omkring Søen, havde henimod Aar 1700 skabt en Situation, som der kun kunde raades Bod paa ved et kraftigt, kunstigt Indgreb. Kong Frederik IV lod da i Aarene 1717—19 grave den anselige Kanal gennem Bakkepartiet mellem Arresø og Roskilde Fjord.

Det var nærliggende at forsøge en Udnyttelse af Vandkraften ved Kanalen, og naar det betænkes, at Tidens Økonomi beherskedes af en merkantilistisk Tankegang, undrer man sig mindre over, at det første Forsøg paa industriel Virksomhed her blev noget saa besynderligt som en *Agatslibemølle.* Imidlertid fik den kun en kort Levetid. 1751 skiftede Møllen Ejer. En indkaldt Franskmand, Peyrembert, flyttede den bort fra sin oprindelige Plads ligeoverfor Arresødal ned til det Sted, hvor Jernstøberiet nu ligger, og indrettede den til *Kanonsmedie.* Men hans smedede Kanoner viste sig at være meget skrøbelige. En Prøvekanon — af hvilken saa meget afhang — sprængtes ved det første Skud, og Indehaveren maatte snart give op. Det maa dog med Billighed indrømmes, at Peyrembert lagde de første Sten til den idylliske By ved Kanalen.

Men „Værket" og Byen — den eneste i Danmark, der er skabt udelukkende som Industriby — er først og fremmest knyttet til J. F. Classens Navn. Kong Frederik den Femte — efter hvem Byen er

opnævnt — skænkede 1756 Peyremberts Fabriksanlæg til Etatsraad Just Fabritius og daværende Kancelliraad *Johan Frederik Classen*, under den Forudsætning at der blev indrettet et Krudtværk paa Stedet. Den første finansierede Foretagendet og trak sig iøvrigt nogle Aar senere ud af Virksomheden; den sidste gav som Indsats sin ubestridelige Dygtighed og Energi, sit fremragende Forretningstalent og sine mangeartede Interesser.

Først satte han *Kanonstøberiet* i Gang. Og Classens Kanoner var mere holdbare end Forgængerens. „Prøven", som nu er anbragt i et lille Anlæg foran Museet i Frederiksværk, udstod sine 375 Skud uden at lide Skade derved. Med fuld Ret pranger J. F. Classens Buste paa Toppen af dette Vidunder, der bærer Devisen: „Tandem bona causa triumphat". Classen fik godt begyndt og Tiden var med ham. Han forstod at udnytte sine gode Forbindelser i Centraladministrationen og fik store Leverancer til Hæren. I den dansk-norske Helstat med dens oversøiske Kolonier, var der mange Fæstninger at udruste. Da Peter III af Rusland 1762 truede Danmark, blev der feberagtig Travlhed i Frederiksværk, Rustningsindustriens Centrum. Og Omlægningen af Hærvæsenet under St. Germain, hvorved der lagdes forøget Vægt paa Artilleriet, var Vand paa Classens Mølle. Ude i Verden førtes Krige (med Barbareskstaterne i Middelhavet, Kolonikrigen 1756—63, den nordamerikanske Uafhængighedskrig 1776—83), som ogsaa betød Arbejde og Afsætning for Frederiksværk. Under Classens Ledelse gik Byen saaledes en rig Udvikling i Møde.

Støbningen af Kanoner, Kugler og Morterer var det væsentlige, men ogsaa andre mere fredelige Produkter udgik fra Værkstederne i denne By. Tidens Krav var Selvforsyning, og intetsteds er vel dette kommet stærkere til Udtryk end i og omkring Frederiksværk. Hvad der blev lavet her var rent utroligt: Kirkeklokker, Jerngitre, Malmbuster, Lysestager, Gryder, Kanebjælder, Knapper, Stole, Voksduge, Vokslys, Ure og Fajanceovne — for blot at nævne nogle Ting. Nyoprettede Teglværker leverede Sten til hele den Byggevirksomhed, hvoraf der endnu rundt omkring i Byen er Spor, baade i selve Stø-

beriet (nu „De Forenede Jernstøberier") og i en Del velbevarede, typiske Smaahuse fra Tiden. Til at forestaa alle disse Værksteder indkaldtes mange fremmede Haandværkere, — ikke alle lige dygtige og lige lydige. Og en saadan mangesidig Produktion førte ikke altid de bedste økonomiske Resultater med sig, men saa trøstede Classen sig med, at „Arbejderne profiterede i Lærdom" derved, eller „deres Begreber skærpedes til flere Ideers Samling".

„Prøven".

Endnu mere end Kanonstøberiet har *Krudtværket* været med til at præge Frederiksværk. Ogsaa paa dette Fabrikationsfelt var J. F. Classen en Kapacitet. Byens Kanaler, Volde og Beplantning er anlagt med Krudttilvirkningen for Øje, — for at skaffe Vand til Krudtmøllerne og for at begrænse Omfanget af mulige Eksplosioner. Og gaar vi i Dag en Tur i Terrænet ved Hærens Krudtværk langs med Kanalen, ved hvilken Krudtmøllerne ligger, bliver Classens Tid levende for os i al sin Idyl, men samtidig minder den os om sine Farer. Eksplosionerne er vel sjældne nu, og Beretningerne derom knap saa drastiske som f. Eks. denne fra 1765, hvori det kort og godt hedder: „Fem Mand mistede i Hast Livet og blev opsamlet i mange adskilte Stumper".

J. F. Classen Virksomheder beskæftigede et efter Datidens Forhold meget stort Antal Arbejdere.

Hvad der i vore Dage virker særlig tiltrækkende ved Frederiksværk, er dens idylliske Omgivelser, Skovene langs Kanalen og Bakkerne omkring Byen. Heroppe ligger strøet rundt om, nu som dengang, Krudttaarnene med deres Indhegninger og Skilte med „Adgang strengt forbudt". Og et Blik indover Byen giver et godt Indtryk af Plantningens Karakter og Omfang. Ogsaa dette er et Værk fra Classens Tid. Han var personlig stærkt interesseret i *Plantningssagen*, der

ogsaa havde det praktiske Formaal at værne mod Storm og Sandflugt, mod Skred i Kanalerne og mod Krudteksplosionernes Følger. Derfor de herlige Alléer og Skove, som skjuler for Beskueren, at dette Sted før Classens Tid kun var et „maadeligt Overdrev og nogle Flyvesandsbakker".

Skuer vi videre ud over Trætoppene, aabner hele Halsnæs — Byens Opland — sig for os. Hele Halvøen samt Kregme og Vinderød Sogne lagde J. F. Classen ind under sig og Frederiksværk, saaledes at hans Jordbesiddelser her tilsidst var paa over 15.200 Tønder Land med Hovedgaardene „Grønnæssegaard" og „Arresødal". Som Godsejer var han en streng Herre overfor sine Bønder med liden Respekt for de nye Tanker om Bondereformer, men samtidig rent praktisk en Foregangsmand af Rang. „Arresødal" var hans kæreste Opholdssted; her bød han Kongelige til Fest, og her hvilede han ud efter anstrengende Dage.

Ejendommen er nu Hvile- og Rekonvalescenthjem under „Det Classenske Fideicommis", den rige Stiftelse, der oprettedes ved J. F. Classens Testamente, og som Aar for Aar yder betydelige Midler til almennyttige og velgørende Formaal.

LIDT OM GILLELEJE OG GILLELEJERNE

Af H. C. Terslin

Fiskerlejet. Gilleleje og Villingebæk er sikkert de i de bevarede Haandskrifter tidligst omtalte Fiskerlejer, og som saadan er de næppe ældre end fra ca. 1500. Egentlige Fiskerlejer med en fastboende Fiskerstand fandtes ikke i Middelalderen. I Fisketiderne strømmede dengang alle Slags Folk til Fiskepladserne; men naar Sæsonen var omme, drog de hver til sit igen, Købstadsfolk til Byerne, Landmændene til deres Gaarde. Det ældst kendte Haandskrift vedrørende Gilleleje er fra Reformationsaaret 1536; ifølge dette er Gilleleje og Villingebæk et Fiskerleje, hvor der bor „Bønder og Almue", der ernærer sig ved Fiskeri, Handel og Købmandsskab, det sidste til Skade for Købstæderne Søborg og Helsingør.

I de gamle Kongebreve kaldes Gillelejerne „Kronens Bønder og Tjenere"; de boede nemlig paa det nordsjællandske Krongods, og de svarede Landgildeskatten i Fisk. — Ifølge Jordebogen boede her 1582 70 Fiskere; foruden den oprindelige Befolkning var der Tilflyttere, hvis Navne viser deres Herkomst: Lauritz Skaaning, Jens Jyde, Rasmus Fynbo, Peder Skagbo, Jens Vendelbo o. s. v.

I gode Tider var der en talrig Befolkning, men i daarlige Tider faa. Svigtende Fiskeri, Krige, Farsot og Sandflugt kan være Skyld i Befolkningsnedgangen. 1610 var der paa Gilleleje, Nordsjællands største Fiskerleje, kun 48 Huse, paa Hornbæk kun 11.

Erhvervet har alle Tider væsentligst været Fiskeriet, om Vinteren Krogfiskeri efter Torsk, om Foraaret fangede man Rødspætter, senere Tunger og om Høsten Sild. Fiskepladserne var Kysten, *Smidtenstraa*

(Farvandet mellem Gilbjerg og Lysegrund), af og til *Fjorden* (Isefjord) og *Odden* (Sjællands Odde). Man havde kun smaa Baade, der inden Havnen byggedes (1872) blev trukket op paa *Stenmanen, Landingen.* Da man fik større Baade, kunde man fiske længere borte (Anholt og i de senere Aar i Østersøen). Naar Fiskerne havde sat deres *Næringer* (Sildegarn), skulde de gerne kunne finde dem igen. Derfor benyttede de sig af *Med* (Mærker i Land); der skulde et Bagmærke og et Formærke paa Land til at angive Medet; talrige Navne paa Med er bevaret. „Vi har sat (Garnene) paa *Tornen*" eller „Vi har været henne i *Tornemedet*", er en saadan Betegnelse paa et Med. Bagmærket var i dette Tilfælde Blidstrup Kirke, Formærket var en Kæmpehøj nær Stranden, hvorpaa voksede en Torn (Tjørn); deraf Navnet.

Oprindelig var vistnok Baadene bygget i Skaane (Wiken, Råå osv.). Af Baadene, der i 1880 — ca. 1900 anvendtes i Sildefiskeriet, var de fleste derfra. Foruden de officielle Navne paa Baadene („*Otto*", „*Johanne*", „*Forsøget*", „*Haabet*" etc.) havde de ogsaa uofficielle Navne („*Raabojollen*", „*Enkejollen*", „*Peder Skrædders*", „*Gaasen*", „*Tærskeren*" etc.); „*Henriette*" kaldtes „Drejerjollen", da Ejeren var Drejer *Svend Henriksen;* den kaldtes endvidere „*Kapellet*", fordi han var hellig; — en anden Baad kaldtes „*den trætte*", efter Sigende fordi den sejlede maadeligt, og fordi der stod et T i Sejlet (den var lejet paa Tisvildeleje); „*Amanda*" var ogsaa en daarlig Sejler; den var købt paa Viken, og da den sejledes ud af Havnen, sang Drengene: „Hun seglar inte bra".

Omkring Midten af forrige Aarhundrede begyndte man at bygge egne Baade, og vi har siden haft dygtige Baadebyggere paa Gilleleje.

Gillelejerne var de eneste nordsjællandske Fiskere, der havde Jord (hver 2—3 Td. Land). Endnu til henimod 1900 havde hver Husstand 1 Ko og 1 Gris; desuden var der enkelte Faar og en Mængde Gæs. Men da Gillelejerne begyndte at leje deres Huse ud til Badegæster, ophørte Landbruget, og mange indrettede sig i en Opholdsstue i Udhuset, kaldet „*Kohabetér-Stuen*", (Navnet maaske

dannet af „Ko", „Kostald", eller snarere af „cohabitation", Samliv). I Tidens Løb har adskillige Fiskere skilt sig af med deres Jord.

De ældste Huse laa saa nær Stranden som muligt, og foran laa Stejlepladsen og Landingen. Det gjaldt om at være saa nær Baadene som muligt i Uvejrstider med Paalandsstorm; desuden var det bekvemt, naar man skulde bære Fiskeredskaber og Fangst i *Bærebør*. Husene var lave, straatækte og lerklinede, og Bindingsværket var rimeligvis som nu overkalket, for at Husene ikke skulde syne for meget fra Søen; af samme Aarsag laa de paa *Langeleden*, d. v. s. parallelt med Kysten, og de lave med Hjelme bevoksede sandede Bakker bag om Fiskerlejet; endvidere havde man kun faa og smaa Vinduer mod Nord (mod Stranden); fra Aalsgaarde har jeg Grunden hertil: Sørøvere maatte ved Nattetid ikke kunne se Lys i Land.

Sildefisket var Aarets betydeligste Fiskeri, som man saa hen til med størst Forventning; af det afhang ens Velfærd og Skatteevne; det skulde bringe Midler til Baadens og Husets Forbedring og til andre Fornødenheder. Det er naturligt, at Gillelejes meste og mest interessante Folketro knytter sig til Sildefisket. Sagen var nemlig den, at under et godt Sildefiske, hvor de fleste fik godt Udbytte, var der Baadelag, som saa godt som intet Udbytte havde, og omvendt: i et daarligt Sildefiske var der enkelte, som fik mange Sild. Disse Forhold maatte have sine Grunde! Gode og onde Magter drev deres Spil. En Baad kaldtes *Nissejollen;* thi Ejeren havde altid Held. Hvorfor? Jo, hans Nisse hjalp ham. Hekse og andre onde Mennesker kunde forhekse Garnene. Selv uskyldige Personer kunde skade En; jeg mødte en Dag en Fisker paa Vej til Stranden med sine Redskaber; da jeg ønskede ham Held, udbrød han: „Det maa De ikke sige, for saa faar jeg intet"! Mødte man ved Stranden en gammel, mager Kone, kunde man lige saa godt gaa hjem igen, thi man vilde ikke faa Udbytte af Fiskeriet den Dag. Det gjaldt om at komme tidligt op, naar man skulde paa Fiskeri. *Ferdinand Andersen* sov aldrig over sig, thi han havde Laurbærblade under sin Hovedpude, 4, naar han skulde op Kl. 4 o. s. v.; vidste man ikke i hvilken Retning, man burde sejle, *stred* man en Træsko hen ad Dækket; Træskosnuden

viste En Retningen. Naar man *stenede Garn*, maatte man ikke fløjte; ellers vilde man miste dem. Var Garnene forheksede, lagde man Staal eller Kamfer i dem, og vilde man sikre sig et godt Udbytte, skød man over Næringerne, eller man hældte Snaps og Øl i dem. Man brugte ogsaa at brænde Røgelse i Baaden, noget som især *Svenskerne* anvendte, naar de deltog i Fiskeriet. Var Garnene forheksede, og man ikke fik Sild, søgte man Raad hos Omegnens kloge Koner, der kendte Modraad eller afslørede Heksene.

Gillelejerne og de andre. Gillelejerne havde udpræget Stammefølelse, Bygdefølelse, og ønskede ikke Invasion af fremmede. Det kunde dog ikke undgaas, at fremmede Fiskere i Tidens Løb slog sig ned paa Lejet; men de maatte bosætte sig i Periferien. Der var nemlig ikke Plads for dem i det snævre egentlige Fiskerleje. Det var disse nye, der byggede oppe i *Gaden*, saaledes ved Kirken; *Nyrupperne* kaldte man dem, og Nybyggere var de; de var ikke Gillelejere. „Han er ingen Gillelejer", har jeg hørt Folk sige. Selv om man var født her, var man ikke Gillelejer, hvis ikke ens Forældre var herfra. Men Nyrupperne blev efterhaanden Gillelejere, fordi de var Fiskere, og paa Grund af Indgiften i Gilleleje-Slægterne, og navnlig fordi de indordnede sig i Lejets faste, skønt uskrevne Love og ikke forsøgte at indføre en ny Kultur. Men med Egnens Bønder havde man ikke nærmere Samkvem, thi Bønder og Fiskere forstaar ikke hinanden, har ikke fælles Interesser og Tro. En Gillelejer kunde derfor ikke gifte sig med en Bondepige; thi hun „havde ikke Hænder til Redskab" (egnede sig ikke til at bøde Garn). Mellem Bønderne i Søborg og Gillelejefiskerne var gammelt Had; Efterdønningerne heraf var de hyppige Slagsmaal mellem Gillelejedrengene og Fjellenstrupdrengene, som de gamle har fortalt mig om. Derimod var man ikke paa Krigsfod med Bønderne i Nakkehoved, og der var Bønder i Smidstrup og Udsholt, som Gillelejerne var *„til Vens"* med; hver Gillelejer havde sin *Venningsbonde*, med hvem han byttede Naturalier.

Mellem de nordsjællandske Fiskere var gammelt Fjendskab; Øge-

navnene, de har til hinanden, huskes endnu: Gillelejerne var *Kinesere*, Villingbækkerne *Haner*, Hornbækkerne *Rotter*, Aalsgaarderne *Katte*. Egentlig var der nok kun 2 fjendtlige Blokke, 1) Gilleleje og 2) Hornbæk, idet de østlige Lejer, naar det kneb, holdt med Hornbæk. Derimod sluttede de vestlige Lejer sig til Gilleleje. Raagelejerne var man ikke fjendtlige overfor, men Venner kunde man ikke være med dem; thi de var ikke ens jævnbyrdige. Raageleje var nemlig lille og usselt, Baadene smaa og faa, Havn var der ikke; Raagelejerne var ikke rigtige Fiskere, men var tillige Arbejdsfolk hos Bønderne.

Gillelejerne var berømte i Sognene vestpaa for Renlighed og Ordenssans (hvad Raagelejerne ikke kunde rose sig af). Gillelejerne holdt deres Baade og Huse i mønsterværdig Orden og havde Sans for deres personlige Udseende, ligesom Gilleleje-Pigerne var kendte for deres Skønhed og deres smagfulde Klædedragt.

Raagelejerne stod stedse i Ærbødighedsforhold til Gilleleje, som i deres Øjne stod som den store, rige By; de roste altid Gillelejerne for at være venlige over for dem, og de kaldte dem sjældent Kinesere. Og selv om de ikke har kunnet undgaa at høre Gillelejerne ringeagtende kalde dem *Raavelejere* og deres ringe By *Rokkenstad*, saa har deres Forhold til dem stedse været den forsmaaede Elskers urokkelige Kærlighed, der førte til, at en og anden Raagelejer i Tidens Løb slog sig ned paa Gilleleje, hvor han for Livstid kaldtes *Raagelejeren* men forøvrigt taaltes, ja agtedes, fordi han „faldt til". Det var derimod saa godt som utænkeligt, at en Hornbækker nedsatte sig paa Gilleleje.

ET PAR ORD VED KULMILERNE I GRIB SKOV

Af Georg Nordkild

I den Del af Skoven, der kaldes Pederstrup Vang, laa i gamle Dage en Bondegaard, Pederstrup. Der siges om Ejeren, at han var meget rig, og han havde en smuk Datter — naturligvis var hun meget smuk. Uheldigvis forelskede hun sig i Tjenestekarlen, men det vilde Fatter Morten Andersen ikke høre noget om. En fattig Tjenestekarl skulde ikke arve hans mange Penge. Da han mærkede, at Lemanden var i Nærheden, grov han Skatten ned et Sted i Vangen under et Træ.

Gaarden blev nedrevet ved Udskiftningen og Markerne tilplantet. De unge blev gift, flyttede udenfor Skoven, hvor de boede i et Hus, opført af de bedste Rester af Gaarden, i den yderste Fattigdom. Men Morten Andersen gaar hver Midnat og søger efter Skatten, som han heller ikke kan finde.

Vi gør et Spring paa et Par Mil helt op i den nordlige Ende af Grib Skov til Skovbyen Sibberup. Her boede den rige Søren Sibberup. Foruden en Kiste fuld af Guld, som han havde fundet ved Buris' Borg midt i Skoven, ejede han tretten sorte Heste, tretten sorte Køer og tretten sorte Svin,

Ham gik det heller ikke saa godt til Slut, for der var ingen Velsignelse ved Kistens Indhold, da det var røvet Gods. Han blev saa elendig, at han ikke kunde støtte paa Benene, men blev baaret rundt paa Marken, siddende paa en Vognfjæl og baaret af to Mænd.

Saadan fortalte de gamle Kulsviere, naar de om Natten samledes paa Milepladsen, dem selv til Trøst i deres store Fattigdom. Det var

ingen lukrativ Forretning at svide Kul. Vanskelighederne begyndte allerede med at faa Tilladelsen, som udstedtes af Amtmanden med Anbefaling af Sognefogden eller Sognepræsten. Helst skulde man gøre sig fortjent paa en eller anden Maade. Var man Sognefoged, Skovfoged eller Vangemand, bar man Anbefaling i sig selv. Men den yderste Fattigdom kunde ogsaa virke anbefalende.

De fattigste fik Lov at sanke Ros, Stød og nedfaldne Grene i Kronens Skove. Men inden der blev sat Ild til Milen, skulde denne synes af dertil beskikkede Mænd. Naar Brændet, efter et Par Døgns Svidning, var forvandlet til Kul, skulde de først afsvales, derefter blev de puttet i Sække. Det tunge Træ var nu, efter at Vandet var fordampet, blevet saa let, at der paa et almindeligt Enspænderkøretøj kunde læsses 30—40 Sække. Man huske paa Vejenes, Vognenes og Hestenes elendige Tilstand.

Nu først var Kulsvieren i sit rette Element: Paa Toppen af Kullæsset med Pigkæppen i Haanden og den femte Vognkæp mellem Sække paa Vej mod Hovedstaden.

I de stille Nattetimer, mens han vaagede over Svidningen, og Skyerne drev ind under Maanen, og Uglerne tudede i Skoven, kunde han faa saa mange sære Tanker om Jordelivet og om ham deroppe bag Skyerne. Og han saa saa meget, baade Helhest, Tvætugler og Genfærd. Ogsaa Kong Volmer kunde han høre og sommetider se, naar Kongen fòr gennem Luften med det glammende Hundekobbel bagefter sig. Alt det var glemt, naar han højt til Tops knirkede ad Hovedstaden til.

De mange Akcisebomme, han skulde igennem, kunde ellers nok tynge hans Sind i samme Grad, som de lettede hans Skillingepose. En Skilling i Akcise for hver Sæk ved Bommene og en ved Nørreport gjorde et slemt Indhug i Fortjenesten, naar Prisen paa Kultorvet i Almindelighed kun var ca. 12—14 Skilling pr. Sæk. Lidt hjalp det, hvis han skjult mellem Sækkene kunde faa lusket et Raadyr, et Faar eller en Gris indenfor Voldene,

Om Kulsviernes eventyrlige Hjemfærd fra Hovedstaden er Beretningerne mange. De var et livligt Folkefærd, og man forstaar, naar

de i Flok og Følge, til Tider paa indtil tyve Vogne, kunde finde paa Ting i Kroerne, der gaar over det almindelige. For det meste var det altid af godmodig Art. Selv de vilde Slagsmaal, som der endnu gaar Rygter om, var egentlig ufarlige, højest foraarsagede de en blodig Næse eller en forstuvet Finger.

Vi maa huske, at til daglig var deres Liv trælbundet. Hvor som helst de bevægede sig, stødte de paa Lovbestemmelser, Anordninger og „Adgang forbudt". Skoven, som var deres kæreste Tumleplads, var de lukket ude fra ved høje Stengærder med Risfletninger og Bomme med Laase saa store som Tallerkener. Det var dem i en Aarrække forbudt at eje Skydevaaben eller Hund, som ikke havde det ene Forben hugget over. Hertil kom de mange Jagtdage og Hoveriarbejde paa Kronens Gaarde.

Grib Skov bærer endnu mange Vidnesbyrd om Kulsviernes Færden, da Landsbyerne Trustrup, Kistrup, Sibberup, Kullerup, Skallerød og Ostrup laa spredt i dette Skovrige. Ved den sidste ligger endnu Rester af en lille Skvatmølle. Alene paa een Skovpart er optalt 16 Milepladser.

Da Gribskovbanen i 1879 begyndte at futte gennem Skoven, hvor Romantik og Virkelighed paa en forunderlig Maade i Aarhundreder var blandet sammen, fik Kulsvieriet sit egentlige Grundskud, hvorefter det aldrig mere vil blive det, det en Gang var.

Saa meget mere glædeligt er det at se, at der paa dette Sted endnu holdes Liv i den gamle Industri.

TRÆK AF NORDSJÆLLÆNDERNES KARAKTER
I SAMMENLIGNING MED JYDER

Af Anders Uhrskov

Naar man skal vurdere Folkesagnets Betydning, maa man ikke blot regne med den Handling eller Begivenhed, det indeholder, men man maa ogsaa tage det i Betragtning, der ligger *bag* eller under Handlingen. Folkesagnet er nemlig i overordentlig mange Tilfælde et billedligt Udtryk for Folkets Moral, Religion eller Erkendelse af sig selv.

Lad mig nævne et Eksempel. Af de fire skønne nordsjællandske Slotte kender jeg Frederiksborg Slot bedst, men Kronborg Slot staar mit Hjerte nærmest. Aarsagen er ganske sikkert den, at dengang jeg var en lille Dreng, fortalte min Far mig Sagnet om Holger Danske, som sad under Kronborg Fæstning. I lange Tider havde man hørt Vaabengny nede i de underjordiske Hvælvinger under Kronborg Fæstning, men ingen turde gaa derned. Saa gav man en dødsdømt Slave Løfte om Livet, hvis han vilde stige ned i de underste Gange og se efter, hvad det var. Han gik og kom gennem en stor Jerndør ind i en Hvælving, hvor staalklædte Kæmper sad om et mægtigt Stenbord, idet de hvilede deres Hoveder paa de korslagte Arme. Holger Danske, som sad for Bordenden, rejste sig op, og idet han løftede Hovedet, revnede Stenbordet, hvori hans Skæg var vokset fast. „Ræk mig din Haand," sagde han til Slaven. Denne vovede ikke at række ham Haanden, men rakte ham en Jernstang, som Holger Danske knugede, saa hans Fingre sad fast i den. „Hils din Herre," sagde Holger Danske, „og sig, at naar Tid er, skal vi komme af os selv!"

Dette Sagn er for mig det ypperste danske Folkesagn, og den Glans, det ejer i mit Sind, har det overført paa Kronborg, og derfor vil dette Slot altid staa for mig som en af de mest danske af alle Bygninger, der findes.

Naar Holger Danskesagnet har faaet saa stor Betydning for mig, er det ikke alene, fordi jeg i en modtagelig Alder har hørt det fortælle af min Fader. Dette Sagn nyder jo ogsaa stor Anseelse hos mange andre. Aarsagen dertil er, at i dette Sagns poetiske Form genkender det danske Folk sig selv.

Man maa ogsaa lægge Mærke til den ikke uvæsentlige Ting, at den slumrende Kæmpe hedder ikke Holger Sjællænder eller Holger Jyde. Han hedder Holger *Danske.*

Vi Danske har en Tilbøjelighed til at tage os en lille Slummer, medens store Begivenheder andensteds gaar deres Gang. Men er Faren først over os, skulde vi ogsaa eje den Udholdenhed, Forholdene kræver. „Naar Tid er, skal vi komme af os selv."

Læg forøvrigt Mærke til den Lighed, der er imellem Holger Danskesagnets Grundtanke og Verset i Blichers Sang:

„Føst næ der æ Nøe paa Fahr
komme Jyden ud a Dahr;
men han goer ett ind igjen,
fa de uhn han haae gjent hen."

Det samme, som dette Vers siger om Jyden, udtrykker Holger Danskesagnet om Nationen.

Folkesagnet har saaledes ofte dobbelt Bund. Det samme gælder *Folkeviserne, Folkeeventyret* og ikke mindst *Folkeviddet.* Alle disse fire Former af dansk Folkedigtning yder deres Bidrag til Forstaaelse af *dansk Folkesind.*

Ikke mindst rummer Folkeviddet store Dybder. „Den, der ikke forstaar Spøg, forstaar ikke Dansk," sagde Georg Brandes engang, og det er rigtigt. Paa nordsjællandsk Spøg er der mange Eksempler, hvoraf adskillige vil blive samlet i et Afsnit af „Fra Land og By", tredie Bind af „Fra Stavnsbaand til vore Dage", som Frederiksborg Amts historiske Samfund har planlagt til Udsendelse 1940.

Af Husdyrene staar Bonden i et særligt Forhold til sine Heste. „Gode Heste og Penge paa Kistebunden det er s'gu det, vi lever for," sagde en gammel døende Gaardmandskone. Et tilsvarende Udtryk har jeg fra en anden Kant af Amtet, hvad der kunde tyde paa, at man her staar over for en Art Talemaade.

Om Nordsjællændernes raske — til Tider vilde — Kørsel er der mange Beretninger. Lad mig gengive en enkelt. Paa Melby Lyng boede for op mod hundrede Aar siden en Mand, der hed Johan Ditlev. Han havde to smaa gule Heste, som var et Par meget hurtige Travere. Han bandt Koste, og naar han havde et Læs, kørte han til Roskilde, Holbæk og flere andre Købstæder og solgte dem. Saaledes var han kommet til Roskilde, da Jernbanen fra København var blevet anlagt 1847. Det var Landets første Bane, og en Mand fortalte Johan Ditlev, at Toget kørte de fire Mil paa en Time. Det syntes Johan Ditlev ikke var saa meget, det kunde han ogsaa køre med sine de gule. Den anden mente nej. De væddede, og Johan Ditlev vandt.

En Mand, der boede syv Fjerdingvej fra Helsingør, fortalte mig for en Snes Aar siden, at naar hans Fader havde været i Helsingør og havde faaet et Par Punse, kørte han hjem paa en halv Time.

Her er en dybtgaaende Forskel paa Nordsjællændere og Jyder. Ikke saadan at forstaa, at Jyderne holder mindre af deres Heste end Nordsjællænderne. Det kan vist gaa lige op. Men mens Jyderne foretrækker de tunge og stærke Heste, holder Nordsjællænderne sig til de lette og raske, og mens Nordsjællænderne fryder sig ved Farten, har Jyderne aldeles ikke travlt.

Man skulde faktisk vente det modsatte. Jyderne er mere foretagsomme end Nordsjællænderne. De er i Forretningssager langt dristigere, nu og da saa forvovne; at de minder om Spillere. Nordsjællænderne er mistænksomme over for det nye, og de er meget forsigtige med deres Pengeanbringelser.

I Jylland er der flest nye Gaarde og moderne Maskiner, i Nordsjælland flest gamle Gaarde og Huse. I Jylland er Prioriteterne større end her, men her i Nordsjælland er Sparekasseindskuddene

større end i Jylland. Jyderne er Fremskridtsfolk, Nordsjællænderne tilbageholdende og konservative. Jyderne faar mest ud af det i Opgangstider, mens Sjællænderne har størst Modstandskraft i Nedgangstider. Hver af de to Karakterejendommeligheder har sin Fordel. Vi maa sige, at det er en Lykke, at Sjællænderne ikke er som Jyderne. Hvilken Landbrugskrise havde vi saa ikke haft her i Landet. Det kan være galt nok endda.

Men mærkeligt er det at se denne Modsætning mellem Forholdet til Heste og Penge. Med Hensyn til Kørsel kan Nordsjællænderne vanskeligt faa Fart nok paa, men angaaende Pengeanbringelser og nye Foretagender foretrækker de den mere langsomme Fremgangsmaade. Jyderne derimod fryder sig ved Omsætningens Fart og Hestenes Langsomhed.

Hvorfor ytrer Jyders og Nordsjællænderes Trang til Fart sig ganske modsat? Jeg ved det ikke. Men saadan er det.

Sjællænderne er slagfærdige. Det ved vi fra Jakob, Montani Broder. Han fattedes heller ikke Svar. Et Eksempel fra Nutiden er følgende: I Tisvilde ligger en gammel Gaard, Fogedgaarden, der stammer fra det 18. Aarhundrede og besidder baade i det ydre og indre en Skønhed, som i tidligere Tider har draget mange tilrejsende indenfor. Gaarden virkede næsten som et Museum, og fremmede færdedes undertiden i den, som om det var et halvoffentligt Sted. Engang sad den daværende Ejer, Johan Nielsen, i sin smukke Stue. Han var en meget oplyst og tænksom Mand, men nu var han gammel og syg. Da kom et Selskab af Københavnere ind, deriblandt, efter hvad der fortælles, en meget fremstaaende Person. De gik ganske ugenert rundt og saa paa Billeder og Bohave. De tog Bøger ud af Bogreolen og kiggede i dem. En af Selskabet henvendte da ogsaa et Par venlige Ord til den gamle derhenne paa Stolen: „De har mange gode Bøger i Deres Reol!" Der kom pludselig Liv i det gamle Ansigt med det fine, hvide Skæg. „Ja," sagde han, „men der er to Bøger, jeg ikke har, og det er Emma Gads „Takt og Tone" og Baron Knigges „Omgang med Mennesker"."

I Løbet af et Minut var det fine Selskab forsvundet, og den syge

Gamling sad sejrrig tilbage. Saa elegant kunde en Jyde ikke have sendt et uopdragent Selskab paa Døren. Han havde smidt dem ud.

Der er et gammelt Ord, der siger, at man skal storme en Skanse med Fynboer, holde den med Jyder og gaa tilbage med Sjællændere.

Det er der meget om. I Tisvilde levede der i gamle Dage en Mand, der hed Køve-Jakob. Dette Navn havde han faaet, fordi hans Far flettede Bikuber. Køve-Jakob saa meget lyst paa Livet. „Det passer int, naar de siger, at det int kan gaa. Det har altid gaaet, hvor jeg har væ't med. Har det int gaaet godt, saa har det gaaet galt, men gaaet det har det altid."

Ja, saadan Sindsro ejer Nordsjællænderne. Jeg talte engang med en Kone, hvis Mand havde været syg i længere Tid, og det gik jo ud over deres Forretning. „Men," tilføjede Konen, „naar Manden klager sig, saa siger jeg, at naar det int kan gaa frem, saa maa det gaa tilbage."

Saadan vilde en Jyde aldrig sige. Jyden kan ikke taale, at det gaar tilbage. Nu er Landbrugskrisen haardere i Jylland end paa Sjælland, men selv om den ikke var det, vilde Jyden ifølge sin Natur klage mere end Sjællænderen.

Ligesom Jyden ikke kan taale at gaa tilbage, kan han heller ikke taale at lide Uret. Læg Mærke til, at Ebbe Skammelsøn og Anders Hjarmsted i „Sind" er Jyder.

Man plejer at regne med, at Jyden har mere Selvfølelse end Sjællænderen. For et Par Aar siden stod jeg ved et Møde og talte med et Par Gaardmænd i Trediverne. Den ene var fra Østjylland, den anden fra Midtsjælland. „Naa, hvordan har I det?" spurgte jeg Jyden. „Vi har det godt!" lød Svaret. „I kan saa nok klare jer, selv om det er Krise?" „Ja, En skal jo da ett sener sæ sjel," svarede Jyden atter. Men da brød Sjællænderen ind: „Nej, det har man aldrig hørt før, at en Jyde har sjeneret sig sæl!"

Jeg er forøvrigt ikke helt sikker paa, at det er rigtigt at sige, at Jyderne har mere Selvfølelse end Sjællænderne. Forskellen er maaske snarere den, at Sjællænderen er saa klog, at han tier med, hvad han tænker om sig selv, mens vi Jyder er en Kende naive og

derfor nu og da plaprer ud med det. Naive er Sjællænderne nemlig ikke. (Jeg taler hele Tiden om den typiske Sjællænder og den typiske Jyde. Undtagelser er der alle Vegne, og navnlig er der mange mere almindeligt prægede, det vil sige dem, hvis Temperament har en mere graalig Farve, mens Typerne ejer de stærkere Kuløre r.)

Jyden er den initiativrige, den energiske, Sjællænderen den mere passive. „Man skal int kere sig om det, som int kan blive anderledes," siger Sjællænderen.

Sjællænderen er konservativ. Han konsoliderer, mens Jyden sætter paa Spil. Sjællænderen bevarer. Derfor er der mere Historie i en nordsjællandsk Landsby end i en jydsk.

Det, der driver Jyden, er en indre Uro. „Han fik aldrig nok af noget," siger Gravlund et Sted om Jyden.

Jyderne søger Harmonien i Tilværelsen, Sjællænderne har den. Jyderne bliver i Kraft af deres indre Uro og deres store Higen ensomme. Sjællænderne er som Følge af deres Harmoni skabt for Fællesskab.

Vilhelm Andersen har engang i et Foredrag fremhævet, hvorledes denne Forskel gav sig til Kende i Søren Kierkegaard, den jydske Type, og Grundtvig, den sjællandske.

Betegnende er ogsaa Historien om Jyden, Fynboen og Sjællænderen, der blev indkvarterede i samme Gaard. Sjællænderen gik til Kro's. Der var Mennesker at træffe. Jyden gik ud i Stalden til Kreaturerne; han søgte Naturen og Ensomheden, og Fynboen gik ud i Køkkenet til Pigerne.

Det er Uroen i Sindet, der gør Mennesket til Poet. Det er derfor ogsaa naturligt, at Jylland har mange Digtere, Sjælland meget faa.

Forskellen paa Jyde og Sjællænder gaar i det hele taget dybt. Til Tider har den ført meget alvorlige Begivenheder med sig i vor Historie. Fra den nyere Tid vil jeg lige nævne 1905, da de Radikale skilte sig ud fra Venstre. Udover et enkelt Spørgsmaal var det aldeles ikke Anskuelser, der var det afgørende; det var Forskellen paa Jyde og Sjællænder. Denne Forskel var ikke ny. Berg og J. C.

Christensen var Jyder, Hørup og Zahle Sjællændere. Man maa ogsaa lægge Mærke til, at til Trods for mange Undtagelser var Venstres Hovedborg alle Tider Jylland, mens de Radikale havde deres største Tal paa Sjælland.

En Ting var der, som delte, og det var Forsvarssagen, men ogsaa her spillede Forskellen paa Jyde og Sjællænder ind. I et af Aarene omkring 1909 var der i „Højskolebladet" en lille Debat om Forsvarssagen mellem Jakob Knudsen og Zahle. De vekslede en Række Indlæg, men det viste sig snart, at enhver Forstaaelse var umulig. For Zahle var Forsvarssagen et Spørgsmaal, for Jakob Knudsen var den en Livssag.

Jyden udfolder sig i det aktive; han er handlekraftig og nyskabende. Sjællænderens Væsen udtrykker sig i det passive, det dvælende; han er betragtende og tilbageskuende.

Der er ganske samme Forskel paa Sjællænder og Jyde som paa de to Sange, der hver vil have Æren af at være Nationalsang. „Der er yndigt Land" udtrykker det dvælende, „Kong Christian stod ved højen Mast" er Billedet paa det handlende. Tilsammen udtrykker de det, som Dansk er.

TRÆK AF FOLKELIGT OPLYSNINGSARBEJDE I FREDERIKSBORG AMT

AF C. P. O. CHRISTIANSEN

NORDSJÆLLAND, der næst Sønderjylland i historisk Henseende er den minderigeste Egn af vort Land, har ikke været Udgangspunktet for stærke aandelige Bevægelser af folkelig Art. Disse er naaet til Nordsjælland fra andre Egne, men de har i Frederiksborg Amt sat sig Spor og rejst sig Samlingssteder af Betydning for det hele Land. Dette gælder især den Lutherske Missionsbevægelse og den grundtvigske Folkeoplysning. Begge naaede de herhen i 1860-erne — efter 1864, og endnu den Dag i Dag er de livskraftige i vor Landsdel.

Da *den lutherske Missionsbevægelse*, saa vidt jeg kan se, har det stærkeste Rygstød i den nordsjællandske Befolkning, skal den nævnes først.

Den er udgaaet fra Bornholm — Pastor Trandberg og Smeden Chr. Møller — og er stærkt paavirket af den svenske Vækkelsespræ-dikant Carl Olof Rosenius (1816—1868) med hans Betoning af Frelsen gennem Golgathas Kors og hans Protest mod enhver Form af menneskelig Fortjeneste. Den minder derved stærkt om den unge Morten Luthers Forkyndelse, men staar dog fjernt fra denne gennem sin afgjort pietistiske Tone. I 1860erne dukkede Bevægelsen op i Græsted, Søborg, Gilleleje, Hornbæk, Hillerød og flere andre Steder, og i 1921—22 rejste den sin egen Folkehøjskole nord for Hillerød med Plads til 60—70 unge. De kommer fra de Egne af Landet, hvor Bevægelsen har slaaet Rod, fra Skjern-Egnen, Sønderjylland, Lolland-Falster, København og Bornholm. Interessen for

ydre Mission er stærk og præger i ikke ringe Grad Undervisningen, ligesom Bevægelsen selv giver et stort personligt Bidrag til Hedningemissionen.

Den grundtvigske Bevægelse har, takket være forskellige Præster, et ikke ringe Hold i Befolkningen — ikke mindst i Hillerød og Helsinge, men det, der i denne Henseende giver Amtet sin Plads i Historien, er Enkeltmands — især Holger Begtrups — Indsats paa Skolelivets Omraade, en Indsats, der i ualmindelig Grad er præget af Begyndermod og af frisk Initiativ. Det er, som om Amtets Beliggenhed nær ved den foretagsomme Hovedstad og langs med det internationale Farvand Øresund og Ansigt til Ansigt med Sverige kalder paa Viljen til at leve stærkt med i de nye Strømninger, der gaar gennem Folket.

Der staar Glans om *C. Hostrups* Navn her i Nordsjælland. I Aarene fra 1862 indtil 1881 var han Præst ved Slotskirken paa Frederiksborg, kaldet dertil af Frederik VII selv. Et Par Aar efter, at han var kommet til Egnen, begyndte han at holde Folkemøder i Amtet for at bane Vej for en nordsjællandsk Folkehøjskole; det var netop da den store Højskoletid — men kun i andre Egne af vort Land.

I 1867 fik han i Frerslev i sit Landsogn Herløv uden for Hillerød aabnet en lille Højskole, der i 15 Aar havde tre forskellige Forstandere. Den sidste af dem var Morten Pontoppidan.

Med ham er det som en Streng slaas an, der længe kommer til at tone gennem Amtets Højskolehistorie, en Vilje til at holde fast ved det gamle grundtvigske Evangelium, men paa en selvstændig og tidssvarende Vis. Saadan var Morten Pontoppidan. Saadan Holger Begtrup, Thomas Bredsdorff og Frederik Begtrup; saadan er Peter Manniche ved Helsingør.

Morten Pontoppidan kom til Freerslev Højskole i 1876 og flyttede i 1880 til Hjørlunde. Han var som Højskolemand en ivrig Tilhænger af Grundtvig, men paa en personlig og selvstændig Maade, hvad han især viste, dengang Bruddet kom mellem Grundtvigianerne og Bjørnstjerne Bjørnson, og da Georg Brandes og det nye Gennembruds Mænd traadte frem. Han protesterede mod Ludvig

Schrøder, da denne i 1880 aabnede sit Angreb paa de nye Mænd, og han krævede „fri Gennemfart" for det værdifulde i „Realismen". Han indbød under Protest fra Lærerkredsens Side Holger Drachmann som Taler til sin Skole 1883; han gik i Fængsel for sit Syn paa Provisoriepolitiken, og han brød med hele sin Vennekreds i Hjørlunde for at hævde sit eget Syn paa Trosbekendelsens Oprindelse. Han maatte opgive sin Skole i 1891 og gik til København for her-paa Brostenene at skabe en Højskole for Byfolk og Arbejdere. Hans Virksomhed i Amtet var kort. Vi er stolte af at have haft denne ærlige og stærke Stridens Mand iblandt os, og med Vemod ser vi paa de tidligere Skolebygninger i Freerslev og i Hjørlunde, to af de 100 Højskoler, der er bukket under efter en heroisk Kamp for Livet.

Faa Aar efter begyndte Virksomheden paa *Frederiksborg Højskole* C. Hostrup, der stod bag Freerslev Højskole, stod ogsaa bag Frederiksborg. Da han døde i 1892, følte Præstesønnen fra Birkerød, *Holger Begtrup*, der da var Lærer paa Askov, Kald til at gaa til Nordsjælland og fortsætte Hostrups Gerning her. „Frederiksborg Højskole", der blev bygget i 1895, skulde være „Hostrups Minde til Ære". H. Begtrup tænkte paa at kalde den „Hostrupsminde", og Virksomheden her blev i mangt og meget en Fortsættelse af Hostrups Gerning.

Som Morten Pontoppidan var Holger Begtrup dog en Mand, der maatte gaa sine egne Veje. Trofast mod den grundtvigske Arv, som han var — han blev vor største Kender af Grundtvigs Liv og Skrifter — brød han nye Baner for Højskoleundervisningen, der indtil 1895 havde fulgt de gamle Linier. Han gjorde det 19de Aarhundredes danske Aandsliv, Digtning og Historie til sit Hovedemne, og talrige Elever, der som Højskoleforstandere og Lærere gik i hans Spor, har i hans „Det danske Folks Historie i det 19de Aarhundrede" fundet en ypperlig Hjælp til at tale „jævnt og sandt" om alt det høje, der er hændt vort Folk fra 1801 til vore Dage. Frederiksborg Højskole, der i hans henved 40-aarige Forstandertid har haft omtrent 10.000 Elever, blev en af de skønneste og stolteste Sejlere i den danske Højskoleflaade, folkelig dansk til Hjerterødderne.

Og dog, da nye Tider bankede paa Danmarks Dør, var Holger Begtrup Mand for at forstaa dette Budskab, uden at vige en Tomme fra sin folkelige Danskhed.

I Aarene før Verdenskrigen knyttede han Forbindelse med København for som Morten Pontoppidan at faa den grundtvigske Højskole til ogsaa her at gøre sin Gerning — ikke ved at gaa til Køben-

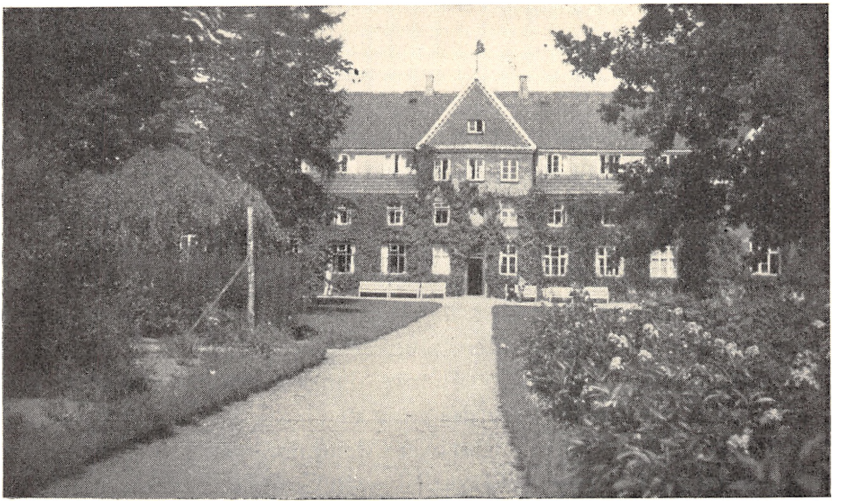

Grundtvigs Højskole ved Frederiksborg.

havn, men ved at kalde København herud. Han knyttede frugtbare Forbindelser med England, med Kvækerne i Birmingham og Fircroft-Højskolen for Arbejderne. Han aabnede en Afdeling for 2.-Aars Elever, der vilde til England paa Studierejser, „Vinduet i Vest", og da hans Søn *Frederik Begtrup* i Slutningen af 1920erne kom hjem fra U. S. A., prøvede denne at fortsætte sin Faders Gerning, ikke mindst den sidste Linie i denne: at søge Forbindelse med alt det stærke og nye i Verden omkring Danmark. Frederiksborg Højskole fik ogsaa gennem de arbejdsløse, der i Aarene omkring 1930 i stort Tal søgte til Højskolerne, en stor Opgave at tumle med — en alt for stor Opgave.

Men Verdenshistoriens Ur falder atter i Slag. I Begyndelsen af 30erne bryder det stort anlagte internationale Samarbejde for Alvor sammen. Fascismen og Nationalsocialismen fejrer sine store Triumfer fra 1933 og fremefter, og samtidig sætter en stærk nordisk Bevægelse ind. Frederiksborg Amt bliver atter Stedet, hvor nye Veje prøves.

Siden 1934 er Begtrups gamle Skole blevet fornyet som en *dansk-nordisk Folkehøjskole*, og skønt der er mere Brug end nogensinde før for „den internationale", søger man paa Frederiksborg Højskole at skabe en Nyorientering i dansk Folkeoplysning ud fra den Opfattelse, at hvert af Nordens Folk først og fremmest skal leve sit eget Liv ud fra egne indre Forudsætninger, men leve det i en stadig voksende Forbindelse med Nordens andre Folk. Den tidligere Tveklang: „dansk og international" skal afløses af en Treklang: „dansk, nordisk og mellemfolkelig". Kun gennem et altomfattende nordisk Samarbejde, vil vi kunne rejse en dansk Kraft, og paa en sund og stærk Maade træde ind i det mellemfolkelige Samarbejde.

Frederiksborg Højskole i sin nye dansk-nordiske Skikkelse har derfor en Lærerkreds, hvor der altid er en svensk og norsk Lærer, en Elevkreds, hvor der er Elever fra de andre nordiske Folk, og en Undervisning, der er dansk-nordisk i sin Grundtone. Siden 1938 er den forenet med „Grundtvigs Højskole" i Lyngby og kaldes nu „Grundtvigs Højskole ved Frederiksborg. Dansk og nordisk".

Samtidig med at Mændene paa Frederiksborg Højskole paa den Maade søgte at vinde nyt Land ind for den danske Folkehøjskole, var der sket mærkelige Ting oppe ved Helsingør. Her har *Peter Manniche* i 1921 grundlagt *„den internationale Højskole"*, en Skole, der paa Højskolevis gik i Kamp for de internationale Fredsideer. Ogsaa P. Manniche, der før havde været Leder af „Københavns Højskole- og Studiekredsforening", stod som Begtrupperne i nøjeste Forbindelse med England og Amerika. Den Skole, han rejste i den gamle internationale Sundby, hvor Alverdens Sprog før i Tiden har lydt mellem hinanden, blev da ogsaa en Skole med en Verdenshorisont, som ingen anden Højskole i Norden. Et dansk Arbejde for

mellemfolkelig Fred paa kristen Grund. Unge fra mangfoldige Nationer sætter her hinanden Stævne og arbejder sammen med danske Kammerater, deriblandt mange Arbejdsløse, paa længere eller kortere Kursus.

Engelsk og Tysk er Undervisningssprog. Undervisningsformen er som paa Arbejderhøjskolerne meget moderne; der kaldes i Studiekredse, i Diskussionsaftener og — i Skolens udstrakte Have paa Elevernes Selvarbejde og Medvirken til det heles Trivsel. Den internationale Højskole er det dristigste og mest moderne Motorskib i den danske Højskoleflaade.

Dette var enkelte Træk af Folkehøjskolelivet i Nordsjælland. Sent kom Frederiksborg Amt med, og bortset fra „Luthersk Missionshøjskole" har Højskolerne en stærkere Sangbund i det øvrige Danmark end i Nordsjælland selv, men fra Hostrups og fra Morten Pontoppidans Tid har der været en Friskhed og et Begyndermod over de nordsjællandske Skoler, som gør Skolehistorien her til et interessant og betydningsfuldt Kapitel i dansk Folkehistorie.

NORDSJÆLLAND I DANSK LYRIK
ET HJEMSTAVNSFOREDRAG PAA NODER

Af Vilh. Andersen

Dersom jeg skulde give et Referat af det Foredrag, jeg holdt ved Hjemstavnsstævnet i Sommer, og hvortil jeg ikke har andet Manuskript end nogle nu kun halvt læselige Blyantsnotitser, maatte det være med Nodeskrift. Det staar for mig som et Musikstykke, hvis enkelte Satser jeg ikke kan genkalde mig, kun Tempoet og Kompositionen. Musiken var ikke af mig, men af de danske Digtere, hvis Vers jeg kunde bedst (skønt ikke saa godt som H. V. Clausen). Kompositionen var givet med Opgaven. Altsaa: Nordsjælland i dansk Lyrik, i tre Tempi.

Først red jeg Amtet om eller ind, sagde jeg, som Hellig Anders sin Bymark paa sit ni Døgns Føl, mens Kongen var i Bad — ligesom Tilhørerne, for Aftenen var varm. Jeg begyndte mod Syd ved de to Ophavssteder for dansk Lyrik. Først det vestlige, hvor Bjovulv og med ham Vald. Rørdam stod Fjorden ind til Lejre *(Vers)*[1], og hvorfra jeg fulgte Aaen til Værebro og Frodebjerg, hvor Saxos Hjarne Skjald *(Vers)*[2] og uden at kende ham med næsten de samme Ord Chr. Winther *(Vers)*[3] greb Grundbilledet af Landet: den aabne Himmel over den grønne Svær. Ogsaa i Poesien er Vestkysten af Amtet nøgen (Udflugt til Jægerspris med Kong Hans og hans „Tove" og Arveprinsen uden samme, men med Lunden og Vers derom af C. A. Lund). Østsiden staar i Sang: fra Rungsted, hvis Navn, maaske for Klangens Skyld, indførtes i Stedet for det folkelige Rundste af Ewald *(Vers)*, over Humlebæk med Højen ved Sø-Møllen (*Vers* af samme) og Hellebæk (*Vers*, især om de lyse Næt-

ter paa Stranden, af F. L. Stolberg, Hauch[4], Kaalund og Drachmann) til Hornbæk. Her paa Nordlinjen møder Drachmann Ewald ligesom Winther Saxo uden at kende ham, da det er den samme endnu paa Stedet huskede Hændelse, der ligger til Grund for Skuespillet „Fiskerne" og Digtet „Ligprædiken" over Ole Pihl (Pii) i „Sange ved Havet" (*Vers* af begge), saaledes kaldet til Forskel fra Søerne, hvor Havskjalden først var hjemme: Esrum *(Vers)* og Gurre (*Vers* af Chr. Winther, H. C. Andersen, J. P. Jacobsen og Drachmann[5]). Paa denne Kyst i Sammenspillet mellem „Skvulpet fra Hornbæk Strand og Suset fra Ellekilde" mødes den sene Romantik med den begyndende Naturalisme. Til Gilleleje og Tisvilde naaede først „Hjortens Flugt"[6]; nu er der atter Sang paa Grønsværen under den aabne Himmel, af Ludvig Holstein og Seedorff, og Johs. V. Jensen er bleven en Sjællænder ved Helenes Kilde. Dermed endte Symfoniens Allegro.

Andanten var Hillerød (*Vers* af Lyskander 1623[7], S. Terkelsen 1656, Cl. Frimann 1779, Hauch 1859), der var Foredragets ligesom Mødets Stade. Herfra gjordes Udflugter. Mod Syd til Dyssen ved Dæmpegaard (Vers af W. Gerstenbergs tyske „Skjaldekvad" som Optakt til Klopstock og Ewald), over Blovstrød med den nordsjællandske Jeppe (Junge) til Birkerød (*Vers* af Henrik Gerner 1670) og Hørsholm (*Vers* af Hertz), til Farum (*Vers* af C. J. Boye og Kaalund; Poul Rasmussens Melodi til Danmarks dejligst Vang og Vænge) og Slangerup med Vers af Kingo og Kirkens Lyshal som hans rette „Sjungekor". Mod Nord gennem Gribskov forbi Søborg til Gilleleje, med lyrisk Prosa af Søren Kierkegaard: Ottevejskrogen, „Klaringen" i den næsten tilgroede Søborg Sø og det aabne Hav, svarende til hans tre „Stadier paa Livets Vej". Mod Øst til Helsingør med Kronborg (*Vers* af Kingo, Cl. Frimann og flere Nordmænd, Z. Topelius[8], Johs. V. Jensen; Skuespil af H. Chr. Sthen paa Hamlets Tid og P. V. Jacobsen). Tilbage ad Slots- og Kongevejen forbi Fredensborg, hvis klassiske Slot og Have mellem Naboernes Renæssance og Barok anskueliggjordes som den hvide Rose mellem den røde Rose i Skoven og den irrede Strandtidsel ved det blaa Sund.

I Fredensborg sad Luftrytteren af, fordi ikke blot han selv havde hjemme der, men den danske Lyrik og anden dermed beslægtet musisk Kunst gennem to Hundrede Aar. Det blev, husker jeg, Symfoniens Finale, en bredere Sats og længere Tone. Den begyndte med Ordspillet paa Stedets Navn, paa Latin paa Marmorrelieffet af Fredens Tempel, der opsattes i Haven efter Frederik den Femtes Død, men paa Dansk i et af Wadskiærs snurrigste Vers ved Christian den Sjettes Svigermoders højsalige Henfart, hvor hele Hoffet „staar i Øjenvand til Hagen"[9]. Derefter løftede Tonen sig, først paa Tysk i Klopstocks Oder om Søen og de lyse Nætter[10], siden — efter Juliane Maries Tid med den første Skuespillerkoloni, Ægteparret Rosing med deres fælles Trubadur Rahbek — med det reneste Udtryk (trods det endnu bevarede Ordspil) i Ludvig Bødtchers „Fredensborg"[11] fra den stille eller, som det syntes Nordmanden A. Munch *(Vers)*, døde Tid, indtil en ny og større Kunstnerkoloni rykker ud. Forud indsattes en Passage af Chr. Winthers poetiske Fortælling fra 1836 „Annette", hvis personlige Baggrund er Digterens uopfyldte Drøm om at blive Ægtemand og Kapellan i Fredensborg. Ordfører for Skuespillerne var F. L. Høedt, bl. a. med et Vers om de æstetiske Baadfarter til Tevandsbakken i Nødebo Holt[12]; mellem Digterne er de hver paa sin Vis af Stedet prægede Bournonville og Paludan-Müller. Med dem og Gade (Et Folkesagn) førtes Tonen over i Christian den Niendes Tid. Monumentet derover er Drachmanns „Der var en Gang" med det hvide Prinsesseslot og Kulsvierskoven paa den anden Side Søen og Olaf Poulsen, den sidste Fredensborg-Skuespiller, midt i Spillet. Drachmanns Fredensborg-Lyrik paa Vers og Prosa er „Ranker og Roser" og Fortællingen „En Overkomplet", som blev til „Forskrevet", uden Fredensborg. Det kommer igen i hans sidste Skuespil „Hr. Oluf han rider": i denne Skov, hedder det i Prologen, hvor det Levende dør og det Døde staar op og gaar igen.

Det er den „forskrevne", men tonerige Digters sidste Node i den Nordsjællands Lyrik, der har „ret en egen, en Hjertemelodi — der er saa megen Jubel og dog Vemod deri" (Chr. Winther).

[1] Da blaanede der af Havet
et vildfremmed Land
med Klint og lyse Lunde;
det var den danske Strand.
Ud fra Kysten drev der
en Brise dem forbi,
de kendte baade Kløver
og Skovmærker deri.

[2] Dankongens Legeme her i Ly af den levende Græstørv
gemmer den aabne Mark under den drivende Sky.

[3] Ak, kunde jeg da lægge
til Ro mig i din Eng,
dit Grønsværtæppe trække
over mig og min Seng!

[4] Morgen- og Aftenrøde
de have hinanden kær,
dog skiller dem Dagens Himmel
og Mørkets Aandehær;
ene naar Nattergalen
synger i Skov og Lund,
kan Morgen- og Aftenrøde
samles i Nattens Stund.

Men hviler han alt for længe
ved Brudens dejlige Bryst,
da kalder ham Nattergalen,
da hæver den højt sin Røst;
den melder med klagende Stemme,
at Midnatstimen veg,
den bringer ham til at ende
den korte Elskovsleg.

[5] Der findes ej Sagn over Danmarks Land
med Toner saa smeltende bløde,
der findes ej Fryd mellem Kvinde og Mand
som Volmers og Tovelils Møde.
Der findes ej Sø paa den ganske Jord,
hvori saa usigelig Vemod gror
med Vandliljen op fra de Døde:
Kender du Volmers den sjunkne Borg,
kender du nogen saa hvilende Sorg
som den over Egnen ved Gurre —
hvor Volmers Tovelil døde?

6 Tungsindigt Borgen stirred
mod Nord paa Havets Spejl,
fra Brinken ud til Hesselø
til fjerne hvide Sejl.
Mod Syd dens Øjne fulgte
mod Høj og Dal, der skred
i smaa, i mindre Bølger
mod flade Slette ned.

Dybt nede, tæt ved Stranden
et Fiskerleje laa,
lerklinede Hytter
med Tag af Tang og Straa.
Om Borgen kvidred Svalen,
og Maagen skreg ved Strand,
hvor evigt mellem Stene
rulled det salte Vand.

7 Hen Nord udi Sjælland han bygge lod,
som Hillerødsholm udi fordum stod,
en kongelig Gaard og Sæde.
Den Sted han ligger saa lystelig,
baade Himmel og Jord der fryder sig,
at Hjertet sig ved maa glæde.
De Skove de ligger hen rundt omkring,
de Søer de løber hen i den Ring,
den Fisk spiller indenfore.
Baade Hjort og Hind de springer saa rist,
og Fuglen synger paa grønneste Kvist,
den ringeste med den store.

8 På jordens vida rund
finns ej så glad en bölja som blåa Öresund;
hon strömmar långt, hon blickar stort,
och där är Danmarks Kungsväg,
och där är Nordens port.

9 Der fordum lynildraske Hjort
har alt en Banqueroute gjort
paa sine stolte Takker,
og humper, Fod for Fod, omkring
foruden mindste Spøg og Spring
i sine Busk-Gemakker.

Sø-Admiralen Gedden plat
med al den hele Sø-Etat
er smuttet hen i Dvale.
Den guldmor-klædte Middagssol
ser ej den mindste Kapriol
af Karpens Spjatte-Hale.

En fin! Det lille Paradis
er givet platterdings til Pris
for alle Hvirvelvinde;
den, Fredensborg for nylig saa,
paa Fredensborg nu lede maa
for Fredens Borg at finde.

10 Se, den hvilende Sø, se, hvor dens Kysters Drag,
tæt beskygget af Skov, mildelig løfter sig,
fanger Aftenens Straale
i den grønlige Skumring ind.

11 Omtaage Sanserne Forstanden,
vil Bægret skumme over Randen,
drag, Fredensborg! mig til dit Bryst,
og lad det sværmeriske Stille
i dine Skove sødt formilde
det vilde i min Ungdomslyst.

12 Der gaar De om Dagen og sysler saa smaat,
og læser lidt og drømmer lidt og har det kort sagt godt —
Aviserne kan De faa at laane.
Men kommer saa Aftenen med hele Favnen fuld
af blussende Roser, Orange og Guld.
mens Nøddebo-Skovene blaane,
da ser De et Selskab af Store og Smaa
med brogede Dragter og Solhatte paa,
som iler ned ad Skipperhus-Alleen.
Der er en Skare Venner, som ej har glemt at le,
og kommer nu at hente Dem til Lystsejlads og Te
og kritisk Diskussion under Teen.

SAMFUNDETS VIRKSOMHED

FRA 1. MARTS 1938 TIL 30. SEPTEMBER 1939

TIRSDAG den 21. Februar 1939 afholdt Samfundet sin 33. ordentlige Generalforsamling paa Hotel „Leidersdorff" i Hillerød. Dirigent var Museumsdirektør *Otto Andrup*.

Af Bestyrelsen fratraadte efter Tur Lektor *Boisen*, Hillerød, Pastor *Villads Christensen*, Græsted, Amtsskolekonsulent *Jensen*, Gilleleje, og Lærer *Dahlmann Klausen*, Høbjerg. De genvalgtes alle.

Bestyrelsen bestaar altsaa af: Sparekassedirektør *C. Andersen**, Hillerød (Sekretær og Kasserer), Museumsdirektør *Otto Andrup*, Hillerød, Lektor *H. Boisen* Hillerød (Skriftudvalget), Pastor *Villads Christensen*, Græsted, Sognefoged *Hans Jensen Hansen**, Ølstykke, Amtsskolekonsulent *Jensen*, Gilleleje, Sogneraadsformand *J. Chr. Jensen**, Gørløse, Direktør, Kaptajn *Jørgensen*, Frederiksværk, Lærer *Dahlmann Klausen*, Høbjerg, Museumsdirektør *Klem*, Helsingør (Formand), Læge *A. H. Riise**, Hillerød, og Bibliotekar, Forfatteren *Anders Uhrskov*, Hillerød (Skriftudvalget). (De med * betegnede fratræder efter Tur paa Generalforsamlingen 1940.)

Til Revisorer genvalgtes Kommunaldirektør *Svendsen*, Hillerød, og Forretningsfører *H. P. Olsen*, Hillerød.

Repræsentanter (Lovenes § 7) er: Skolebestyrer *Hatt*, Frederikssund, Gaardejer *N. Jensen*, Farum, og Lærer *Sørensen*, Jægerspris.

Folketingsmand, Redaktør *J. P. Larsen*, Helsingør, er i Aarets Løb afgaaet ved Døden. Samfundet mindes hans Virksomhed med Tak, ikke mindst hans altid vaagne Interesse for Fredningssagen.

Som Aarbog for 1938 udsendte Samfundet i Marts s. A. Anders Uhrskov: Fra Landbrugets Verden, første Del af Værket „Fra Stavnsbaand til vore Dage, Skildringer af Nordsjællands Kulturhistorie". Værkets anden Del: Handel, Haandværk, Fiskeri er udsendt i September 1939.

Søndag den 11. Juni 1939 afholdt Samfundet Sommermøde paa Jægerspris. Museumsinspektør *Jørgen Paulsen*, Frederiksborg, talte om Slottet, Overlærer *Finn Holst* om Stiftelsen og Skolen, som forevistes for Mødets Deltagere. Rektor *J. H. Monrad*, Høng, afsluttede med et Foredrag om „August Regenburg, en Modersmaalets Forkæmper", i hvilket han fremdrog nye Synspunkter om Regenburgs Virksomhed som Departementschef i det slesvigske Ministerium mellem de to slesvigske Krige. Til Mødet, der afholdtes som offentligt Møde, var udsendt særlig Indbydelse til Eleverne fra Frederiksborg Højskole, der mødte i stort Tal.

Samfundets Medlemstal var 1. Marts 1938: 2 livsvarige Medlemmer, 555 Medlemmer og 25 Subskribenter. Den 1. Oktober 1939 har Samfundet 2 livsvarige Medlemmer, 559 Medlemmer og 23 Subskribenter. Desuden er der 395 Abonnenter paa *A. Uhrskov:* Fra Stavnsbaand til vore Dage.

I Regnskabsaaret 1937—38 har Samfundet modtaget følgende Tilskud:

Paa Finansloven (Kr. 77,50), fra Frederiksborg Amtsraad (100 Kr.), Byraadene i Frederiksværk (10 Kr.) og Hillerød (50 Kr.), Sogneraadene i Asminderød-Grønholt (10 Kr.), Birkerød (25 Kr.), Blovstrød (10 Kr.), Frederiksborg Slotssogn (10 Kr.), Gerløv-Draaby (20 Kr.), Græsted-Maarum (10 Kr.), Helsinge-Valby (10 Kr.), Hørsholm (50 Kr.), Kundby-Krogstrup (10 Kr.), Lillerød (10 Kr.), Lynge-Uggeløse (20 Kr.), Skibby (10 Kr.), Skuldelev-Selsø (10 Kr.), Skævinge-Gørløse (10 Kr.), Slagslunde-Gandløse (10 Kr.), Stenløse-Viksø (10 Kr.), Strø (10 Kr.), Søborg-Gilleleje (10 Kr.), Tikøb (10 Kr.), Vejby-Tibirke (10 Kr.) og Ølsted (3 Kr.), Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse (100 Kr.), Nordsjællands Bank, Helsinge, (10 Kr.), Spare- og Laanekassen for Frederikssund og Omegn (25 Kr.), Spare- og Laanekassen for Kronborg v. Birk (10 Kr.) samt af Antikvar Carl Julius Petersens Hjælpefond (200 Kr.).

I Regnskabsaaret 1938--39 har Tilskudene været:

Paa Finansloven (310 Kr.), Frederiksborg Amtsraad (100 Kr.), Byraadene i Frederiksværk (10 Kr.) og Hillerød (50 Kr.), Sogne-

raadene i Asminderød-Grønholt (10 Kr.), Birkerød (20 Kr.), Blovstrød (10 Kr.), Gerløv-Draaby (20 Kr.), Græsted-Maarum (10 Kr.), Helsinge-Valby (10 Kr.), Nr. Herløv (15 Kr.), Hørsholm (50 Kr.), Kundby-Krogstrup (10 Kr.), Lille Lyngby (10 Kr.), Lillerød (10 Kr.), Lynge-Uggeløse (20 Kr.), Skibby (10 Kr.), Skævinge-Gørløse (10 Kr.), Slagslunde-Gandløse (10 Kr.), Slangerup By (3 Kr.), Stenløse-Viksø (10 Kr.), Søborg-Gilleleje (10 Kr.), Vejby-Tibirke (10 Kr.), Ølsted (3 Kr.) og Ølstykke (10 Kr.), Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse (100 Kr.), samt Antikvar Carl Julius Petersens Hjælpefond (200 Kr.). — Til Hjælp til Trykningen af „Nordsjælland" har Samfundet yderligere modtaget Bidrag fra Frederiksborg Amtsraad (400 Kr.), Byraadene i Frederikssund (10 Kr.), Helsingør (150 Kr.) og Hillerød (100 Kr.), Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse (400 Kr.) og Sparekassen for Frederiksværk og Omegn (25 Kr.).

Samfundets Medlemmer, nytilkomne og ældre, kan købe ældre Aargange af Aarbogen for 1 Kr. pr. Aarbog og en Række paa 4 Aargange til en Pris af 3 Kr. Aarbøgerne for 1916, 1917, 1919 og 1920 er udsolgt. Prisen paa Særbøger vil blive fastsat i hvert enkelt Tilfælde. Samfundet har hidtil udgivet følgende Særbøger, som Medlemmerne kan købe til de vedføjede Priser:

Junge: Den nordsjællandske Landalmues Karakter, Skikke, Meninger og Sprog. 1915. 279 S. ..... 1 Kr.
Uhrskov: Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tider paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretninger. 1918. 174 S., ill. ..... udsolgt
Weilbach: Frederiksborg Slot. 1923. 142 S., 68 Ill. ..... udsolgt*)
Hillerød By. 1925. 363 S., 55 Ill. ..... udsolgt*)
Carl Christensen: Frederiksværk. 1926. 192 S., 54 Ill. ... 2 Kr.
Weilbach: Fredensborg Slot. 1928. 136 S., 77 Ill. ..... 2 „

*) Kan endnu faas hos Boghandler Tofte, Hillerød, *Frederiksborg Slot* til en Pris af 5 Kr. pr. Eksp., *Hillerød By* til en Pris af 7 Kr.

Frederiksborg Amts Stednavne. 1929. 168 S. ..... 2 Kr.
Arne Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie. I. Tiden til 1809. 1931. 416 S., 112 Ill. ..... 6 „
—*:* Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie. II. Frederikssunds Historie 1810—70 ..... 3 „
Bjørn Kornerup: Frederiksborg Statsskoles Historie. 1933. 288 S., 44 Ill. ..... 3 „
Anders Uhrskov: Fra Stavnsbaand til vore Dage. Skildringer af Nordsjællands Kulturhistorie. Bd. I. Fra Landbrugets Verden. 1938. 324 S., 77 Ill. ..... 3 „
—*:* Samme Værk. Bd. II. Handel, Haandværk, Fiskeri. 1939. 174 S., 56 Ill. ..... 3 „

De historiske Amtsforeninger er komne overens om at give hverandres Medlemmer (ɔ: Personer, ikke Institutioner og lign.) Adgang til for nedsat Betaling (eventuelt Fremstillingsprisen for vedkommende Skrift) at subskribere paa de Aarbøger og andre Skrifter, der udgives af de Samfund, af hvilke vedkommende ikke selv er Medlem, naar Begæring derom fremsættes gennem eget Samfunds Bestyrelse. Medlemmer, der ønsker at benytte sig heraf, bedes henvende sig til Sekretæren.

Opmærksomheden henledes paa det af „Dansk historisk Fællesforening" udgivne Tidsskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie „Fortid og Nutid". Tidsskriftet udkommer med 8 Ark aarligt og koster 5 Kr. pr. Aargang: for Medlemmer af vort Samfund, der bestiller det gennem Sekretæren, dog kun Halvdelen.

Opmærksomheden henledes endvidere paa det af Nationalmuseet udgivne Aarsskrift „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark", hvori der gives almenfattelige og rigt illustrerede Beretninger om nye sjældne Fund eller nye interessante Undersøgelser inden for Nationalmuseets Arbejdsomraader. Bogladeprisen er 3 Kr., men Forlaget tilbyder Bogen til Samfundets Medlemmer for 2 Kr. + Porto, naar Bestilling sendes til Sekretæren.

REGNSKAB FOR TIDEN $^{1}/_{10}$ 1937—$^{30}/_{9}$ 1938

INDTÆGT	Kr.	Øre	UDGIFT	Kr.	Øre
Overført fra 1936—37....	4091	77	Aarbogen	4368	04
Medl. og Subskribenter...	1663	80	Møder	82	00
Salg af ældre Aargange ..	522	70	Administration.....	239	62
Tilskud:			Dansk historisk Fælles-		
Paa Finansloven	77	50	forening	24	48
Frederiksborg Amtsraad	100	00	At overføre til 1938—39..	2477	84
By- og Sogneraad	338	00			
Pengeinstitutter	145	00			
Antikvar C. J. Petersens					
Hjælpefond	200	00			
Renter	53	21			
	7191	98		7191	98

REGNSKAB FOR TIDEN $^{1}/_{10}$ 1938—$^{10}/_{9}$ 1939

INDTÆGT	Kr.	Øre	UDGIFT	Kr.	Øre
Overført for 1937—38 ...	2477	84	Aarbogen	3464	60
Medl. og Subskribenter...	1492	63	Møder og Foredrag.....	326	69
Abonnenter	907	60	Administration.....	131	58
Salg af ældre Aargange...	314	75	Dansk historisk Fælles-		
Tilskud:			forening	24	48
Paa Finansloven	310	00	At overføre til 1939—40..	3435	36
Frederiksborg Amtsraad	500	00			
By- og Sogneraad	591	00			
Pengeinstitutter	525	00			
Antikvar C. J. Petersens					
Hjælpefond	200	00			
Renter	63	89			
	7382	71		7382	71

INDHOLDSFORTEGNELSE

Det 16. danske Hjemstavnsstævne: Komité . . . . . Side 3
" " " " : Forord . . . . . " 4
" " " " : Program. . . . . " 5
" " " " : Deltagere . . . . . " 7
V. Milthers: Træk af Nordsjællands Geologi . . . . . " 11
C. Wesenberg-Lund: Lidt om de nordsjællandske Søer. . . . . " 17
Eiler Høeg: Nordskoven . . . . . " 23
V. Holstein: Om Fuglelivet i Jægerspris Nordskov . . . . . " 26
A. P. Larsen: Tisvilde Hegn . . . . . " 28
H. C. Broholm: Et Par Ord om nogle nordsjællandske Oldtidsminder . . " 31
Regnar Knudsen: Stammer, Folk og Navne. . . . . " 34
Vilh. Lorenzen: Badstrup . . . . . " 45
Ejler Haugsted: Romanske Stenkirker (Kregme og Jørlunde). . . . . " 47
Vilh. Lorenzen: Klosteret for Cistercienserinder i Slangerup . . . . " 51
C. M. Smidt: Nordsjællands Middelalderborge og største Kloster:
Krogen . . . . . " 53
Gurre . . . . . " 57
Esrom . . . . . " 64
Søborg. . . . . " 74
Dronningholm . . . . . " 88
C. M. Smidt: Æbelholt Kloster . . . . . " 95
" " Kronologisk Oversigt . . . . . " 102
Vilh. Møller-Christensen: Lidt om Æbelholt Kloster. . . . . " 104
E. Steenvinkel: Nogle Enkeltheder fra Søborg Kirke. . . . . " 109
V. Hermansen: Klostre og Domæner (Kongens Bønder) . . . . . " 112
Eiler Nystrøm: Merkantilismen og dens Spor i Nordsjælland. . . . . " 118
Knud Klem: Kronborg . . . . . " 137
Otto Andrup: Frederiksborg . . . . . " 141
Vilh. Lorenzen: Jægerspris . . . . . " 148
O. C. Andersen: Det gamle Hillerød . . . . . " 151
Jørgen Paulsen: Frederiksværk og Johan Frederik Classen . . . . . " 157
H. C. Terslin: Lidt om Gilleleje og Gillelejerne . . . . . " 161
Georg Nordkild: Et Par Ord ved Kulmilerne i Grib Skov . . . . . " 166
Anders Uhrskov: Træk af Nordsjællændernes Karakter. . . . . " 169
C. P. O. Christiansen: Folkeligt Oplysningsarbejde i Frederiksborg Amt . " 176
Vilh. Andersen: Nordsjælland i dansk Lyrik . . . . . " 182
Samfundets Virksomhed . . . . . " 188

BILLEDFORTEGNELSE

Kort over Nordsjælland . . . . . Side 2
Kongebøgene (Nordskoven) . . . . . „ 24
Perspektiv af Krogen set fra Sydøst . . . . . „ 54
Sal i Krogens Nordfløj . . . . . „ 56
Plan af Gurre . . . . . „ 59
Gurres nærmeste Omegn . . . . . „ 60
Gurres østre Ringmur med dens 2 Hjørnetaarne . . . . . „ 61
Kort over Nordøstsjælland fra 18. Aarh. (Esromegnen) . . . . . „ 64
Plan af Esrom Klosterkirkes Østparti . . . . . „ 68
Fundament af Esrom Klosterkirkes Apsis . . . . . „ 69
Søjlebase af brændt Ler med brunlig Glasur fra Esrom . . . . . „ 72
Søjlebase af skaansk Sandsten fra Esrom . . . . . „ 72
Søjlekapitæl af skaansk Sandsten fra Esrom . . . . . „ 73
Plan over Søborg Sø med hele Anlægget . . . . . „ 76
Plan af Søborg . . . . . „ 78
Granit-Søjlebaser fra Søborg . . . . . „ 84
Granit-Søjlebase fra Färlöf Kirke i Skaane . . . . . „ 85
„Foldekapitæl" af skaansk Sandsten fra Søborg . . . . . „ 86
Kapitæl af skaansk Sandsten fra Søborg . . . . . „ 87
Plan af Dronningholm . . . . . „ 90
Porttaarn paa Dronningholms Østside . . . . . „ 91
Plan af Æbelholt Kloster . . . . . „ 97
Æbelholt Klosters Østfløj med de tre genrejste Søjler . . . . . „ 99
Klædefabrikken ved Usserød . . . . . „ 134
Kronborg . . . . . „ 139
Frederiksborg Slot . . . . . „ 143
Resens Plan af Hillerød . . . . . „ 153
„Prøven" . . . . . „ 159
Grundtvigs Højskole ved Frederiksborg . . . . . „ 179

NAVNE-REGISTER

TIL AARBØGERNE 1934, 35, 36, 39 II, SOM ER BETEGNEDE I, II, III, IV

PERSONNAVNE

Af Personer med Navne endende paa „sen" er Landboere anbragt paa deres Fornavn indtil ca. 1828, Ikke-Landboere til ca. 1700; efter den Tid sættes de paa Efternavn. Tallene i Parentes angiver Billeder.

Aage Hansen, Husmand (Maarum), III, 103.
Absalon, Bisp, III, 109; IV, 28, 87, 96, 100, 102, 104 f., 119.
Abulcasis, Læge, III, 127 f.
Adolf III af Holsten, IV, 102.
van Aerschodt, Felix, Klokkestøber, I, 82. — Severin, Klokkestøber, I, 77, 91, 118.
Anders Bentzøn, Kirkeværge (Taagerup), I, 94. — Christensen, Kirkeværge (Strø), I, 101. — Lauritsen, Præst (Strømagle), I, 100. — Rasmussen, Kirkeværge (Søborg), I, 102.
Andersen, Anders, Grdj. (Tjæreby), III, 112, 114, 116 f. — C., Sparekassedirektør (Hillerød), III, 114, 116; IV, 3. — H. C., Digter, I, 72; IV, 183. — L., Klokkestøber, I, 108, 118. — Michel, Færgemand (Helsingør), II, 48. — O., Færgemand (Helsingør), II, 95. — O. C., Overlærer (Hillerød), IV, 6. — Vilh., Professor, IV, 5, 174.
Andreas, Kapellan (?) (Grønholt), I, 76.
Andres Nielsen, Kirkeværge (Birkerød), I, 63.
Andrieu Hendelbert de Lille, Klokkestøber, I, 78, 113.
Andrup, O., Museumsdirektør, IV, 3, 5, 6 f.
Andræ, C. G., Minister, III, 63 f.
Ane Godtens (Tørslev), III, 3. — Peder Ifnsens (Gilleleje), I, 75.
Anna Christensdatter (Søborg), IV, 111.
Antony, F. (Helsingør), II, 107.
Archtander, H. N., Amtmand (Frederiksborg), II, 68, 85; III, 95.
Arendrup, Rasm., Tingskriver, III, 106.
v. Arenstorff, Christian til Svanholm, I, 88.
Arnoldus, Præst (Vejby), III, 105.
Asser Rig, IV, 110.
Augenius, Horatius, Læge, III, 126, 128. — Lodovico, Læge, III, 126.
Bache, H. (Helsingør), II, 95. — Lars, Færgemand (Helsingør), II, 48 f., 53, 72, 91 ff., 104. — Niels, II, 72. — Peter (Helsingør), II, 95.
Backe, Arent, Oldermand (Helsingør), II, 113. — C. F., Færgemand (Helsingør), II, 104.
Badstuber, Lorens, Kobbersmed, IV, 130. — Poul, Manufakturist, IV, 130 f.
Bagge, Jens Pedersen, Præst (Tibirke), I, 102. — Niels, Færgemand (Helsingør), II, 99.

Bahnson, J., Krigsminister, III, 50.
Bakke, J., Færgemand (Helsingør), II, 23, 48. — J. N., Færgemand (Helsingør), II, 46, 99. — Niels, Færgemand (Helsingør), II, 48.
Bang, Niels Jensen, Præst (Slagslunde), I, 98.
Barfod, Provst (Skævinge), III, 119. — P. Skak, Præst, III, 118.
Bartholin, W. O., Commerceraad (Helsingør), I, 80.
Bartholomæus, Abbed, III, 131.
Beck, Etatsraad, II, 28. — Fanny g. Brock, III, 77. — Gunder F. C., Kaptajn, III, 23—77. — Julie f. Drastrup, III, 77.
Beckett, Francis, Kunsthistoriker, I, 34, 36, 42, 55.
Begtrup, Frederik, Højskoleforstander, IV, 177, 179. — Holger, Højskoleforstander, III, 139; IV, 177 ff., 181.
Bendsen, Jens, Baadebygger (Helsingør), II, 50.
Benick, Lorentz, III, 104.
Benninck, Mathias, Klokkestøber, I, 86, 93, 114 f., 119.
Bentzen, Andreas, Færgekarl (Helsingør), II, 96. — O., Færgemand (Helsingør), II, 75.
Berg, Chresten, Politiker, III, 76; IV, 174. — Sigurd, Minister, IV, 150.
Bering, Vitus, Historiograf, I, 12.
Bernhard af Clairvaux, IV, 65.
Bernstorff, J. H. E., IV, 128 f.
Beyer, Anna Jacobsdatter (Søborg), IV, 110.
Bille, Anders, Rigsraad, IV, 88. — C. St. A., Redaktør, III, 77. — Christina, I, 108. — M. P., Kommandørkaptajn, II, 20 ff., 32, 38 f., 55 ff., 86, 92, 99. — Sten, IV, 121.
Bindesbøll, M. G., Arkitekt, I, 17, 29; IV, 139.
Birch, Peder Jacobsen, Præst (Uggeløse), I, 105.
Bjellekjær, J. P., Sparekassedirektør (Søsum), III, 111.
Bjørnson, Bjørnstjerne, Digter, IV, 177.
Blicher, St. St., Digter, IV, 170.
Blom, Johan Thomsen, Færgekarl (Helsingør), II, 96.
Bluhme, C. A., Minister, III, 64.
Bobé, Louis, Historiker, II, 4.
Bodel Rasmussen, Kirkeværge (Bloustrød), I, 64.
Bodin, Konsul (Helsingør), II, 92.
Boisen, H., Lektor (Hillerød), III, 114; IV, 3.
Bojesen, Etatsraad, Postdirektør, II, 28.
Bornemann, Henrick Philipsen, Biskop, I, 90, 94, 102, 106 f.
Bornholm, C. L., Færgemand (Helsingør), II, 48, 67.
Borries, Skibsklarerer (Helsingør), II, 76.
Bournonville, A., Balletmester, IV, 184.
Boye, C. J., Digter, I, 67; IV, 183.
Brahe, Tyge, Astronom, I, 12; IV, 121.
Brandes, Georg, Kritiker, IV, 170, 177.
Bredsdorff, Thomas, Højskoleforstander, IV, 177.
Bregendahl, L. N., Politiker, III, 73.
Bro, Helle Petersen, Færgemand (Helsingør), II, 96.
Brock, F. C., III, 82. — Ludvig Fr., Hospitalsforstander (Helsingør), III, 77.
Broholm, H. C., Museumsinspektør, IV, 5.
Brudager, P. J. A., Sergent, II, 56.
Brun, Peder, Præst (Skiby), I, 96.
Bruun, Kunsthandler, I, 75.
Buch, J., Færgemand (Helsingør), II, 95.
Buck, C. M., Lotterikollektrice, II, 76. — F., Færgemand (Helsingør), II, 23, 48, 55, 74, 76, 93, 104, 107 ff., (109). — Ole, Færgemand (Helsingør), II, 100, 107 f. — Selskabet, II, 68, 76 ff., 100.
Budde, P., Justitsraad (Frederiksværk), III, 95.
Bues, P. O., Færgemand (Helsingør), II, 49, 108.
Buris, Prins, IV, 81, 102.

Bødtcher, Ludvig, Digter, IV, 184.
Børgesen, A. (Helsingør), II, 95. — H. (Helsingør), II, 95.
Børre, Sørøver, III, 17.
Canwenburg, Johannes, Abbed, I, 81.
Carl, Prins, I, 74; IV, 149. — X. Gustav, IV, 140, 144.
Carlsen, Grdj. (Esrogaard), III, 5.
Caroline Amalie, Dronning, I, 83. — Mathilde, Dronning, IV, 140, 145.
Castenschiold, J., General, III, 97.
v. Cathen, Ingeniørløjtnant, I, 17.
Charlotte Amalie, Dronning, IV, 125 f., 142.
Christen Christensen, Tingskriver (Græsted), III, 103, 105. — Mortenssøn, Kirkeværge (Oppesundby), I, 92.
Christensen, Charles, Arkitekt, I, 29. — I. C., Politiker, IV, 175.
Christian III, I, 30, 34, 42, 53 f.; IV, 88, 103, 120, 137. — IV, I, 4 ff., 10, 24 f., 58 f., 70, 84, 87; IV, 94, 111, 120, 122, 140, 144, 146, 148, 152. — V, I, 13, 31; IV, 144 f. — VI, IV, 29, 132, 145, 149. — VII, IV, 145. — VIII, I, 17; II, 141; IV, 139 f. — IX, IV, 147. — X, IV, 109. — udv. Prins, I, 10. — Spormager (Frederiksborg), III, 106.
Christiansen, Chr. K., Færgemand (Helsingør), II, 102. — C. P. O., Højskoleforstander, IV, 3, 5. — Hans, Husmand (Sønderby), III, 10.
Christoffer, Greve af Oldenburg, IV, 75. — Jensen, Kirkeværge (Birkerød), I, 63. — Mortensen, Kapellan (Helsinge), III, 100 f., 105. — Trundsen, Lensmand (Æbelholt), III, 110.
Christoffersen, J., Færgemand (Helsingør), II, 23, 75, 104.
Christophersen, Tømmermand (Helsingør), II, 52.
Clarck, Konsul (Helsingør), II, 87.
Classen, J. F., General, I, 73, 111; IV, 5, 121, 126, 131 ff., 157 ff.
Clausen, H. V., Historiker, IV, 182.
Clemens VIII, Pave, III, 126.
Clemmensen, Anders, Klokkestøber, I, 79, 81, 117 f.
Dagmar, Dronning, IV, 74, 88, 93.
van Dam, Claus, Klokkestøber, I, 69 f., 79, 97, 115.
Daniel, Klokkestøber, I, 66, 112.
Danner, Grevinde, IV, 146.
Danneskjold-Samsøe, Greve, Maler, IV, 151.
David Holmer, Tjener (Helsingør), III, 106.
van Deurs, Skibsklarerer (Helsingør), II, 76, 88.
Dibler, Michel, Klokkestøber, I, 63, 114.
Dinesen, Lars, Politiker, III, 76.
v. Diskau, Hans, Bygmester, I, 30, 33 ff., 41 f., 52 ff.; IV, 137.
Dixon, engelsk General, III, 97.
Dodt, Frantz Martin, Kaptajnløjtnant, II, 18 ff., 32, 86, 93, 99.
v. Donop, C. D. C. L., Løjtnant, III, 21 f.
Drachmann, Holger, Digter, III, 88; IV, 178, 183.
Drewitz, Nicolai, Kaptajn, II, 91.
Drewsen, Slægten, IV, 122. — J. C., Fabrikant, IV, 134.
Due, Johan, Lensmand (Kronborg), I, 26; IV, 103.
Duus, Johan, Chr., Matros (Helsingør), II, 15.
Ebbe de Bastetorp, IV, 45, 112.
Eberlin, Kaptajn, III, 97.
Ehm, Henrik, Kobbersmed, IV, 125 f., 130.
Eilschou Holm, Dr., IV, 89.
Engelsen, Lars, Færgekarl (Helsingør), II, 96.
Entfelder, Hans Wolff, Klokkestøber, I, 106, 114.
Erik af Pommern, I, 30, 45, 50; IV, 53, 55, 58, 94, 103.
Erlandsen, Ole, Gaardejer (Tisvilde), III, 88.
Eschricht, Overlæge, III, 37.
Eske Rasmussøn, Kirkeværge (Oppesundby), I, 92.
Eskil, Ærkebiskop, IV, 65, 75, 77 ff., 100, 102, 113 f.

Estrup, Raadmand (Helsingør), II, 12.
Ewald, Johs., Digter, IV, 182 f.
Fabritius, Just, Etatsraad, I, 73; IV, 132, 158.
Fastenove, Johannes de, Klokkestøber, I, 62, 67 ff., 80, 88, 96 f., 101, 113.
Fegræus, Johan, sv. Resident, I, 5.
Feilberg, P. B., IV, 77.
Fenger, C. E., Minister, III, 64. — Livkirurg, II, 13.
Fenwick, Konsul (Helsingør), II, 36.
Ferri, Alfonso, Læge, III, 136.
Fogh, C., Redaktør, III, 68.
Forchhammer, J. G., Geolog, IV, 31 f.
Franck, Fr. Jensen, Færgekarl (Helsingør), II, 104.
Frands Brøndsætter (Draaby), III, 8.
Frans Lauritsen, Præst (Kregme), I, 85 f.
Frederik II, I, 4, 6, 12, 25, 40, 52; IV, 29, 94, 111, 113, 115, 120, 138 ff., 151 f. — III, I, 12; III, 100; IV, 124, 143 f. — IV, I, 14; IV, 29, 120, 132, 144. — V, IV, 132, 135, 149, 157, 184. — VI, I, 17; III, 19 f. — VII, III, 48; IV, 87, 113, 140, 146 f., 151, 177. — Vilh. IV af Preussen, IV, 140.
Frederiksen, H., Færgemand (Helsingør), II, 37.
Fremming, Premierløjtnant, III, 40.
Fridtz, Niels Sørensen, Præst (Ramløse), I, 94.
Friis, Christoffer Lucassen, Præst (Maarum), I, 90. — Holger, Tandlæge, Arkæolog, III, 125. — Johan, Kansler, IV, 88. — Thomas Buch, Færgemand (Helsingør), II, 103.
Frimann, Cl., Digter, IV, 183.
From, Ditlev, Kirkeværge (Slagslunde), I, 98.
Frølund, Fr., Politiker, III, 72 ff.
Fuchs, Felix, Klokkestøber, I, 71, 87, 98, 115.
Galschiøt, M., Redaktør (Helsingør), II, 4. — Ove, Skibsklarerer (Helsingør), II, 110.
Galsgaard Hansen, Lærer, IV, 88.
Gamél, V., cand. polyt, Klokkestøber, I, 64, 77 f., 117.
Gamst, Hans Chr., Klokkestøber, I, 67, 116. — Henrik, Klokkestøber, I, 64, 72, 90, 105, 111, 117. — Johs. Christensen, Klokkestøber, I, 90, 96, 102.
Garboe, Dr., IV, 6.
Garde, Præst (Søborg), IV, 110.
Gercken, Diderich, Stenhugger, I, 16.
Gerhard, Abbed (Esrom), IV, 75.
Gerlach, G., Generalmajor, III, 73.
Gerner, Henrik Thomæsøn, Præst, I, 63; II, 130, 144; IV, 183.
Gersdorf, Nicolai, Stiftamtmand, I, 80 f., 99.
Gerstenberg, W., Digter, IV, 183.
Giertsen, Svend, Færgemand (Helsingør), II, 48.
v. Giessing, Siegvard Ackeleye, Løjtnant, III, 21 f.
Goldschmidt, M., Forfatter, III, 52, 54 f., 57.
Gotliebsen, Johan, Færgemand (Helsingør), II, 57. — O., Færgemand (Helsingør), II, 55. — Peter, Færgekarl (Helsingør), II, 56.
Gravlund, Thorkild, Forfatter, IV, 174.
Gregers Jensen, Præst (Oppesundby), I, 92.
Gregor XI, Pave, IV, 66.
Grove, Sekretær, II, 66.
Grundtvig, N. F. S., Biskop, IV, 174.
Grønvold, Frands, Borgmester (Helsingør), I, 80.
Gundersen, Lars, Færgemand (Helsingør), II, 57, 102.
Gyldenløve, Hans Ulrik, Lensmand, I, 75, 105.
Gyldenstjerne, Mogens, Lensmand, I, 30 f., 42, 52 ff.
Gøie, Birgitte, IV, 151.
Gøy, Peter, Færgemand (Helsingør), II, 103.
Haffner, W., Krigsminister, I, 109; III, 76.
Hakon, Klokkestøber, I, 79, 112.
Hall, C. C., Minister, III, 63, 71.

Halmsted, Peter Bensen, Klokkestøber, I, 84.
Hammer, Kontrollør (Helsingør), II, 9.
Hans, Konge, IV, 182, — Henriksøn, Klokkestøber, I, 61, 95, 112, — Knudsen, Præst (Helsinge), III, 100 f. — Kyse, Præst (Ramløse), III, 100 f., 105. — Lauritsen, Kirkeværge (Søborg), I, 102. — Lauritsen, Præst (Gilleleje), I, 74. — Nielsen, Strandejer, Grdj. (Tisvilde), III, 79 f. — Olsen, III, 83. — Petersen, Grdj. (Tisvilde), III, 78. — Poulsøn, Klokkestøber, I, 89, 92, 112 f. — Rom, Præst, I, 61. — Skrald (Torup), I, 105. — (Frands?) Sørensen, Kirkeværge (Oppesundby), I, 92 f.
Hansen, Forstraad (Tisvilde), III, 84 f. — C. F., Krigsminister, III, 64. — Fr., Færgemand (Helsingør), II, 95. — Jens, Grdj. (Langerød), III, 116. — J. A., Politiker, III, 62. — Jens Chr., Gæstgiver (Helsingør), II, 27. — Jørgen, Færgemand (Helsingør), II, 102. — Knud, Ingeniør (Espergærde), II, 54. — Lars, Sogneraadsformand (Melløse), III, 119. — Niels, Politiker, III, 76.
Harbou, Oberst, III, 139.
Harsdorff, C. F., Arkitekt, I, 16.
Hartvig, Abraham, Færgedreng (Helsingør), II, 92. — Jacob, Færgemand (Helsingør), II, 94. — Leonardus, Færgekarl (Helsingør), II, 96. — Rasmus, Færgemand (Helsingør), II, 48, 99.
Hauberg, J. C., Assessor pharm., I, 117. — P., Museumsinspektør, IV, 88.
Hauch, A. W., Overhofmarskal, IV, 145. — C., Digter, IV, 183.
Haugsted, Eiler, Bibliotekar, IV, 3, 5 f.
Heckelow, Johannes, Orgelmager, I, 71.
Heegaard, Stephen Peter Anker, Støberiejer (Frederiksværk), I, 117.
Hees, Marcus, I, 56.
Heimbrod, J, C., Stenhugger, I, 16.
Heinrich van Trier, Klokkestøber, I, 79, 114.
Heinricus de Borch, Klokkestøber, I, 61, 113.
Heliodorus, Kirurg, III, 136.
Hellerung, J. H., Mekaniker, I, 117.
Helvig, Dronning, IV, 57, 66, 75, 102 f.
Hendrichsen, Ole, Færgekarl (Helsingør), II, 97.
Henne, Kaptajn, Havne- og Fyrinspektør (Helsingør), II, 57.
Henrik Mortensen, Præst (Blidstrup), III, 101 f., 104 f. — Nielssøn, Klokkestøber I, 67, 74, 76, 112.
Henriksen, Svend, Drejer (Gilleleje), IV, 162.
Herbach, Casper, Guldsmed, IV, 123 f.
Herbst, Kaptajn, II, 8.
Hermansen, V., Museumsinspektør, I, 57; IV, 6.
Hersleb, Peder, Biskop, I, 80 f., 99; IV, 150, 155.
Hertz, Henrik, Digter, IV, 183.
Heuser, Hans, Møller, IV, 128.
Hirschsprung, Ivar, Arkæolog, III, 111.
Hoff, Hans Pedersen, Præst (Søborg), IV, 109 f.
Holck, Ditlev, Lensmand (Kronborg), I, 76. — V., Arkitekt, Museumsinspektør (Frederiksborg), I, 72; III, 141; IV, 151.
Holm, Fr. W., Kaptajn, III, 67 f.
Holstein, Skovrider, IV, 6. — Ludvig, Digter, IV, 183.
Holstein-Holsteinborg, Ludvig, Minister, III, 76.
Holten, N. A., Tolddirektør, II, 34.
Holtzmann, Friderich, Klokkestøber, I, 62, 65 f., 68, 75, 86 f., 103 f., 115. — Johan Barthold, Klokkestøber, I, 75, 80, 84, 88, 90 f., 98, 100, 104, 115, 119.
Honnens, Premierløjtnant, III, 42 f., 54 f., 59, 61.
Hanthorst, Gerrit van, Maler, I, 10.
Hornhaver, Slægten, I, 119. — Henrich (d. æ.), Klokkestøber, I, 73,

77, 110, 116. — Henrich (d. y.), I, 109, 116. — Johan Peter, Klokkestøber, I, 72, 116. — Søren Hansen, Klokkestøber, I, 109, 116.
Hostrup, C., Præst (Hillerød), IV, 155, 177 f., 181.
Howden, Arthur, Købmand (Helsingør), II, 9.
Hude, Kristian Karl Tulinius, Rektor, III, 138 f., (138).
Hyll, Færgemandsslægt (Helsingør), II, 110. — Cornelius, Færgekarl (Helsingør), II, 56.
Høedt, F. L., Skuespiller, IV, 184.
Høeg, Dr., IV, 6.
Høffding, H., Professor, III, 88.
Hørup, Viggo, Politiker, IV, 175.
Høyer-Olsen, K. O., Boghandler (Hillerød), IV, 3.
Häuser, Elias David, Generalbygmester, I, 14.
Inge, g. m. Asser Rig, IV, 110.
Ingeborg Sønnesdatter (Helsingør), II, 101.
Ingemann, B. S., Digter, IV, 74.
Irminger, Professor, III, 88.
Isaaczs, Isaac, Maler, IV, 140.
Isager, Kr., Overlæge, III, 125.
Jacob Johansen, Præst (Søborg), I, 101. — Lange, Domprovst, II, 3.
Jacobi, F. F., Løjtnant, III, 40 ff., (41), 44 f., 47, 50.
Jacobsen, J. C., Brygger, IV, 147. — J. P., Digter, IV, 183. — P. V., Forfatter, IV, 183.
Jan Hendebert de Lille, Klokkestøber, I, 83.
Jansen, Antoni, Færgemand (Helsingør), II, 46.
Jarl, Axel, Godsejer (Strødam), III, 121; IV, 98, 108.
Jens Christophersen, Degn (Helsinge), I, 63. — Grand, Bisp, II, 3. — Jensen Aalborg, Præst (Søborg), I, 102; IV, 110. — Johs. Tning, Præst (Ølstykke), I, 111. — Pedersøn, Klokkestøber, I, 76, 112. — Poulsen, Klokkestøber, I, 107.
Jensen, Andrea M., Højskoleelev (Gerløv), III, 6. — Bøjsen, Fru Pastor, IV, 3. — Frederik, Færgemand (Helsingør), II, 55. — Georg (Espergærde), I, 82. — Johs. V., Forfatter, IV, 183. — Ole, Højskolelærer (Frederiksborg), III, 111, 114. — Peder (Ovrø), III, 17.
Jep Andersen, Kirkeværge (Strø), I, 100.
Jernskæg, Slægten, IV, 88.
Jesper Snedker (Kronborg), I, 24; IV, 139.
Johan Larsen (Hornbæk), III 79 f. — Olte, Drost, IV, 109 f.
Johannes, Biskop (Kurland), I, 109.
Johansen, Johan, Gaardejer (Sønderby), III, 11.
Juhre, Højskolelærer, IV, 6.
Juliane Marie, Dronning, IV, 145, 184.
Julius III, Pave, III, 136.
Junge, J., Forfatter, IV, 183.
Just, Lars, Gaardejer (Sønderby), III, 11.
Justesen, Lorenz, Færgemand (Helsingør), II, 101.
Jørgen Fransen, Præst (Græsted), I, 76. — Hansen, Præst (Oppesundby), I, 92 f. — Jørgensen (Gilleleje), III, 82. — Sørensen, Slotsfoged (Frederiksborg), III, 105.
Jørgensen, Jærnhandler (Aasebro), III, 8. — Jens, Grdj. (Melløse), III, 119. — Ole, Færgekarl (Helsingør), II, 55 f. — Th., Redaktør (Frederiksværk), IV, 88.
Kaalund, H. V., Digter, IV, 183.
Kaas, Frederik, Konsul, I, 50.
Kall, Abraham, Professor, Historiker, IV, 146.
Kamp, Jens, Folkemindesamler, III, 3.
Kampmann, Hack, Arkitekt, IV, 6.
Karen, g. m. Christen Christensen (Græsted), III, 103 ff.
Karl XV, sv. Konge, IV, 140.
Kegge, Olaf Henrikssøn, Klokkestøber, I, 78, 112. — Oluf, Klokkestøber, I, 64, 89, 107, 109 f., 113.
Kemmer, Hans, Klokkestøber, I, 73, 78, 80, 82, 87, 92, 103, 106, 114.

Kempel, William Gertsen, Færgemand (Helsingør), II, 95, 113.
Kierkegaard, Søren, Filosof, IV, 174, 183.
Kingo, Thomas, Salmedigter, IV, 156, 183.
Klem, Knud, Museumsdirektør, IV, 3, 6, 137.
Klingebeck, Frederik, Billedskærer, I, 54 f.
Klopstock, F. C., Digter, IV, 128 f., 183 f.
Kløcker, Kaptajn, III, 38 ff., 45, 54.
Knabe, Jens, Færgemand (Helsingør), II, 48.
Knieper, Hans, Maler, I, 23, 25, 49 f., 56; IV, 139.
Knud VI, Konge, IV, 82, 93, 113. — Eskilds Dattersøn, IV, 81, 102.
Knudsen, Politimester (Helsingør), II, 100. — Carl, Grdj. (Nejede), III, 119. — Jacob, Forfatter, IV, 175. — Regnar, Lektor IV, 3, 5.
Kofod, Lucianus, Politiker, III, 76.
Kolderup Rosenvinge, Postdirektør, II, 23, 46, 85, 87.
Kongstad, Kr., Kunstmaler, III, 139.
Kornerup, Jacob, Professor, IV, 67.
Krabbe, Margrethe, g. m. Ditlev Holck (Kronborg), I, 76. — Otto, Stiftamtmand, I, 94, 102, 106 f. — Peter Børgesen, Færgemand (Helsingør), II, 96. — Peder Riis, Færgemand (Helsingør), II, 96.
Krabe, Jens P., Færgemand (Helsingør), II, 48.
Krag, Niels, Præst (Ourø), III, 16 f.
Krieger, A. F., Minister, III, 63 f. — Johan Cornelius, Overlandbygmester, I, 14.
Kristensen, Evald Tang, Folkemindesamler, II, 118; III, 7, 17.
Krog, Hans Jacob Grøgaard, Klokkestøber, I, 62, 71, 83, 101, 105, 107 f.
Krognos, Oluf Mouritzen, IV, 151.
Kudsk, B. N., Færgemand (Helsingør), II, 97.
Kula, Arent van der, Slotsherre (Kronborg), I, 102.
Labenwolf, Georg, Bronzestøber, I, 11.
Laguna, Andrés, Læge, III, 136.
Lange, Michael, Assessor, II, 23. — Peder Villumsen, Slotsprovst (Frederiksborg), I, 92.
Langenau, Augusta Amalie, (Egholm), I, 108.
Lars Hansen, Grdj. (Tibirke), III, 83. — Poulsen (Hornbæk), III, 82.
Larsen, A. P., Dommer (Helsinge), III, 116; IV, 3, 5. — Kay, Historiker, II, 94. — Knud, Kunstmaler, III, 86. — Svend, Grdj.; IV, 88 f. — Søren, Grdj. (Tjæreby), III, 114.
Laumann, J., Slotsorganist, IV, 7.
Laurentz, Johan, Orgelbygger, IV, 139.
Laurids Hansen, Klokkestøber, I, 68, 113. — Jensen, Klokkestøber, I, 107, 114. — Matsen, Klokkestøber, I, 63, 114. — Lauritsen, Kirkeværge (Græsted), I, 76. — Willumsen, Kirkeværge (Strø), I, 100.
Laurs Jensen, Kirkeværge (Ølsted), I, 110.
Laxmand, Slægten, IV, 113. — Poul, Rigshovmester, IV, 103.
Liborius, Aarelader, III, 130 f.
Lilliendahl, Fritz de, Konsul, (Helsingør), II, 9.
Lind, Møller (Pibe Møller), III, 79. — Anders, Færgemand (Helsingør), II, 49, 96. — Børge, Færgemand (Helsingør), II, 56. — Jens, Færgemand (Helsingør), II, 42, 48, 55, 94, 98, 100, 102. — Mette, g. m. Niels Hansen (Tisvilde), III, 79.
Lipke, Auditør, III, 47, 51, 66.
Litle, Jon, Drost, IV, 114.
Lodehat, Jens Andersen, Bisp, I 45.
Lorck, Premierløjtnant, II, 42, 105.
Lorenzen, A., III, 15. — Vilh., Dr. phil., IV, 6, 70.
Louise, Prinsesse, I, 100.
Lous, Admiral, II, 8, 11, 37.
Lowson, Etatsraad (Frederiksværk), I, 77.
Ludvig VI, fransk Konge, III, 129.

Lumbye, H. C., Komponist, III, 92.
Lund, Anders Thorsen, Færgemand (Helsingør), II, 23, 42, 55, 98. — Børge Rejersen, Oldermand (Helsingør), II, 95, 104, 110. — C. A., Digter, IV, 182. — E. F. S., Museumsinspektør (Kronborg), I, 18. — Hans Chr., Klokkestøber, I, 85 f., 88, 97, 117.
Lundberg, Borgmester, II, 39.
Lundbye, C. C., Krigsminister, III, 48, 63, 66, 74.
Lunding, N. C., Generalmajor, III, 47.
Lykke, Jørgen, IV, 151.
Lyngbye, Præst, IV, 21.
Lyskander, C. C., Digter, Historiker, IV, 183.
Lütz, Joseph, Stenhugger, I, 16.
Løbel, Konsul (Helsingør), II, 68.
Løffler, J. B., Professor, IV, 67.
Løve, Jakob Hansen, Baadebygger (Helsingør), II, 52.
Løvenørn, P., Admiral, II, 11 f., 14, 20, 45 f., 85, 96; III, 95, 97.
Løw, B. og Søn, Klokkestøbere, I, 64, 66, 78, 83, 89, 90, 96, 101, 118.
Maar, Axel, Arkitekt, I, 4.
Mackeprang, M., Museumsdirektør, III, 112, 115, 117, 122; IV, 67.
Mads Henriksen, Præst (Skævinge), I, 97. — Mogensen Romsdal, Præst (Bloustrød), I, 64.
Madsen, Skipper (Vedbæk), II, 35. — A. P., Kaptajn, IV, 88.
Madvig, Johan Nicolai, Sprogforsker, IV, 151, 156.
Magdahl-Nielsen, Arkitekt, I, 4, 16, 19 f., 22, 24, 26, 28 f., 36; IV, 53 f., 57, 140.
Magens, Kaptajn, III, 38 f., 46, 54.
Magnus, Erik Lams Søn, IV, 102.
Magnussen, Peder, Færgemand (Helsingør), II, 91.
Manniche, Peter, Højskoleforstander, IV, 177, 180.
Margrethe, Dronning, III, 17; IV, 58, 66, 74, 103, 110, 113 f.
Mariboe, Jakob August„ se Stenfeldt.
Mathiassen, M. J., Lærer, IV, 32. — Therkel, Dr. phil., IV, 33.
Mathiesen, Peter, Færgemand (Helsingør), II, 96.
Meldahl, F., Arkitekt, I, 4.
Melskens, Herman L., Borgmester (Hillerød), IV, 3, 6, 50.
Mervelt, Gert van, Klokkestøber, I, 65, 73, 78, 85, 87 f., 99, 113.
Meyer, Cornelius, Provst (Søborg), IV, 110. — Hans, Klokkestøber, I, 62, 75, 82, 87 f., 98, 101 f., 105 f., 111, 115.
de Meza, Chr., General, III, 73.
Mikael, Klokkestøber, I, 66, 112.
Miller, J., Kaptajn, II, 37.
Milthers, V., Statsgeolog, IV, 5 f.
Mogens Hejnesøn, Fribytter, III, 83.
Moltke, A. G., Greve, IV, 128. — Albrecht, Lensmand, IV, 88, 102.
Moritz, Maler, I, 47.
Mortensen, Ane, (Kyndby), III, 12. — C. F. P., Kommunelærer, III, 12.
Moxholdt, Søløjtnant, II, 57.
Munk, Kirstine, I, 4; IV, 140, 150.
Müller, J. A., Sekundløjtnant, III, 38 ff., 47 ff., 49 f., 57. — Henrik, Rentemester, IV, 124 f. — Jeremias, Præst, Dr. theol (Vejby), III, 82.
Müllertz, Brandchef, I, 18.
Møller-Christensen, V., Dr. med., III, 112, 114, 116, 118, 120, 122; IV, 5, 96, 101.
Møller, Toldbetjent, II, 102. — A., Færgemand (Helsingør), II, 95. August, Højskoleelev (Tørslev), III, 3. — Carl Knud, Major, III, 29 ff., 56, 62, 74. — Chr., Smed, Prædikant, IV, 176. — V. Bartholdy, Præst (Egebæksvang), I, 119.
Mølling, Karine (Helsingør), I, 54.
Nicolaisen, A. (Helsingør), II, 95. — C., Færgemand (Helsingør), II, 95, 101.
Niels Didrichsøn, Kirkeværge (Maarum), I, 90. — Frandsen, Præst (Strø), I, 101. — Hansen, Grdj. (Tisvilde), III, 78 f. — Jensen,

(Bybjærg), III, 17. — Olsen, Kirkeværge (Ølsted), I, 110. — Olsen (Tisvilde), III, 83.

Nielsen, Chr., Grdj. (Manderup), III, 85. — Chr., Højskoleforstander, III, 140. — Hans, Sømand (Helsingør), II, 55. — Hans Peter, Grdj. (Tisvilde), III, 85 ff. — Johan Martin, Grdj. (Tisvilde), III, 85; IV, 172. — Johs., Teaterdirektør, III, 140. — Laurits, Sogneraadsformand (Søborg), I, 101. — L. C., Digter, III, 140. — Marie Petronelle, g. m. Ole Erlandsen (Tisvilde), III, 85. — Mogens, Færgemand (Helsingør), II, 46. — Verner, Kirkeværge (Søborg), I, 101.

Nissen, Major, III, 38 f., 47 ff., 67 f., 70. — Oberst, III, 41, 74. — Oberstløjtnant, III, 26 f., 44 f., 51 f., 55, 63, 67, 70, 74.

Nordkild, G., Forfatter, IV, 5.

Nyholm, C. V., Kriminalretsassessor, III, 74.

Nyrop, C., Industrihistoriker, I, 61, 108, 119.

Nystrøm, E., Arkivar, IV, 6.

Oberberg, Hercules von, Bygmester, I, 42.

Oeding, Fuldmægtig (Helsingør), II, 14 ff., 39, 52.

Ole Jyde, Fisker (Hornbæk) II, 36. — Nielsen, Grdj. (Tisvilde), III, 80, 82 f., 93 ff. — Olsen, Grdj. (Manderup), III, 85.

Olesen, Kirsten, g. m. Peder Jensen (Ovrø), III, 17.

Olrich, Viceborgmester (Helsingør), II, 8, 10 f.

Olsen (Tornegaard), I, 64. — Frants, (Skodsborg), III, 5. — H. P., Forretningsfører (Hillerød), III, 112. — Karl Peter, Færgemand (Helsingør), II, 96. — Kirsten (Ovrø), III, 15. — Mads, Grdj. (Melløse), III, 119.

Oluf, Konge, IV, 58, 66, 103. — Lauritsen, Kirkeværge (Kregme), I, 85.

van Opbergen, Anthonis, Arkitekt, IV, 138.

Orslef, Peder, Præst (Helsingør), I, 80.

v. d. Osten, A. V., Tolddirektør, II, 7.

Ottosen, Johan, Historiker, IV, 150.

Oxe, Slægten, IV, 87, 103. — Peder, IV, 113.

Oxholm, W., Stiftamtmand, Kammerherre, III, 114, 116; IV, 3, 5.

Paaske, Niels, Slotsskriver, I, 96 f.

Paeschen, Hans van, Bygmester, I, 40, 56; IV, 138.

Palladius, Peder, Biskop, I, 60.

Paludan, Generalmajor, III, 73. — Fr., Kommandør, II, 95.

Paludan-Müller, Fr., Digter, IV, 184.

Paré, Ambroise, Læge, III, 127, 134.

Paulsen, Jørgen, Museumsinspektør, IV, 3, 5.

Peder Frands Rasmussen (Tibirke), III, 105. — Ibsen, Kirkeværge (Skiby), I, 96. — Jensen Lodehat, Bisp, IV, 88. — Ørløs, III, 101, 107.

Pedersen, Engelbrecht, Færgemand (Helsingør), II, 48. — Laurits, Overlærer (Helsingør), II, 4.

Pernille Johansdatter (Tisvilde), III, 79 f., 83.

Peter III, Kejser, IV, 158. — Præst (Grønholt), I, 76.

Petersen, Benjamin, Teaterdirektør, III, 89. — E., Færgemand sen. Kromand (Snekkersten), II, 23, 104. — Henry, Arkæolog, III, 5 ff. — P., Klokkestøber, I, 76, 97. — P., Skoleinspektør (Hillerød), III, 111, 140 ff., (140). — P. Gurre, Færgemand (Helsingør), II, 92.

Petz, Jakob, Vaabenfabrikant, IV, 124.

Peymann, H. E., Generalløjtnant, I, 17.

Peyrembert, Kanonsmed, IV, 157.

Philippa, Dronning, I, 45; IV, 55.

Platou, Kommandør, II, 42.

Ploug, Carl, Redaktør, I, 72; III, 51, 53, 55 f., 58 f., 64, 70, 72.

Podebusk, Slægten, IV, 88.

Pontoppidan, Erik, Historiker, II, 138; III, 8, 17. — Morten, Præst, IV, 177, 179, 181.
Poul III, Pave, III, 136. — Hendrichsen, Kirkeværge (Skullelev), I, 97. — Jude, Kirkeværge (Skiby), I, 96.
Poulsen, Johanne Bothilde (Tisvilde), III, 88. — Olaf, Skuespiller, IV, 184.
Powisch, Otto, Lensmand (Frederiksborg), I, 82, 85 f., 101.
Prip, Præst (Ovrø), III, 17.
Prøsilius, C. L., Kommandør, II, 113.
Quelkmeyer, Borchard, Klokkestøber, I, 65, 69, 74, 79, 83, 89 f., 93, 95, 97, 100, 104, 110, 114, 119. — Hartvig, Klokkestøber, I, 70, 73, 99 f., 114.
Raab, Florian, Slave (Kronborg), III, 20 ff.
Raabye, Secondløjtnant, III, 31 f., 42, 47, 50.
Raasløff, V. R., Krigsminister, III, 71, 74, 77.
Rahbek, K. L., Digter, IV, 184.
Rantzau, Jacob, I, 34. — Johan, Lensmand (Kronborg), I, 34 f. — Tønnies, I, 34.
Rasmus Jensen, Provst (Skullelev), I, 97. — Nielsen (Frederiksborg), III, 104 f.
Rasmussen, Hans, II, 4. — Poul, Komponist, IV, 183.
Rehling, kgl. Raadmand (Helsingør), II, 110.
Reventlow, Anna Sophie, IV, 144. — Chr. D. Fr., IV, 150.
Rhumann, Arnold, Professor, I, 74. — Wolfgang, Professor, I, 73.
Richardt, Christian, Digter, I, 72, 77.
Richert, Hans, I, 34.
Riis, Jens Petersen, Færgemand (Helsingør), II, 48.
Rimestad, C. V., Redaktør, III, 76.
Robbert, Lars Peder, Skipper (Humlebæk), II, 35.
Rolf Borchartsen, kgl. Stykkestøber, I, 115.
Rosenius, Carl Olof, sv. Vækkelsesprædikant, IV, 176.
Rosenkrantz, Løjtnant, III, 42 ff., 47, 50, 54.
Rosing, J., Skuespillerinde, IV, 184. — M., Skuespiller, IV, 184.
Rostgaard, Hans, Ridefoged (Kronborg), III, 100 f., 107. — J., Ridefoged (Kronborg), III, 99 f., 106.
Rottwitt, C. E., Minister, III, 50.
Rovsing, Michael, Premierløjtnant, III, 23—36, (25), (27), 37 f., 40, 43 f., 48, 50, 52 f., 56, 58, 64 ff., 68 ff. — Thorkild, Professor, III, 24.
Rungraff, Underofficer, III, 19, 21.
Rus, Broder (Esrom), IV, 66.
Røhl, Johann Ulrich, IV, 29 f.
Rønnow, Joachim, Biskop, IV, 103.
Rørdam, Valdemar, Forfatter, IV, 182.
Saint-Germain, C. L., General, IV, 158.
Salomon, Otto, Færgemand (Helsingør), II, 48, 55, 99, 104.
Satterup, Løjtnant, III, 42 f., 47, 50.
Scavenius, Jacob, Politiker, III, 77.
v. d. Schardt, Johan Gregorius, Billedhugger, I, 11.
Scheel, Generalmajor II, 16. — A. W., Generalauditør, III, 48, 51, 63. — Birthe, g. m. Otto Krabbe, I, 108. — Otto I, 108 f.
Scheidtman, Johan Martin, Kaptajnløjtnant, II, 13 ff., 18, 42 f., 46, 50 ff., 93, 99.
Scherrnbein, Stephan, Klokkestøber, I, 65, 90, 92, 94, 107, 115.
Schimmelmann, H. C., Handelsmand, Statsmand, IV, 125.
Schmidt, Sekundløjtnant, III, 37, 40. — Johs., Kaptajnløjtnant, II, 27 f., 35, 49, 53, 58, 71, 74, 88, 94, 98, 100, 108, 113. — Ole Bendsen, Færgemand (Helsingør), II, 23, 96, 102.
Schou, Toldkæmmererer, II, 8. — Peder, Præst, III, 107.
Schouboe, Politimester (Helsingør), II, 12.
Schroll, J. Z., General, III, 24, 69.

Schrum, L., Politimester, III, 71, 73, 75.
Schrøder, Ludvig, Højskoleforstander, IV, 178.
Schultz, C. G., Arkitekt, III, 113, 115 f., 118, 121; IV, 96 ff., 106.
Seedorff, J. H., Digter, IV, 183.
Sehested, Tolder, II, 8.
Sidse Larsdatter, g. m. Niels Olsen (Tisvilde), III, 83.
Simonsen, Hendrik, Færgemand (Helsingør), II, 48.
Skotte, Frederik, Færgemand (Helsingør), II, 55 f.
Skovgaard, Niels, Billedhugger, IV, 155.
Smidt, C. M., Arkitekt, III, 124; IV, 5.
Smith, Otto, Kaptajn, II, 94.
Sneedorff, Kaptajn, II, 28.
Sophie, Dronning, IV, 57, 142. — Amalie, Dronning, I, 47, 63. — Magdalene, Dronning, I, 85.
Spangenberg, Valentin, Entreprenør, I, 26.
Sparre, Henrik Aagesen, Lensmand (Søborg), I, 101.
Spydstrup, Niels, Provst (Helsinge), I, 90, 94, 102, 107.
Stade, Peter, Færgemand (Helsingør), II, 104.
Steenstrup, Japetus, Naturforsker, IV, 31 f.
Steenvinkel, Emil, Præst (Søborg), I, 101; IV, 5, 109.
Stenfeldt, Jakob August, Borgmester (Helsingør), II, 28, 37, 65 f., 85, 98.
van Stenwinkel, Hans (d. y.), Bygmester, I, 5. — Morten, Maler, I, 10.
Sternstein, Underofficer, III, 19, 21.
Sthen, H. Chr., Forfatter, IV, 183.
Stolberg, F. L., Digter, IV, 183.
Stolpe, Anna, Frøken, III, 7.
v. Stricker, Generalmajor, III, 97.
Struensee, IV, 145.
Sturmberg, J. A., Stenhugger, I, 16.
Suabus, Laurs Lorensen, Præst (Skiby), I, 96.
Svend Olsen, Grdj. (Holløse), III, 83.
Svendsen, Marius, Sognefoged (Holløse), III, 83.
Søren Arentsen, Præst (Vejby), III, 100 f., 103. — Olufsen, Præst (Græse), I, 75. — Pedersen, Kirkeværge (Bloustrød), I, 64.
Sørensen, Chr., Færgekarl (Helsingør), II, 96. — Kaj, Landinspektør (Hillerød), III, 116.
Taube, Johan, se Due.
v. Taubenheim, Chilies, I, 34.
Tauson, Skibsklarerer (Helsingør), II, 23 f.
Terkelsen, S., Digter, IV, 183.
Terslin, Kommunelærer, IV, 5.
Tessien, Heinrich, Klokkestøber, I, 74, 93, 99, 102 f., 115.
Thestrup, H. N., Generalmajor, III, 43, 50, 54, 59 ff, 63 ff.
Thott, Aage Andersen, Lensmand, IV, 88, 96, 103.
Thurah, C. H., cand. theol., III, 74.
Topelius, Z., Digter, IV, 183.
Topp, Postmester (Helsingør), II, 15.
Tordenskjold, Søhelt, III, 83.
Tove, IV, 57.
Trandberg, P. C., Præst, IV, 176.
Trojel, Nicolaj, Provst (Bloustrød), I, 64.
Trolle, Herluf, IV, 113, 151 f.
Troschell, Michael Carl, Klokkestøber, I, 77, 91, 116.
Tscherning, E. P. T., Oberst (Frederiksværk), III, 94 f., 97.
Tuxen, Louis de, Toldinspektør (Helsingør), II, 8, 13 f., 18, 52.
Uhrskov, Anders, Forfatter, II, 118; III, 10, 12, 78, 114; IV, 3, 6 f.
Uldall, F., Historiker, I, 57, 61, 119.
Ulfeld, Corfits, Rigshofmester, I, 63.
Urne, Frederik, Lensmand (Kronborg), I, 5 f., 111.
Ussing, Assessor, III, 68.
Wadskiær, C. F., Digter, IV, 184.
Waghevens, Georg, Klokkestøber, I, 81, 113, 119.
Wahl, Borgmester (Helsingør), II, 113.
Valdemar I d. Store, IV, 57, 81, 83,

102, 113. — II Sejr, IV, 88, 93, 113. — IV Atterdag, IV, 57 f., 66, 102 f., 113. — Biskop, IV, 74, 83, 102. — Hertug, IV, 102.
Walløe, Hans Pedersen, Præst (Tjæreby), I, 103 f.
Wandler, Sekundløjtnant, III, 38, 40, 45.
Vangslev, Th., Boelsmand (Sønderby), III, 10 f.
Wanscher, V., Professor, I, 6.
Watt, Robert, Redaktør, III, 72.
Vaupell, O., Kaptajn, III, 25 f., 28 ff., (29), 35 f., 38, 48 ff., 50, 52, 54 ff., 70.
Wedel, Justitsraad, Kommiteret, II, 28.
Vedel Simonsen, Historiker, IV, 146.
Wederkinch, Henrik Jørgensen, Præst (Søborg), IV, 110.
Wegener, C. F., Historiker, IV, 87.
Velum Nielsen, Klokkestøber, I, 107, 114.
Werner, Maler, I, 54.
Wesenberg-Lund, Professor, IV, 5 f.
Westberg, Løjtnant, III, 42 ff., 47, 50, 55.
Wilde, Borgmester (Helsingør), II, 8, 10.
Vilhelm, Abbed (Æbelholt), III, 109, 129 f.; IV, 95 f., 100, 102, 104, 106 ff., 115. — Andersen, Kirkeværge (Uggeløse), I, 105.
Wilhelmine, Prinsesse, II, 98.
Wilhelmsen, F., Færgemand (Helsingør), II, 23, 48, 74, 91, 102, 104. — J., Færgemand (Helsingør), II, 107. — Peter, Færgemand (Helsingør), II, 95. — P. A., II, 95. — P. Chr., II, 107.
Willum Pedersen (Tisvilde), III, 104.
Wilmann, Politiker, IV, 135.
Winstrup, Peter Josef, cand. polyt., Klokkestøber, I, 117.
Winterfeld, Overhofmarskal, III, 104.
Winther, Chr., Digter, IV, 182 ff. — Geert, Politiker, III, 74, 76.
Wleugel, Cornelius, Kommandør, II, 23.
Voldum, Anna, Fru (Venslev), III, 15.
Wolsing, Rasmus Lauritsøn (Larsen), Provst (Lynge), I, 89.
Worm, Lars Jensen, Færgemand (Helsingør), II, 68, 91. — N., II, 95.
Worsaae, J. J. A., Arkæolog, I, 72; IV, 31 ff.
Voss, Løjtnant, III, 42 f., 47, 50.
Vries, Adrian de, Billedhugger, I, 11 f. — Vredemann de, I, 8.
Vroom, Cornelis, Maler, I, 8.
Wyntrauch, Hans, Dønniker, I, 28.
Ysenbrant, Adrian, Maler, IV, 49.
Øhmann, Anders Pedersen, Baadebygger (Helsingør), II, 50.
Østerild, Præst (Ovrø), III, 17.
Zahle, C. Th., Politiker, IV, 175.
Zahlmann, Carl, Borgmester (Hillerød), I, 83.
Zitzke, Jakob, Hofkobbersmed, IV, 130.

STEDNAVNE

Af Stednavne er kun medtaget dem, der vedrører Amtet, dog er en Undtagelse gjort ved Navnene IV, 118—136. — Tallene i Parentes angiver Billeder og Kort.

Aagerup, IV, 5, 114.
Aalsgaarde, IV, 163, 165.
Aasebro (Vinderød), III, 8.
Aashøj (Gerlev), III, 5.
Abrahamstrup, IV, 23, 148.
Allerød, IV, 15.
Allingbjærg (Vejleby), III, 15.
Alsønderup, II, 146; IV, 36, 112. — Kirke, I, 59, 61 f., 110; IV, 48, 112.
Alume, IV, 37, 112. — Ore, IV, 112.
Amsterdam Kro, II, 111.
Anehøj (Ferslev), III, 11.
Annisse, II, 100 f., 136. — gaard, IV, 113. — Kirke, I, 62; IV. 5.
Arrenakke, IV, 16, 28.

Arresø, IV, 5, 16 f., 20 ff., 28 f., 37, 88, 102, 113, 119, 132, 157. — dal, IV, 157, 160. — Kanal, IV, 29, 157.
Asminderød, II, 129, 133, 139. — Kirke, I, 59, 62; II 135.
Asserbo, III, 109; IV, 16 f., 21, 28, 87, 102 f., 113, 115, 119. — Plantage, IV, 30.
Auderødhalvøen, IV, 88.
Avlebakke, Ll. og St. (Kyndby), III, 12.
Badstrup, III, 109; IV, 17, 36, 45 f., 112. — Sø, IV, 14, 17, 36, 45.
Ballerup, III, 5.
Bastekær (Tisvilde), III, 108.
Bavnebakke (Kyndby), III, 12.
Bavnehøje (Selsø), III, 10.
Bavnen (Dalby), III, 13.
Bilidt, IV, 31 f.
Birkedommergaard (Krogstrup), III, 12.
Birkerød, II, 140; IV, 15, 35, 131, 178, 183. — Kapel, I, 64. — Kirke, I, 58, 63 f.
Bjørns Enghave (Nordskoven), IV, 23.
Bjørnshoved (Draaby), III, 7.
Blidstrup, III, 101. — Kirke, I, 60, 64; IV, 162.
Bloustrød Kirke, I, 58, 64, 119.
Bomhøj (Krogstrup), III, 13.
Borrehoved (Ourø), III, 16.
Borsholm, IV, 114.
Borupgaard (Tikøb), II, 134.
Brand(e)bjærg (Skuldelev), III, 9.
Brandtbjerg (Draaby), III, 8, 15.
Brede, IV, 120, 125, 126, 130 f., 135.
Brunesdysse (Sønderby), III, 11.
Brændtebjerg (Draaby), se Brandtbjerg.
Brønsholmsdal Fabrik, I, 84.
Bulbjærg (Sønderby), III, 11.
Buris' Borg (Grib Skov), IV, 166.
Burre, IV, 113. — Sø, IV, 14, 36, 45.
Bybjærg (Bygbjærg), III, 16. — Kirke, I, 93. — Mølle, III, 16.
Bække Bro, IV, 29.
Børreklak (Børret) (Ovrø), III, 17 f.
Christiansminde (Draaby), III, 7.
Draaby, III, 3, 6 ff., 15. — Kirke, I, 65. — N., III, 8.
Dragstrup, II, 125, 127.
Dronningemølle, I, 66; II, 104.
Dronningholm, IV, 4 f., 17, 88 ff., (90, 91), 102 f., 112.
Dyrehave, St., IV, 13.
Dæmpegaard, IV, 6, 183.
Ebberholt, se Æbelholt.
Ebberød Mølle, IV, 123.
Edvinstorp, IV, 112.
Egebæksvang Kirke, I, 65 f., 119.
Eilstrup, II, 147.
Ejholm (Skibby), III, 12.
Ellebjærg (Ovrø), III, 16.
Ellekilde, IV, 183.
Elseshøj (Draaby), III, 7.
Engelhøj (Tisvilde), III, 79.
Enslev, IV, 37.
Esbønderup Kirke, I, 65, 119.
Eskildsø, III, 3, 109, 130; IV, 96, 100, 102, 104, 115.
Esmosebakke (Ovrø), III, 18.
Espergærde, IV, 12.
Esrogaard (Gerlev), III, 5.
Esrom, IV, 4, 17, 37, 64 ff., (68), 183. — gaard, IV, 115. — Kanal, IV, 19 f. — Kloster, IV, 17, 63, 75, 87, 94, 100, 102 f., 114, 119. — Sø, IV, 5, 17 ff., 37, 64, 114.
Farum, II, 125, 130, 133; IV, 15, 17, 35, 37, 183. — Kirke, I, 60, 67. — Sø, IV, 14, 17, 36 f.
Favrebakke (Kyndby), III, 12.
Favrholm, IV, 114.
Femhøj (Gerlev), III, 4.
Ferslev, III, 3, 7 f., 14 f.; IV, 37. — Kirke, I, 58 f., 67 f.
Fjellenstrup, IV, 164.
Folehaveskov, II, 123.
Fredbo, IV, 114.
Fredensborg, I, 10; II, 111; IV, 4, 6, 17, 144 f., 183, 186, f. — Skipperhusallé, IV, 187. — Slotshave, IV, 6, 18. — Slotskirke, I, 68.
Frederiksborg, I, 4, 6, 11, 25, 29, 75, 91; II, 141; III, 79 f., 104 f., 110; IV, 4, 7, 17, 53, 88, 94, 113, 115, 117, 122, 138, 141 ff., (143), 150, 169. — Amts Fredningsnævn, IV, 3. — Amts Spare- og Laanekasse,

III, 115 f., 122; IV, 3, 98, 108. — Badstue, IV, 122, 142. — Frimenighedskirke, I, 72. — Højskole, IV, 156, 178 ff. — Slotshave, IV, 7, 150. — Slotskirke, I, 68 ff., 77; IV, 7, 177. — Slotssø, IV, 17, 19. — Sparepenge, IV, 142. — Statsskole, III, 139; IV, 152 ff.
Frederiksdal, IV, 125, 134.
Frederikssund, II, 132; IV, 6.
Frederiksværk, I, 59; II, 132; IV, 5, 17, 22, 25, 29, 121, 127, 132 f., 157 ff. — Heegaards Fabrikker, I, 67, 71, 79, 81, 83, 100, 105 f., 117 f. — Kirke, I, 73. — Krudtværk, IV, 159. — Musæum, IV, 89. — Støberi, I, 59, 64, 77 f., 84, 101, 105; IV, 158 f.
Frerslev, IV, 37, 177 f. — Højskole, IV, 177 f.
Frodebjerg, IV, 182.
Frydenberg, IV, 142.
Fuglevad, IV, 125.
Fureaa se Mølleaa. — Sø, IV, 17 ff., 119, 127.
Færgelunden, IV, 25.
Gadevang, IV, 13. — Kirke, I, 73.
Gandløse, II, 139. — Kirke, I, 73 f.
Gerlev, III, 3 ff., 14; IV, 35, 37. — Kirke, I, 58 f., 74.
Gilleleje, II, 36; III, 82, 96; IV, 5, 11 f., 16, 161 ff., 176, 183. — Kirke, I, 74. — Mølle, I, 75, 85.
Grib Skov, III, 89; IV, 4 f., 13, 18, 35, 112, 166 ff., 183.
Græse, IV, 45, 115. — gaard, IV, 113. — Kirke, I, 59, 75, 96; IV, 48, 112.
Græsted, II, 137; III, 105, 108; IV, 35, 176. — Kirke, I, 76.
Grønholt Kirke, I, 59, 76 f., 154. — Kongsgaard, IV, 113.
Grønnæssegaard, IV, 160. — Skov, III, 6; IV, 5, 31.
Guldbjærg (Draaby), III, 8.
Gurre, III, 109; IV, 4, 6, 17, 36, 57 ff., (59), 74, 88, 94, 102 f., 113, 183, 185. — St. Jakobs Kapel, IV, 58. — Kirke, I, 77. — Sø, IV, 17, 37, 64, 119.
Gørløse, IV, 6, 114. — Kirke, I, 77.
Hagerup, IV, 114. — Sø, IV, 36.
Haldsborg (Skuldelev), III, 9.
Hals, IV, 112. — næs, III, 6; IV, 16, 35, 37, 91, 160.
Hanehoved (Draaby), III, 7.
Harløse, IV, 37.
Havehøj (Ovrø), III, 14, 16.
Havelse, IV, 31, 35, 114. — gaard, IV, 114. — Mølle, IV, 5, 32.
Havreholm, IV, 114.
Helene Kilde, III, 94, 96, 98—108; IV, 183. — Kildeblok, III, 98—108.
Hellebæk, II, 96, 121, 125; IV, 6, 182. — Geværfabrik, III, 97. — Hammermølle, II, 35, 84; IV, 125, 127. — Kapel, I, 78. — Kirke, I, 78. — Palæet, I, 78.
Hellesø, III, 10 f. — Bakke, III, 11.
Helsinge, III, 87, 100 f., 105; IV, 35, 114, 177. — Kirke, I, 78. — Kro, III, 96.
Helsingør, II, 3—114; IV, 11, 16, 137, 161, 183. — Bomhus, IV, 6. — intern. Højskole. IV, 180. — Lappen, II, 110. — Lappestenen, II, 69. — Marie Kirke, I, 78 f.; IV, 6, 111, 137. — Marie Kloster, I, 79; IV, 98, 137. — Olai Kirke, I, 79 f.; IV, 6, 137. — Strandgade, II, 94, 110. — Vincents Kirke, I, 82.
Herlev, IV, 37, 177. — Kirke, I, 59, 91 f.
Hestens Bakke (Helsingør), IV, 14.
Hillerød, II, 126; III, 139; IV, 17, 98, 150 ff., 176 f., 183. — Borgerstiftelse, IV, 152 (153). — Fredspladsen, IV, 150. — Haandværkerskole, III, 141; IV, 156. — Hospital, IV, 153. — Indelukket, IV, 150. — Jægerbakken, IV, 150 f. — Jægergaarden, IV, 152. — Kannikegade, IV, 153. — Kirke, I, 82; IV, 152, 154. — Kirkegaard, IV, 153. — Kirkegaards Kapel, I, 82 f. — Klokketaarn, IV, 153. — Kommuneskole, III, 111, 141. — Kongensgade, IV, 153, 156. — Luthersk Missionshøjskole, IV, 156, 176, 181. — M.

Mørks Skole, IV, 156. — Nordsjællands Folkemuseum, IV, 7, 151. — »Posen«, IV, 152. — Præstegaard, IV, 154 f. — Præstegade, IV, 153. — Præstevangen, IV, 155. — Raadhus, I, 82; IV, 6, 151. — Slotsgade, IV, 156. — Slotskroen, IV, 152 f. — Slotsmøllen, IV, 152 f. — Slusen, IV, 153. — »Spisningshuset«, IV, 153. — Sprøjtehus, I, 82. — Turistforeningen, IV, 3. — Vagthuset, IV, 153.
Hillerødsholm, III, 110; IV, 113 ff., 151, 186.
Hjortegaarde (Draaby), III, 6 ff.
Hjortholm Mølle, IV, 124 ff.
Hjørlunde, IV, 177 f. — Kirke, I, 59, 83. — Valgmenigheds Kirke, I, 83 f.
Holbo Herred, III, 100 f.; IV, 112 ff.
Holløse, III, 83, 105; IV, 114.
Hornbæk, II, 84; III, 92; IV, 161, 165, 176, 183. — Kirke, I, 84.
Horns Herred, II, 120, 122, 136, 138 f., 146; III, 3—18; IV, 16, 23, 34.
Horsnved, III, 6; IV, 23, 34.
Humlebjærg (Ferslev), III, 8, 15.
Humlebæk, II, 35, 84; IV, 11, 182. — Kirke, I, 84.
Hundested, IV, 5, 35.
Hundesø, IV, 121.
Huseby, IV, 5, 114.
Hvidøre Bæk, IV, 121. — Mølle, IV, 121.
Hvilebakke (Søborg), II, 127.
Hyldagersdysse (Sønderby), III, 11.
Hyldehøj (Skiby), III, 12.
Hæsselhøj (Landerslev), III, 6.
Højbjerg, II, 147. — Hegn, II, 125.
Hørsholm, IV, 6, 17, 183. — Kirke, I, 84. — Slot, I, 47, 63; IV, 114. — Slotskapel, I, 84. — Sø, IV, 17.
Høsterkøb, IV, 35. — Kirke, I, 85.
Høvebrinksbakke (Ovrø), III, 16.
Høvelte, IV, 35.
Isøre, IV, 112.
Jokums Rende (Nordskoven), IV, 23.
Jordhøj, IV, 36, 38.
Julebæk, II, 123.
Julianehøj (Krogstrup), III, 12.
Jægersborg, IV, 133.
Jægerspris, III, 7; IV, 4, 6, 148 f., 182.
Jørlunde, III, 141; IV, 36. — Kirke, IV, 6, 47, 49 f. — Sø, IV, 36.
Kapelskov (Lille Lyngby), III, 110.
Karlebo, II, 140; IV, 112. — Kirke, I, 85.
Kasbæk, III, 82.
Kejserbøgen (Folehaveskov), II, 123.
Kignæsbakker, IV, 25.
Kildegaard (Nejede), III, 119.
Kildetofte (Melløse), III, 119.
Kistrup, IV, 168.
Klokkekildebakke (Slagslunde), I, 59; II, 124.
Klokkerbakke (Kyndby), III, 12, (13).
Klostergaarden (Tjæreby), III, 111, 114.
Knardrup Kloster, IV, 37, 115.
Knudshøj (Draaby), III, 7.
Kokkedal, II, 123; IV, 6.
Kollerød, IV, 15.
Kongeeg (Nordskoven), IV, 24.
Kongens Kilde (Tibirke), III, 108.
Kraagsgaard (Holløse), III, 83.
Kregme, II, 129, 133; IV, 5, 25, 37. — Kirke, I, 59, 85 f.; IV, 47 ff. — Sogn, IV, 160.
Krogen, I, 3, 26, 28 ff., (31), (35); IV, 53 ff., (54), 58, 92, 94, 103, 137.
Krogstrup, II, 142; III, 12 ff., 16. — Kirke, I, 58 f., 86.
Kronborg, I, (3), (49), 3—56, 75 f., 86; III, 19 ff., 92; IV, 4, 6, 53, 72 f., 94, 103, 117, 137 ff., (139), 169 f., 183. — Brohus, IV, 137. — Geværfabrik, IV, 133. — Handels- og Søfartsmuseet, I, 9, 18; II, 76, 107; IV, 6. — Kobbermølle, I, 59. — Len, IV, 115. — Provianthuse, I, 14. — Slotskirke, I, 86 f.; IV, 55, 111, 138 f.
Kullerup, IV, 168.
Kunderslev, IV, 37.
Kvinderup, IV, 35.
Kyndby, II, 128 ff., 132, 134, 136, 138, 144; III, 12 f., 15. — Kirke, I, 58 f., 87 f.

Kæderup, II, 147.
Ladegaardsbakken (Dronningholm), IV, 89.
Lakkedysbjærg (Krogstrup), III, 12.
Landerslev, III, 6; IV, 37.
Laugø Mark, II, 127.
Lillerød, IV, 15. — Kirke, I, 59, 64, 88 f.
Liseleje, III, 89; IV, 16, 21.
Ludserød, IV, 35.
Luemose (Nordskoven), IV, 23.
Lunde Tørvegrav, III, 10.
Lundtofte, IV, 130.
Lykkegaard (Høbjerg), II, 120.
Lyngby, Kongens, IV, 123, 129 f. — Caspar Herbachs Mølle, IV, 123. — Silkefabrikken, IV, 128 f.
Lyngby, Lille, IV, 114. — Kirke, I, 59, 88. — Præstegaard, III, 119. —Skov, IV, 22.
Lyngbymagle, IV, 114.
Lynge, IV, 36. — Kirke, I, 59, 89.
Lynge—Kronborg Herred, IV, 112.
Lynæs, IV, 5. — Kirke, I, 89.
Løjesø, IV, 37, 39.
Lønholt, I, 85.
Maarbjærgsbakke (Ferslev), III, 15.
Maarum, II, 145; III, 103; IV, 13, 35, 37, 112. — Kirke, I, 76, 90.
Maglehøj (Oppesundby), II, 135.
Maglehøj (Gerlev), III, 4.
Manderup, II, 147; III, 85; IV, 35.
Melby, III, 96; IV, 5. — Kirke, I, 59, 90. — Lyng, IV, 171.
Melløse, III, 119; IV, 35.
Mortensmose (Nordskoven), IV, 23.
Mølleaa, IV, 119 f., 127, 130, 135.
Møllehøj (Gerlev), III, 3 f., (4). — gaard, III, 3.
Møllestrup, IV, 125.
Mørkebjærg (Ferslev), III, 15. — Vang, III, 15.
Nakkehoved, III, 103; IV, 164.
Nebbegaard (Sjælsø), IV, 12.
Nejede Vesterskov, IV, 21.
Nejlinge, IV, 114.
Nissebakker (Draaby), III, 8; IV, 23.
Nivaa, II, 84, 140. — Kirke, I, 90. — Museum, IV, 6. — Mølle, II, 140. — Teglværk, IV, 6.
Nordskoven, II, 124; IV, 4, 6, 23 ff.
Norske Bakke (Frederiksværk), I, 73.
Nyhuse Kapel, I, 91. — Skole, III, 14.
Nymølle (v. Mølleaa), IV, 123, 125, 130.
Nyvang Skov, II, 121.
Næsby, III, 16.
Nøddebo, IV, 5, 187. — Holt, IV, 184. — Kirke, I, 59, 91; IV, 49.
Onsved, IV, 34. — Mark, III, 9.
Oppesundby, II, 120. — Kirke, I, 59, 92 f.
Ordrup Skole, III, 12.
Ostrup, IV, 168.
Ottevejskrogen (Grib Skov), IV, 183.
Overbjærg Skov, III, 14.
Ovrø, I, 58 f.; II, 147; III, 3, 15 ff.
Pederstrup, IV, 166. — Vang, IV, 166.
Pesebakke, Ll. (Kyndby), III, 12.
Pibe Mølle, III, 79.
Præstesø, IV, 39.
Raageleje, III, 89; IV, 165.
Raavad, IV, 120, 123, 135. — Krudtmølle, IV, 135.
Ramløse, III, 99 ff., 105; IV, 37. — Aa, IV, 28. — Bispegaard, IV, 113. — Jorder, IV, 29. — Kirke, I, 93 f.
Ravnsnæs Østre Mark, II, 123.
Rendebæk, III, 15.
Rungsted, IV, 6, 35, 182. — Kirke, I, 94.
Røde Marens Høj (Selsø), III, 11.
Rørby, II, 140.
Sallgaardshøj (Vejlby), III, 97.
Sandagergaard (Tibirke), III, 83, 92.
Sandkroen, IV, 28.
Seksgaarde, III, 8; IV, 23.
Selsø, III, 3, 10 f.; IV, 16. — Kirke, I, 94 f. — Sø, III, 3, 10.
Sibberup, IV, 166, 168.
Siberien (Ovrø), III, 18.
Sigerslev, IV, 37, 114. — Vester Kirke, I, 59, 75, 95.
Sjælsø, IV, 13, 119.
Sjælsøre, IV, 112.
Skaaningegaarde (Draaby), III, 6 f.
Skallerød, IV, 168.
Skansebakke, IV, 12.

FRA FREDERIKSBORG AMT

AARBØGER FOR 1934 - 35 - 36 - 39II

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
(Oswald Terkelsen)
1939

Aarbøgerne er paa Frederiksborg Amts historiske Samfunds Vegne udgivet af H. Boisen, Knud Klem, Hakon Müller og Anders Uhrskov, for Aarbog 1939 IIs Vedkommende i Forbindelse med Komiteen for det 16. danske Hjemstavnsstævne ved Otto Andrup og Jørgen Paulsen.

INDHOLDSFORTEGNELSE

TIL AARBØGERNE FOR 1934, 1935, 1936 OG 1939 II. DISSE ER BETEGNEDE SOM I-IV

		Side
Fr. Weilbach: Kronborgs Restaurering og det gamle Krogen Slot	I	3
Erland Gribsø: Frederiksborg Amts Kirkeklokker	„	57
Knud Klem: Helsingørs Færgelav især i Begyndelsen af det 19. Aarh.	II	3
Johannes Tholle: Flora og Folketro især i Nordsjælland	„	115
Inger Margr. Boberg: Sagn og Overlevering om Oldtidshøjene i Horns Herred	III	3
K. C. Rockstroh: Slaverevolten paa Kronborg 1785	„	19
Hakon Müller: Den helsingørske Krigsretsskandale 1857—58	„	23
N. Nielsen: Fogedgaarden i Tisvilde	„	78
Erh. Qvistgaard: Helene Kiilde Blokes Penges Uddeling	„	98
Anders Uhrskov: Udgravningen af Æbelholt Kloster	„	109
Vilh. Møller-Christensen: Fund af Lægeinstrumenter fra Æbelholt Kloster	„	123
Mindeord over Karl Hude	„	138
Mindeord over P. Petersen	„	140
Det 16. danske Hjemstavnsstævne: Komité	IV	3
„ „ „ „ : Forord	„	4
„ „ „ „ : Program	„	5
„ „ „ „ : Deltagere	„	7
V. Milthers: Træk af Nordsjællands Geologi	„	11
C. Wesenberg-Lund: Lidt om de nordsjællandske Søer	„	17
Eiler Høeg: Nordskoven	„	23
V. Holstein: Om Fuglelivet i Jægerspris Nordskov	„	26
A. P. Larsen: Tisvilde Hegn	„	28
H. C. Broholm: Et Par Ord om nogle nordsjællandske Oldtidsminder	„	31
Regnar Knudsen: Stammer, Folk og Navne	„	34
Vilh. Lorenzen: Badstrup	„	45
Ejler Haugsted: Romanske Stenkirker (Kregme og Jørlunde)	„	47
Vilh. Lorenzen: Klosteret for Cisterciensernonner i Slangerup	„	51

Side

C. M. Smidt: Nordsjællands Middelalderborge og største Kloster:
Krogen . . . . . IV 53
Gurre . . . . . „ 57
Esrom . . . . . „ 64
Søborg. . . . . „ 74
Dronningholm . . . . . „ 88
C. M. Smidt: Æbelholt Kloster . . . . . „ 95
„ „ Kronologisk Oversigt . . . . . „ 102
Vilh. Møller-Christensen: Lidt om Æbelholt Kloster. . . . . „ 104
E. Steenvinkel: Nogle Enkeltheder fra Søborg Kirke. . . . . „ 109
V. Hermansen: Klostre og Domæner (Kongens Bønder) . . . . . „ 112
Eiler Nystrøm: Merkantilismen og dens Spor i Nordsjælland. . . . . „ 118
Knud Klem: Kronborg . . . . . „ 137
Otto Andrup: Frederiksborg . . . . . „ 141
Vilh. Lorenzen: Jægerspris . . . . . „ 148
O. C. Andersen: Det gamle Hillerød . . . . . „ 151
Jørgen Paulsen: Frederiksværk og Johan Frederik Classen . . . . . „ 157
H. C. Terslin: Lidt om Gilleleje og Gillelejerne . . . . . „ 161
Georg Nordkild: Et Par Ord ved Kulmilerne i Grib Skov . . . . . „ 166
Anders Uhrskov: Træk af Nordsjællændernes Karakter. . . . . „ 169
C. P. O. Christiansen: Folkeligt Oplysningsarbejde i Frederiksborg Amt . „ 176
Vilh. Andersen: Nordsjælland i dansk Lyrik . . . . . „ 182
Samfundets Virksomhed . . . . . I 120 — II 152 — III 143 — IV 188
Navneregister til Aargangene 1934, 35, 36, 39 II (Personnavne S. I, Stednavne S. XII).

Som Aarbog for 1933 udkom *Bjørn Kornerup:* Frederiksborg Statsskoles Historie 1630—1930, med en Oversigt over Skolens nyere Historie, for 1937 udsendtes *Arne Sundbo:* Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie. II. Frederikssunds Historie 1810—70, for 1938 *Anders Uhrskov:* Fra Stavnsbaand til vore Dage. Skildringer af Nordsjællands Kulturhistorie. Bd. I. Fra Landbrugets Verden, samt for 1939 I samme Værk Bd. II. Handel, Haandværk, Fiskeri.

Skiby, III, 3, 12. — Kirke, I, 58 f., 96.
Skodsbjerg (Skuldelev), III, 10, 18.
Skotterup, II, 35, 84 f.
Skoven Kirke, III, 10. — Skole, III, 10.
Skovrød, IV, 123.
Skræp(pes)høj (Gerlev), III, 5.
Skuldelev, III, 3, 9 f.; IV, 14, 35, 37. — Aas, IV, 14. — Kirke, I, 58 f., 96 f.
Skvatmølle, Lille, IV, 168.
Skænkelsø, II, 142; IV, 36.
Skærød, IV, 5.
Skævinge Kirke, I, 59, 97 f., 104; IV, 49. — Kirkegaard, III, 119. — Præstegaard, III, 119.
Slangerup, II, 147; IV, 6, 14, 35 f., 45, 112, 183. — Kirke, I, 98 f.; IV, 52. — Kirkegaard, III, 86. — Kloster, I, 99; IV, 51 f., 115. — Klostergade, IV, 51. — Kongsgaard, IV, 52. — Latinskole, I, 74. — Svaldergade, IV, 51.
Smedehuse (Draaby), III, 8.
Smidstrup, IV, 164.
Smidtenstraa, IV, 161.
Snekkersten, II, 94, 104.
Snodstrup Kirke, I, 59, 99 f.
Snoeg (Nordskoven), IV, 24.
Sode Mølle, IV, 114.
Sofienberg, IV, 6.
Sophienborg, IV, 5.
Sorgenfri, IV, 125, 133.
Staldbjærg (Skuldelev), III, 11.
Stampen, IV, 123.
Stenholt, IV, 114 f.
Stenløse, II, 139; IV, 14, 37. — Kirke, I, 100.
Stensbjærg (Ovrø), III, 16 f.
Stokkerup, IV, 123.
Storkeeg (Nordskoven), IV, 24.
Strandmøllen, IV, 121 f., 134 f.
Strandstubben (Draaby), III, 8.
Strø, IV, 114. — Bjerge, IV, 14. — Herred, IV, 112 ff. — Kirke, I, 59, 100 f.
Stubbemølle se Stampen.
Stærgaard (Horns Herred), IV, 23. — seng, IV, 25.
Sundbylille, IV, 114.
Sælsmark, IV, 114.
Søborg I, 74; II, 127, 139; IV, 76, 103, 113, 161, 164, 176, 183. — Kirke, I, 101; IV, 5, 75, 82 f., 102, 109 ff. — Kirkegaard, IV, 21. — Slot, I, 101; III, 109; IV, 4 f., 17, 39, 63 f., 69, 73 ff. (78), 88 f., 92 ff., 102 f., 113. — Sø, IV, 16 f., 37, 75 ff., (76), 102 f., 183.
Sølager, IV, 31. — Køkkenmødding, IV, 5. — Ungdomshjem, IV, 5.
Sølyst Teglværksgrav (Nivaa), IV, 12.
Sømøllen (Rungsted), IV, 182.
Sønderby, III, 6, 10 f.
Søsum, IV, 37.
Thyrahøj (N. Draaby), III, 8.
Tibirke, II, 120, 126, 130, 132, 135, 140, 142; III, 100 f., 105; IV, 5, 16, 21, 29. — Bakker, IV, 28. — Flyvesand, IV, 28. — Kirke, I, 102 f.; III, 98 f., 102 ff. — Kirkegaard, III, 88.
Tikøb, II, 121; IV, 6, 35. — Kirke, I, 103; IV, 73, 112.
Tisvilde, I, 85; II, 142; IV, 5, 114, 172 f., 183. — Fogedgaarden, III, 78—97, (81), (89); IV, 172. — Hegn, III, 79, 90; IV, 16, 28 ff. — Kro, gl., III, 88, 90, 92. — leje, III, 90, 94; IV, 16, 162. — Sandflugtsdige, IV, 29 f. — Sandflugtsmonument, IV, 30. — Skovridergaard, III, 87 f., 91.
Tjæreby, III, 109; IV, 96. — Kirke, I, 59, 103 f.; III, 110.
Tjæretøndehøj (Draaby), III, 7.
Tollerup, II, 141; IV, 114.
Torup, IV, 5, 16, 28. — gaard, IV, 114. — Kirke, I, 59, 104 f.
Trehøje (Selsø), III, 10.
Troldbjerg (Værebro), IV, 38.
Troldegaard, (Draaby) III, 6; IV, 6. — høj, III, 6; IV, 23. — mose, III, 6.
Troldeskoven (Tisvilde), IV, 4.
Troldholm, IV, 39.
Trustrup, IV, 168.
Tudemose (Nordskoven), IV, 23.
Tulstrup, IV, 5. — Vang, IV, 113.

Tyrehøj (N. Draaby), III, 8.
Tørslev, IV, 37.
Udesundby, II, 131. — Kirke, I, 59.
Udlejre, IV, 36, 38 f.
Udsholt, IV, 114, 164.
Uggeløse, II, 140; IV, 45. — Kirke, I, 59, 105.
Ullerød, IV, 15.
Usserød, IV, 6, 124. — Klædefabrik, IV, 134 f., (134).
Uvelse, IV, 35. — Kirke, I, 59; IV, 48, 112.
Valby, III, 100 ff., 104 f. — Kirke, I, 106; IV, 47, 112.
Vandbrød (Ferslev), III, 15.
Vassingerød, IV, 35.
Vedbæk, IV, 125.
Vejby, II, 130, 132, 144; III, 100 f., 105; IV, 35, 114. — Kirke, I, 102, 107 f.; II, 128; III, 108; IV, 47, 112. — Kirkegaard, III, 79 f., 82, 88.
Vejleby, III, 15.
Vellerup, III, 3, 15 f. — Kirke, I, 108.
Venslev, III, 15; IV, 37.
Viby, III, 99.
Viksø, IV, 16, 37, 39. — Kirke, I, 109.
Villingebæk, I, 85; IV, 161, 165.
Villingerød, IV, 12. — Kirke, I, 109.
Vinderød, II, 139. — Kirke, I, 59, 109 f. — Sogn, IV, 160.
Værebro, IV, 182. — Aa, IV, 16, 36 f.
Æbelholt, III, 109—137; IV, 5, 17, 21, 95 ff., (97), 102 ff., 114, 119. — dam, III, 110. — Vang, III, 110 f.
Æskildshøj (Gerlev), III, 4.
Øllemose (Nordskoven), IV, 23 f.
Ølsted, IV, 21, 35. — Kirke, I, 59, 110.
Ølstykke, II, 129, 135, 142; IV, 35. — Herred, II, 132; III, 3. — Kirke, I, 59, 111, 119.
Ørholm, IV, 120, 125, 130.
Ørnehøj (Gerlev), III, 3.
Ørved, IV, 34, 112.
Østby, III, 9 f.

DENNE AARBOG II FOR 1939 ER UDGIVET PAA
FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUNDS VEGNE AF
H. BOISEN, KNUD KLEM OG *ANDERS UHRSKOV*
I FORBINDELSE MED KOMITEEN
FOR DET 16. DANSKE HJEMSTAVNSSTÆVNE VED
OTTO ANDRUP OG *JØRGEN PAULSEN*